

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Klára Kabická

**Civilně-vojenské vztahy a proces demokratizace v Turecku
pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje**

Civil-Military Relations and Process of Democratization in Turkey under
the Justice and Development Party

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Radek Buben

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 30. července 2013

.....
Klára Kabická

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje problematice civilně-vojenských vztahů v Turecké republice, jejíž povaha je jednou z překážek konsolidace demokracie. Cílem práce je analyzovat období od roku 2002 do současnosti, ve kterém Strana spravedlnosti a rozvoje zahájila novou éru v civilně-vojenských vztazích a začala pracovat na ukončení dominantní role armády v rámci tureckého státu a režimu a jejího podřízení se civilnímu řízení a demokratické kontrole. Diplomová práce sleduje přijaté reformy a stávající roli vojska a hodnotí, zda v případě Turecké republiky v závislosti na výše uvedené došlo k přiblížení se k demokratickému modelu civilně-vojenských vztahů.

Abstract

The diploma paper addresses the issue of civil-military relations in the Turkish Republic, whose nature is one of the obstacles to the democratic consolidation. The aim of the study is to analyze the period from 2002 to the present, in which the Justice and Development Party has launched a new era in the civil-military relations and began working to end the dominant role of the army within the Turkish state and the regime, and its subordination to the civilian and democratic control. The work examines adopted reforms and the current role of the army. It assesses if the Republic of Turkey is closer to the democratic model of the civil-military relations.

Klíčová slova

Turecko, civilně-vojenské vztahy, Strana spravedlnosti a rozvoje, armáda, civilní řízení a demokratická kontrola, demokratizace

Key words

Turkey, Civil-Military Relations, Justice and Development Party, army, civilian and democratic control, democratization

Obsah

Úvod.....	6
1.Civilně-vojenské vztahy	8
1.1.Vztah k demokratizaci.....	8
1.2. Metodologická východiska studia civilně-vojenských vztahů.....	11
1.3. Definice a problematika	13
1.3.1 Paradox civilně-vojenských vztahů	15
1.4. Teoretické přístupy k analýze civilně-vojenských vztahů	16
1.4.1 Způsob měření	19
1.4.2 Aplikace principů civilního řízení a demokratické kontroly	22
2. Faktory ovlivňující civilně-vojenské vztahy v Turecku	25
2.1 Role armády do roku 2002	25
2.1.1 Intervence 1960	27
2.1.2 Intervence 1971	29
2.1.3 Intervence 1980	30
2.2. Vlivové mechanismy armády.....	32
2.2.1 Neformální.....	32
2.2.2 Formální	34
3. Změna dynamiky civilně-vojenských vztahů	40
3.1. Faktor AKP a společnosti.....	41
3.2 Zahraniční faktor	43
3.3 Reformní proud v armádě	44
4. Civilně-vojenské vztahy v období 2002-2005	46
4.1 Právní a institucionální reformy 2002-2005	46
4.2 Vztah armády a AKP 2002-2005	49
5. Civilně-vojenské vztahy v období 2005-2007	52
5.1 Právní a institucionální reformy 2005-2007	52

5.2 Vztah armády a AKP 2005-2007	52
5.2.1 E-memorandum	54
6. Civilně-vojenské vztahy v období od 2007 do současnosti	57
6.1 Příklad Ergenekon	57
6.1.1 Důsledky kauzy Ergenekon	59
6.2 Náčelník Generálního štábu İlker Başbuğ	62
6.3. Právní a institucionální reformy od roku 2007	63
6.4 Další prošetřování armádních kauz	69
6.5 Náčelníci Generálního štábu Sebahattin Işık Koşaner a Necdet Özel	70
Závěr	73
Seznam použité literatury	77
Přílohy	87
Seznam zkratk	88

Úvod

I když se tranzice k demokracii uskutečnila v Turecké republice před více než padesáti lety, civilní představitelé se museli po dlouhou dobu dělit s armádou o vládnutí a proces demokratizace zůstával nedokončen. Předmětem výzkumu předkládané diplomové práce jsou civilně-vojenské vztahy v zemi od roku 2002, kdy Strana spravedlnosti a rozvoje zahájila transformaci s cílem ukončit praxi slabých vlád fungujících pod dohledem armády a omezení vojenských privilegií.

Diplomová práce se zaměřuje na proces reformy civilně-vojenských vztahů jako jednoho z mechanismů, které měly vliv na konsolidaci demokracie v Turecku, a vychází z předpokladu, že země se - díky přetrvávajícím formálním a neformálním vlivům armády a nerovnováhy v civilně-vojenských vztazích - v rámci dokončení demokratizačního procesu potýká s mnoha překážkami. Pro zdárný průběh reformy poměrů v Turecku je zásadní ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly. Proto si práce klade za hlavní cíl zodpovědět na otázky, v jaké míře jsou, nebo nejsou uplatněny principy modelu civilního řízení a demokratické kontroly armády a jestli případné úpravy přispěly k demokratizaci země. Nalezení těchto odpovědí pomůže zhodnotit, zda je povaha civilně-vojenských vztahů v Turecku kompatibilní s konsolidovanými demokraciemi, či je k naplnění tohoto cíle nutné podniknout další kroky.

Diplomová práce je kromě úvodu a závěru rozdělená do šesti kapitol. V rámci první, teoretické části práce bude rozebrána souvislost mezi civilně-vojenskými vztahy a demokratizací, základní teorie civilně-vojenských vztahů a klíčové problematiky zkoumání dané oblasti. Zde bude představen i komplexní teoretický mechanismus pro výzkum civilního řízení a demokratické kontroly, který bude využit v následujících aplikačních částech práce pro zhodnocení situace v Turecké republice.

Další kapitola bude pomocí historického rámce identifikovat vlivové sféry a role armády v Turecku před rokem 2002, které ovlivnily civilní řízení a demokratickou kontrolu. Tento krok nelze vynechat či zjednodušit, neboť musí vzniknout rámec pro hodnotnou analýzu civilně-vojenských vztahů v navazujícím období. Bez analýzy a zohlednění historického dědictví by - při aplikaci prvků řízení a kontroly - nebyly problémy pochopitelné. Intervence a zasahování armády do politického systému a společnosti daly vzniknout institucím a modelovému jednání, od kterých vojsko i v současnosti odvozuje svou moc.

Výzkum těchto mechanismů bude využit pro námi sledované období a poukáže na to, kam až je nutné zajít v rámci procesů reformy.

Následující úsek diplomové práce rozebere počátek demokratizačního procesu civilně-vojenských vztahů a faktory, které transformaci umožnily. V posledních třech kapitolách budeme komplexní analýzu civilně-vojenských vztahů provádět podle tří odlišných vývojových stádií, která sledují pokusy o reformu civilního řízení a demokratické kontroly, linii vztahu Strany spravedlnosti a rozvoje a armády a vývoj ve společnosti. Jejich rozbor je stěžejní pro určení stavu civilně-vojenských vztahů v Turecku.

Pro potřeby studie a potvrzení či vyvrácení hypotéz byl použit bohatý a různorodý materiál. Role armády v politice je tradiční téma politické vědy, přesto trpí civilně-vojenské vztahy nedostatkem teorie a diskuze o podobě armády a její roli je stále aktuální. Většina autorů stále odkazuje na teoretiky 60. a 70. let. Jejich práce však jen stěží mohou reflektovat nastalé proměny společnosti a pro současné zkoumání nejsou nejvhodnější. Uplatnění konceptů je o to těžší, že se týkají ojedinělé podoby civilně-vojenských vztahů v Turecku. V teoretických pracích se, i přes silnou tradici intervencí armády a její účasti na politickém rozhodování, o Turecku příliš nehovoří. Novější přístupy, které se snaží tento nedostatek reflektovat, jsou prezentovány především články v časopise *Armed Forces and Society*, který dává otázce armády v Turecku větší prostor. Pokud pomineme práce Zdeňka Kříže, zůstává tematika civilně-vojenských vztahů v rámci českého diskurzu neprobádaná. Předkládaná studie by chtěla tyto nedostatky doplnit, a poskytnout tak vhodný rámec pro analýzu civilně-vojenských vztahů s aplikací na Turecko.

Co se týče teoretického uchopení, práce vychází především ze studií Samuela Valenzuely, Felipeho Agüera a Juana Linze a Alfreda Stepana. Při výzkumu civilně-vojenských vztahů se pak opírá o autory umožňující - vzhledem k unikátním historickým a kulturním zkušenostem Turecka - přenesení konceptu na tyto podmínky. Jedná se o Narcise Serru, Blanda Douglase, Müge Aknura, Alfreda Stepana a Samuela Fitcha a novou studii od autorů Aurela Croissanta, Davida Kuehna, Paula Chamberse a Siegfrieda Wolfa. Zkoumání historických privilegií armády je podloženo zejména monografií Williama Haleho. Pro komplexní výčet zdrojů je třeba uvést, že reforma civilně-vojenských vztahů se mimo jiné opírá o díla Hakana Yavuze či Ümit Cizreové, využity byly i publikace nadace *The Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV)*, *The Centre of European Security Studies (CESS)* a roční zprávy Evropské komise o pokroku v Turecku. Novinové články byly použity především pro výzkum aktuálního dění.

1. Civilně-vojenské vztahy

1.1. Vztah k demokratizaci

Zápas o nastolení skutečné demokracie v Turecké republice je dlouhý. Zakladatel republiky Mustafa Kemal Atatürk sice inicioval řadu reforem, jež měly vést k modernizaci a westernizaci země, ale výsledkem jeho politiky byl autoritářský režim s prezidentskou diktaturou.¹² Po roce 1945 bylo rozhodnuto, že budou provedeny reformy nutné pro dosažení demokratického zřízení. Země prodělala velkou transformaci politického systému, ekonomiky i zahraniční politiky. Jednostranický systém byl nahrazen vícestranickým a započala tranzice k demokracii.³ Od té doby ušlo Turecko velký kus cesty a přijalo řadu dalších nutných opatření k posílení demokratického systému. Pozitivní vývoj demokratizačního procesu však byl několikrát narušen a k naplnění jeho druhé fáze nedošlo.⁴ Jednou z příčin, proč se Turecko stále nachází někde „uprostřed cesty,“ je právě fakt, že civilně-vojenské vztahy nebyly transformovány do demokratické podoby.

Na rozdíl od problematiky ozbrojených sil v procesu tranzice, není v literatuře extenzivně definovaná jejich role v návaznosti na druhou část demokratizačního procesu. Zkoumat civilně-vojenské vztahy v nekonsolidovaných demokraciích je důležité. Demokratický systém potřebuje demokratické civilně-vojenské vztahy. Zapojení vojska do politiky snižuje míru občanských svobod a politických práv a omezuje schopnost vlády efektivně vykonávat své funkce. Země, nacházející se v procesu demokratizace, musí provést důraznou reformu svých civilně-vojenských vztahů po vzoru fungujících modelů, které poskytují vhodný koncepční a normativní rámec pro vytvoření struktury organizace civilně-vojenských vztahů.⁵

Přední autoři teorie konsolidované demokracie Philippe Schmitter a Adam Przeworski určují přítomnost civilního řízení a demokratické kontroly jako důležitou podmínku

---

¹Heper, Metin-Evin, Ahmet: *State, Democracy and the Military in the 1980s*. 1988, s. 244.

²Zurcher, Erik: *Turkey: a Modern History*. 2004, s. 177.

³Yavuz, Hakan: *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*. 2009, s. 28.

⁴Aknur, Müge: *Democratic Consolidation in Turkey: State, Political Parties, Civil Society, Civil-Military Relations, Socio-Economic Development, EU, Rise of Political Islam and Separatist Kurdish Nationalism*. 2012, s. 417.

⁵Perlmutter, Amos: *The Praetorian State and the Praetorian Army: Toward a Taxonomy of Civil-Military Relations in Developing Polities*, *Comparative Politics*, Vol. 1 (1969), No. 3, s. a Fitch, Samuel: *The Armed Forces and Democracy in Latin America*. 1998, s. 36.

demokratizace, ale nerozebírají podrobně participující aktéry a instituce.⁶ Obdobně Larry Diamond uvádí podřízení ozbrojených sil civilnímu řízení a demokratické kontrole jako jednu z podmínek fungování demokracie.⁷ Pro Roberta Dahla je znakem demokraticky řízeného státu existence vojenské a policejní organizace odpovědné civilní kontrole, přičemž je podstatné, aby tato kontrola sama podléhala demokratickému procesu.⁸ Podrobně se zabývá vztahem armády ke konsolidované demokracii Felipe Agüero, který akcentuje přijetí a přizpůsobení se vojska principu nadřazenosti demokratických institucí a procedur jako podmínku završení kompletní fáze demokratizace.⁹ Důvod, proč problematické nastavení civilně-vojenských vztahů, vojenské intervence v politice a jejich vliv brání demokratizačnímu procesu, můžeme vidět na následujících teoriích. Je možné na ně vztáhnout problematické aspekty tureckých civilně-demokratických vztahů.

Na modelovém příkladu Španělska a dalších zemí je patrné, že armáda byla často překážkou konsolidace demokracie. Tento vývoj reflektuje Samuel Valenzuela, který definuje podmínky, podle nichž nelze režim považovat za konsolidovanou demokracii. Za prvé, když vláda zvolená ve volbách má sice formálně pravomoci formulovat proces rozhodování a státní politiku, ale nachází se v podřízení nevolených elit. Je to právě instituce armády, která často vykonává tuto tutelární¹⁰ politiku pomocí formálních institucí, či odkazů na ústavu, jež podporují obraz armády jako nejlepšího strážce národního zájmu. Představitelé tutelárních politik silně narušují demokratická pravidla výhrůzkami o intervencích do politického procesu, pokud nedosáhnou toho, čeho oni sami chtějí. Pokud jsou vládní představitelé podrobeni těmto tutelárním praktikám, je jim znemožněno vládnout. Za druhé, přítomnost vyhrazené sféry¹¹ v politickém systému, která není pod autoritou demokratické vlády a jejího rozhodování. Touto vyhrazenou sférou bývají často ozbrojené síly a vojenská politika. Za třetí, překážka konsolidace je i diskriminace ve volebním procesu, ve kterém jsou pravidla navržena tak, aby favorizovaly určité aktéry. Posledním problémem, vyplývajícím

---

⁶Olmeda, José: Escape from Huntington's Labyrinth: Civil-Military Relations and Comparative Politics. In Bruneau,Thomas- Matei, Florina C. (eds.): *The Routledge Handbook of Civil-Military Relations*. 2012, s. 63

⁷Diamond, Larry. *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World*. 2008, s. 22.

⁸Kříž, Zdeněk: *Armáda v demokracii. Civilní řízení a demokratická kontrola armády*. 2001, s. 9.

⁹Agüero,Felipe:Democratic Consolidation and the Military in Southern Europe and South America. In Gunther, Richard-Diamandouros, Nikiforos-Puhle.Hans-Jürgen (eds.): *The Politics of Democratic Consolidation in Southern Europe*. 1995, s. 125.

¹⁰ Pro potřeby práce je tutelary politics překládána jako tutelární politika.

¹¹ Pro potřeby práce je reserved domain překládána jako vyhrazená sféra.

z předchozích principů, je ústřední význam volebních mechanismů při sestavování vlády. Svobodné volby jsou jediným prostředkem, kterým toho lze docílit.¹²

Jedna z nejvlivnějších teorií, zabývající se tematikou ukončením přechodu a nastolením plně konsolidované demokracie, se explicitně přímo nevyjadřuje o armádě v tomto procesu, ale z podrobné analýzy tří Linzových a Stepanových podmínek je nepochybné, že to může být právě tato instituce, jež brání jejich naplnění. Ke konsolidaci demokracie podle teorie Juana Linze a Alfreda Stepana dojde za předpokladu vzniku politické situace, ve které je: „*Demokracie jedinou možnou hrou.*“¹³ Do tohoto stavu se země dostane po splnění tří následujících podmínek. První z nich uvádí, že demokratický režim je konsolidován tehdy, kdy žádná národní, sociální, ekonomická, politická či institucionální skupina nevynakládá významné prostředky ve snaze vytvořit nedemokratický režim či se neuchyluje k násilí nebo zahraniční intervenci ve snaze o odtrhnutí se od státu. Druhým předpokladem je, že režim je možné považovat za konsolidovaný, pokud významná většina veřejnosti věří, že demokratické procedury a instituce jsou adekvátní možností vlády v rámci společnosti a podpora antisystémových alternativ je zároveň malá, či izolovaná od prodemokratických sil. V neposlední řadě je režim konsolidovaný v případě, že vládní i nevládní síly na území státu jsou podrobeny a uvyknuty řešit konflikty v rámci systému určitých zákonů, procedur a institucí.¹⁴

Práce si klade za cíl prozkoumat demokratizační proces z pohledu civilně-vojenských vztahů, ve kterém je nutné určit ideální stav a kritéria, nezbytná pro jeho naplnění. Nejedná se tedy o podrobnou analýzu všech podmínek potřebných ke konsolidaci demokracie. Rozdělení a studium vývoje civilně-vojenských vztahů jako separátní dimenze v demokratizačním procesu je možné. Zdůraznění výzkumu a přístupu ke konsolidaci jako k mnohostrannému procesu je zohledňováno autory Leonardem Morlinem, Philippem Schmitterem i Wolfgangem Merkellem.¹⁵ Studie se zaměřuje na proces reformy civilně-vojenských vztahů jako jednoho z mechanismu prohlubování demokracie v Turecku a vychází z předpokladu, že se Turecko – s ohledem na nastavení civilně-vojenských vztahů - na cestě k dosažení konsolidace demokracie potýká s mnoha uvedenými překážkami. Podle teorií výše zmíněných autorů jsou

---

¹²Valenzuela, Samuel: Democratic Consolidation in Post-Transitional Settings: Notion, Process, and Facilitating Conditions. In: Mainwaring, Scott-Valenzuela, Samuel-O'Donnell, Guillermo. *Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective*. 1992.

¹³The only one game in town. In: Linz, Juan-Stepan, Alfred: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. 1996, s. 5.

¹⁴Linz, Juan-Stepan, Alfred. 1996. Op. cit., s. 5-6.

¹⁵Zmínění autoři zkoumají parciální režimy. In Serra, Narcís: *The Military Transition: Democratic Reform of the Armed Forces*. 2010, s. 19-20.

parciální režimy vzájemně provázané a demokratická podoba civilně-vojenských vztahů není jediným nutným faktorem pro završení finální fáze procesu, a je tedy nutné provést reformy i v dalších oblastech.

1.2. Metodologická východiska studia civilně-vojenských vztahů

Dimenze civilně-vojenských vztahů trpí problémy a nedostatkem teorie.¹⁶ Mnohá stěžejní díla se datují k 60. a 70. létům 20. století a byla napsána pro potřeby vysvětlení jevů v době studené války. Přesto však studie Samuela Huntingtona, Samuela Finera, Morrisa Janowitze či Erica Nordlingera vévodily výzkumu civilně-vojenských vztahů skutečně dlouho. Zmínění autoři se řadí do tzv. první generace teoretiků civilně-vojenských vztahů, ovlivněných liberální a republikánskou tradicí, kteří se v rámci svého předmětu studia soustředili na hrozbu vojenských intervencí a zasahování armád do politického procesu, i na problémy od toho se odvíjející. Obecně bylo jejich zkoumání limitováno nejen bezpečnostním prostředím studené války a ideologickými východisky, ale bylo zaměřeno převážně na analýzu transformace institucí a přijetí určitých legislativních opatření. Zcela pak chybí porovnání zkušeností a problémů demokratických a nedemokratických států, či studie vlivu občanské společnosti a armády na proces transformace civilně-vojenských vztahů.¹⁷ Tyto otázky byly podrobeny zkoumání až mnohem později.

Opatření vedoucí k zamezení vzniku problémů a provedení reforem spadajících do problematiky první generace autorů nejsou k vytvoření plně funkčních demokratických civilně-vojenských vztahů dostatečné. Z pohledu demokratizační teorie jsou tyto reorganizace nepostradatelné pro proces změny, ve kterém je autoritářský a tutelární základ civilně-vojenských vztahů nahrazován demokratickým - tedy uskutečnění procesu tranzice k demokracii.¹⁸ Ta je v rámci civilně-vojenských vztahů podle Narcís Serra a Felipe Agüero završena, pokud demokraticky zvolení civilisté zabrání vojákům v jejich účasti na politickém procesu, a to v případě, že se armáda sama přestane podílet na vládnutí, nebo je vliv

---

¹⁶Bland, Douglas: Patterns in Liberal Democratic Civil-Military Relations. *Armed Forces & Society*, Vol. 27 (2001), No. 4., s. 527.

¹⁷Cotter, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster: The Second Generation Problematic: Rethinking Democracy and Civil-Military Relations, *Armed Forces & Society*, Vol. 29 (2002), No. 1, s. 32.

¹⁸Karaosmanoğlu, Ali: Armed Forces and Democracy. *Bilgesam* [on-line]. 16. 8. 2011. Dostupné z: <http://www.bilgesam.org/en/images/stories/rapor/armedforces.pdf> [4. 5. 2013], s. 5.

ozbrojených sil, jímž byl vyvíjen nátlak na vládu, případně pomocí kterého bylo prováděno právo veta, eliminován.¹⁹

Znovuobnovení zájmu o civilně-vojenské vztahy a výzkum souvisí s ukončením studené války, změnou struktury mezinárodního systému, novou spoluprací mezi západními a post-komunistickými státy.²⁰ Počet vojenských režimů se snížil a hrozba přímých intervencí přestala být hlavním problémem civilně-vojenských vztahů, ale na druhou stranu přetrvávající tutelární pravomoci armád a jejich autonomie a privilegia přivedly teoretiky k mnohem hlubší a intenzivnější snaze o analýzu civilně-vojenských vztahů. Podobným impulzem pro navození intenzivnějšího bádání byla válka v Iráku a Afghánistánu, kdy bylo nutné reagovat na rozšíření problémů civilně-vojenských vztahů do transnacionální sféry a vzniku vícerozměrného konceptu hrozeb.²¹

V současnosti se studie druhé generace teoretiků soustředí na řešení problémů v aktuálním mezinárodním rozvržení. Zabývají se například otázkami ochrany hodnoty v novém uspořádání a budováním mezinárodních standardů pro civilně-vojenské vztahy.²² Autoři představují reformy, které přirovnávají k další fázi demokratizačního procesu - ke konsolidaci demokracie.²³ Pro Felipeho Agüera je tato etapa uskutečněna v případě ustanovení civilní vlády v rámci obranného sektoru.²⁴ Je třeba říci, že jeho definice je nedostačující. Je důležité přijmout hypotézu, že definice konceptu civilního řízení a demokratické kontroly neznamena pouze prevenci intervencí, tento proces má různé stupně a dimenze a i demokratické civilně-vojenské vztahy zahrnují více aspektů, než jen samotnou kontrolu vojska. Je nezbytné zkoumat kapacity demokratických autorit v rámci obranné a zahraniční politiky a přítomnost efektivních struktur obranné politiky, zaměřit se na existenci účinného systému parlamentního dozoru či problematiku občanské společnosti jako klíčového aktéra, který má odpovědnost v otázkách bezpečnostního a obranného sektoru, a analyzovat přijetí a zvnitřnění předkládaných norem u všech účastníků civilně-vojenských vztahů.²⁵

---

¹⁹Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 28 a Agüero Felipe. 1995. Op. cit., s. 156.

²⁰Cohen, Richard: Civil-Military Relations: Continuity and Change in an Age of Terror. In Fluri, Philipp-Gustenaus, Gustav- Pantev, Plamen (eds.): *The evolution of civil-military relations in in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism*. 2005, s. 46.

²¹Burk, James: Theories of Democratic Civil-Military Relations, *Armed Forces and Society*, Vol. 29 (2002), No.1, s.15.

²²Cottey, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster: The Second Generation Problematic: Rethinking Democracy and Civil-Military Relations, *Armed Forces & Society*, Vol. 29 (2002), No. 1, s. 48.

²³Karaosmanoğlu, Ali. 2011. Op. cit., s. 5

²⁴Agüero Felipe. 1995. Op. cit., s. 156.

²⁵Cottey, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster. 2002. Op. cit., s. 48.

Ani opětovně vyvolaný zájem o civilně-vojenské vztahy a snaha druhé generace civilně-vojenských teoretiků nepřinesly vyřešení problémů a předložení východisek. Teoretický problém bránící vybudování komplexní teorie spočívá v tom, že civilně-vojenské vztahy jsou velice širokou doménou. Jejich formy se liší v závislosti na charakteru režimu státu (demokracie versus autoritářský režim) i uvnitř jednotlivých forem samotných (liberální versus republikánská tradice), na ekonomické situaci, eventuálně na přítomnosti, či absenci válečného stavu. Každý stát tak má své vlastní nastavení civilně-vojenských vztahů a jen v tom nejvolnějším smyslu je možné konstatovat, že v současné době existuje všezahrnující teorie civilně-vojenských vztahů, která obsahuje veškeré zmíněné proměnné a podmínky a nabízí vysvětlení všech otázek řešené problematiky.²⁶

1.3. Definice a problematika

Civilně-vojenské vztahy jsou definovány jako nepřetržitý zápas o moc, ve kterém je definováno, kdo ve vzájemném vztahu civilistů a armády má pravomoci rozhodovat.²⁷ Z povahy definice je zřejmé, že civilně-vojenské vztahy zahrnují širokou řadu relací na různých úrovních mezi ozbrojenými silami, státem a společností. Podle Samuela Huntingtona musí být civilně-vojenské vztahy analyzovány jako systém vzájemně provázaných elementů, mezi které patří formální a strukturální pozice armádních institucí ve vládě, neformální role a vliv vojenských institucí a skupin na politiku, vládu a společnost, a v neposlední řadě povaha ideologií vojenských a nevojenských uskupení.²⁸

I přes rozsáhlé vymezení kategorie civilně-vojenských vztahů se většina teoretiků soustředí převážně na kontrolu vojska - jak jí dosáhnout a jak udržet ozbrojené síly pod civilním řízením a demokratickou kontrolou.²⁹ Zároveň tak čelí kritice, neboť takto úzce vymezené pole působnosti nemůže vysvětlit komplexnost a dynamiku civilně-vojenských vztahů. Nový přístup zkoumání civilně-vojenských vztahů implikuje předpoklad, že kromě studia civilního řízení a demokratické kontroly musíme do analýzy civilně-vojenských vztahů zahrnout následující faktory. Podmínkou pro završení reformy je provedení restrukturalizace

---

²⁶Burk, James. 2002. Op. cit., s. 8-9.

²⁷Demirel, Tanel: Civil-Military Relations in Turkey: Two Patterns of Civilian Behavior Towards the Military, *Turkish Studies*, Vol. 4 (2003), s. 1-25.

²⁸Huntington, Samuel: *The Soldier and The State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. 1957, úvod.

²⁹Berlin, David Pion: The Study of Civil-Military Relations in New Democracies, *Asian Journal of Political Science*, Vol. 19 (2011), No. 3, s. 222.

celého bezpečnostního sektoru - tedy kromě armády i policie a zpravodajských služeb, ale také zajištění efektivnosti a účinnosti jednotlivých subjektů. Složky bezpečnostních sil musejí být vystaveny civilnímu řízení a demokratické kontrole, stejně jako musejí být schopny implementovat a vykonávat široké spektrum rolí a misí, a to za předpokladu zachování rozumných nákladů.³⁰ Naplnění těchto vizí a podrobná analýza uvedených doprovodných institucí by vyžadovaly samostatnou studii, a proto je tato problematika zmíněna spíše okrajově. Navíc teorie pracuje s předpokladem, že státy překonaly problémy první generace a požadavek je tedy směřován k vyspělým demokratickým státům. Problémy druhé generace se týkají států, kde je hrozba intervence v politice nízká a armáda široce akceptuje svou nepolitickou roli a podřízenost zvoleným autoritám.³¹

Zkoumání civilní kontroly je důležité tam, kde demokracie není konsolidována, armáda se v minulosti častokrát podílela na vládě a v současné době si zachovává významná privilegia a vliv na politické rozhodování.³² Vzhledem k tématu práce a povaze civilně-vojenských vztahů v Turecku bude i tento výzkum směřovat k analýze kontroly ozbrojených sil, která je nezbytným předpokladem pro úspěšné završení demokratizačního procesu. Nejedná se však o žádné zjednodušení. Studie odmítá nahlížení civilního řízení a demokratické kontroly jako pouhé absence vojenské vlády a převratů. Naopak, bude proveden komplexní výzkum civilně-vojenských vztahů a s ohledem na jejich postupující reformu v průběhu vlády AKP se částečně zaměří i na řešení druhé generace problémů, týkajících se civilního řízení a demokratické kontroly. Jen tak bude možné zodpovědět otázku kompatibilitosti nastavení civilně-vojenských vztahů v Turecku s demokratickými hodnotami.

---

³⁰Hodnocení efektivnosti provádění těchto náležitostí je měřeno podle šesti kategorií: 1) schopnost armády bojovat a být připravena k vedení válek, 2) schopnost armády bojovat a být připravena k boji v rámci vnitřních střetů, 3) boj proti mezinárodnímu terorismu, 4) boj proti zločinu, 5) poskytování humanitární pomoci a podpory při katastrofách, 6) připravenost a aktivní účast na mírových operacích. In Bruneau, Thomas: *Patriots for Profit: Contractors and the Military in U. S. National Security*. 2011, s. 34.

³¹Cottey, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster. 2002. Op. cit., s. 48.

³²Podle následujících autorů: Bruneau, Thomas: Impediments to the accurate conceptualization of civil-military relations. In Bruneau, Thomas- Matei, Florina C. (ed.): *The Routledge Handbook of Civil-Military Relations*. 2012, s. 18, Valenzuela, Samuel. 1992. Op. cit., s. 87 a Croissant, Aurel-Kuehn, David, Chambers-Paul, Wolf, Siegfried: Beyond the Fallacy of Coup-ism: Conceptualizing. Civilian Control of the Military in Emerging Democracies, *Democratization*, Vol. 17 (2010), No. 5, s. 3.

1.3.1 Paradox civilně-vojenských vztahů

Otázka kontroly vojska se řadí k těm nejstarším problémům vládnutí.³³ Armáda přirozeně usiluje o zisk větší autonomie, nutně k navýšení zdrojů důležitých pro zajištění efektivního vykonávání jejích úkolů, a jako složka ozbrojených sil má předpoklady vládnout. Podle teoretických předpokladů má proti ostatním veřejným institucím výhodu ve své soudržnosti a sounáležitosti, v obrovském potenciálu, který pramení z hierarchické struktury a síly.³⁴ V minulosti armády tyto předpoklady k vládnutí využily a prokázaly značné úspěchy při ochraně svých zájmů.

Ustanovit efektivní mechanismus civilního řízení a demokratické kontroly je náročné. Kritéria jsou různá a v teoriích panuje značná nejednotnost v pohledu na způsob dosažení kontroly. Jednotlivé státy provádějí kontroly rozdílně. Je zde i terminologický problém, jak vůbec tuto kontrolu přesně definovat.³⁵

Snaha o dosažení a udržení civilního řízení, demokratické kontroly a transformace civilně-vojenských vztahů není jednoduchá a naráží na otázku vzájemného poměru sil jednotlivých aktérů, která se pak odráží v konkrétních navrhovaných modelech: „*Kdo bude hlídat hlídače?*“ Nastavení správné podoby civilně-vojenských vztahů je důležité pro všechny státy. Ačkoli i státy s dlouhodobou demokratickou tradicí civilně-vojenských vztahů mohou někdy pocítit vychýlení nastavené rovnováhy,³⁶ největší komplikace při zodpovídání otázky se vyskytují v těch zemích, které byly určitý čas pod vojenskou vládou a ve kterých si armáda stále uchovává významné pravomoci.³⁷ Jak učinit armádu dostatečně silnou na to, aby mohla co nejefektivněji a nejlépe zabezpečit obranu území a státu před intervencemi všech skupin, ale aby zároveň zůstala podřízená státní autoritě a její pravomoci

³³Kohn, Richard: How Democracies Control the Military, *Journal of Democracy*, Vol. 8 (1997), No. 4, s. 140.

³⁴Nordlinger, Eric: *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*. 1971, s. 65.

³⁵Kříž naráží na problematiku terminologie a uvádí, že civilní kontrola v sobě nezahrnuje bezpodmínečně i kontrolu demokratickou. Tedy v případě českého prostředí je vhodné používat termín civilní řízení a demokratická kontrola. Použit jen spojení demokratické kontroly by v českém prostředí znamenalo, že uvedený mechanismus postrádá procesy kontrolní a neodpovídal by původnímu anglickému významu. Spojení termínů civilní řízení a demokratická kontrola v sobě zdůrazňuje nutnost: „*Stanovení žádoucího stavu armády a způsobu jeho dosažení prostřednictvím civilních autorit (civilní řízení), tak význam kontroly dosažení žádoucího stavu v rámci demokratického politického procesu (demokratická kontrola)*.“ Pro účely této práce budeme tak používat termín civilní řízení a demokratická kontrola. In: Kříž, Zdeněk: *Armáda v demokracii. Civilní řízení a demokratická kontrola armády*. 2001, s. 11.

³⁶Jako příklad můžeme uvést jednání amerického generála Douglase McArthurů v Korejské válce a jeho snahu o otevření druhé bojové fronty na území Číny, která odporovala civilnímu řízení, nebo rozhodnutí francouzského generála Johna Lavelleho o tajném bombardování Severního Vietnamu a jeho utajení před civilní vládou. Kemp, Kenneth-Hudlin, Charles: Civil Supremacy over the Military: Its Nature and Limits, *Armed Forces & Society*, Vol. 19 (1992), No. 1, s. 16.

³⁷Bruneau, Thomas. *Patriots for Profit: Contractors and the Military in U. S. National Security*. 2011, s. 35.

by nebyly tak velké, aby mohla tuto autoritu ohrozit? Oba principy, nutnost být chráněn armádou a zároveň nutnost být před ní ochráněn, jsou v napětí a představují významný paradox civilně-vojenských vztahů. Snaha o zajištění jedné strany způsobí komplikace na straně druhé.³⁸

1.4. Teoretické přístupy k analýze civilně-vojenských vztahů

Klasik a zároveň jeden nejvlivnějších teoretiků civilně-vojenských vztahů vůbec, Samuel Huntington, který začal mezi prvními hledat vhodné uspořádání mezi vojáky a civilisty, označuje jejich vztah ze své podstaty za konfliktní. Obě skupiny jsou naprosto rozdílné - jsou složeny z rozdílných individualit, rekrutujících se z jiných sociálních zázemí a lišících se v důsledku svého rozdílného vzdělání, odbornosti, postojů a zájmů. Vzhledem k těmto východiskům je nezbytně nutné, aby povinnosti obou skupin zůstaly oddělené a každá z nich si vybuodovala vlastní systém hodnot a etických principů. Podle jeho teorie objektivní civilní kontroly lze izolovat vojáky od politiky cestou jejich profesionalizace. Vojenský profesionalismus zvýší civilní kontrolu, a naopak sníží pravděpodobnost vojenských intervencí v politice. Civilní sektor sice oficiálně obranu vede, ale musí se zdržet zásahů do autonomie ozbrojených sil. Jen tak zůstane armáda naprosto izolovaná od politiky a občanské společnosti.³⁹

Huntingtonův profesionalismus byl a je stále podrobován kritice. Model se ukázal jako neúspěšný, protože se mu nepodařilo zamezit intervencím a udržet armádu mimo sféru politického rozhodování. Autoři se shodují, že profesionalismus neposkytuje vhodný základ, na kterém by mohlo být založeno civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil, a že teorie je platná pouze v případech, kdy si armáda již osvojila demokratické hodnoty a respektuje nezbytnost podřízení se civilní moci.⁴⁰ Mezi zmíněné kritiky se řadí následující autoři: Samuel Finer,⁴¹ Samuel Fitch,⁴² Alfred Stepan,⁴³ Narcís Serra,⁴⁴ Douglas Bland⁴⁵ a James Burk.⁴⁶

---

³⁸Feaver, Peter: The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control, *Armed Forces & Society*, Vol. 23 (1996), No. 2, s. 149-178.

³⁹Huntington, Samuel. 1957. Op. cit., s. 7.

⁴⁰Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 207.

⁴¹Finer uvádí následující důvody: za prvé, vojáci jako profesionálové nazírají sami sebe jako služebníky státu a nikoliv vlády, což může způsobit konflikt. Za druhé, profesionalismus buduje v armádě představu, že jen ona může posuzovat otázky vojenské problematiky týkající se velikosti, náboru a vybavení a může se tedy snažit o vybudování autonomního a na vládě nezávislého postavení. Závěrem, profesionalismus také zvyšuje averzi

Teorie Morrisa Janowitze už reflektuje změny v technologii, společnosti a konceptu misí, které vedly k tomu, že armáda má daleko více politických funkcí, než předpokládal Samuel Huntington. Civilní kontrola je podle autora zajištěna socializací vojska prostřednictvím vztahu a náklonnosti ke společnosti.⁴⁷

I Peter Feaver založil svůj výklad na předpokladu, že vojenské a civilní sféry jsou analyticky i prakticky odlišné.⁴⁸ Podle autora jsou civilně-vojenské vztahy založeny na strategické hře interakcí, ve které civilisté fungují jako tvůrci politik,⁴⁹ zatímco armáda zůstává v podřazené roli a jen implementuje rozhodnutí.⁵⁰ Na modelu pak dále vysvětluje, v jakých situacích je pravděpodobné, že armáda bude, nebo nebude plnit příkazy civilní vlády.⁵¹ Civilisté musejí hledat cesty, jejichž prostřednictvím budou vojenští představitelé respektovat a implementovat jejich rozhodnutí, a to i navzdory existenci předpokladu, že se tomu mohou vždy vyhnout. Pro to, aby armáda zůstala podřízená civilnímu vedení, jsou důležité dvě podmínky: za první, přítomnost administrativních a kontrolních mechanismů, které zaručí, že ozbrojené síly budou tvořeny lidmi nakloněnými principu podřízení, a za druhé, je třeba poskytnout vojsku motivaci ve formě výhod a odměn, díky nimž bude volit podřízení navzdory své povaze.⁵²

Se strukturální teorií přichází Michael Desch. Poukazuje v ní na to, že vojenské podřízení civilní moci je závislé na konfiguraci vnějších a vnitřních hrozeb, kterým stát čelí. Nejhorší civilně-vojenské vztahy jsou patrné ve státech, které čelí vysokému stupni vnitřních hrozeb a nízké úrovni výstrah vnějších. Pravomoci armády na domácím poli musejí být limitovány. Armáda se má soustředit především na krátkodobější cíle či naléhavé⁵³ úkoly a tyto mise musejí být vykonávány v součinnosti s policií a pod civilním dohledem.

---

armády vůči zásahům proti domácí opozici. Finer, Samuel: *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*, s. 22-23.

⁴²Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 7.

⁴³Stepan, Alfred. *Rethinking Military Politics: Brazil and the Southern Cone*. 1988.

⁴⁴Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 210.

⁴⁵Bland, Douglas: Patterns in Liberal Democratic Civil-Military Relations. *Armed Forces & Society*, Vol. 27 (2001), No. 4., s. 526.

⁴⁶Burk, James. 2002. Op.cit., s. 16.

⁴⁷Cottey, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster: The Second Generation Problematic. 2002. Op. cit., s. 33.

⁴⁸Feaver, Peter: Civil-Military Relations, *Annual Review of Political Science*, Vol. 2 (1999), s. 220.

⁴⁹Tzv. principals.

⁵⁰Tzv. agents.

⁵¹Burk, James. 2002. Op. cit., s. 56.

⁵²Feaver, Peter. 1999. Op. cit., s. 226.

⁵³Například: humanitární operace, pomoc při pohromách a boji proti terorismu.

Přítomnost civilní kontroly se pak měří podle toho, kdo ze dvou aktérů v případě sporů převládá.⁵⁴

Nejefektivnější způsob, jak podřídit armádu civilnímu řízení a demokratické kontrole, je podle Claude Welche předat jí určitou autonomii v méně důležitých otázkách. Tato autonomie zajistí, že armáda bude respektovat princip podřízení.⁵⁵ Podobně Wendy Hunter uvádí, že země, které mají dlouhou tradici vojenských intervencí a nechťejí se vzdát svého poslání ochránce národního zájmu, nemohou přistoupit k výhradně civilní kontrole, poněvadž se očekávané výsledky nedostaví. Kontroly se účastní i armáda, neboť soulad mezi politickou sférou a ozbrojenými silami ve věci základního směřování země je důležitý. Snahy o kompletní vyloučení armády z politiky způsobí kontraindikace.⁵⁶ Předpoklad, že vojenská a politická sféra jsou smíšené a civilně-vojenské vztahy by měly být nahlíženy jako systém důležitých a nevyhnutelných kooperativních vztahů v rámci národního režimu, uvádí i Douglas Bland. Jeho přístup přebírají i Ali Karaosmanoğlu, James Burk,⁵⁷ Andrew Cottey, Timothy Edmunds a Anthony Forster.⁵⁸ Způsob, jak překonat těžkosti civilně-vojenských vztahů, a vhodný přístup k ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly tkví ve všeobecném přijetí teze, že civilně-vojenské vztahy musejí být založeny na sociální, politické a vojenské harmonii. Harmonie předpokládá, že civilisté a armáda sdílejí společné představy, smýšlení a budují konsenzus v procesu rozhodování. Kontrola založená na pouhé civilní složce je nedostatečná, musí se naopak realizovat prostřednictvím systému sdílené odpovědnosti mezi civilními a armádními představiteli. Sdílení by mělo probíhat v těchto oblastech: strategické a operační rozhodování, organizační určení rozložení zdrojů a otázky týkající se vztahu armády a společnosti. Spolupráce je založena na důležitém předpokladu, že finálním legitimním zdrojem pro rozhodování armády jsou civilisté, tedy nikoliv vojensko-bezpečností establishment.⁵⁹

Rebecca Schifft kritizuje teorii Samuela Huntingtona. Její výklad je opřený o unikátní historické a kulturní zkušenosti jednotlivých národů, na kterých závisí povaha civilně-vojenských vztahů. Její hypotéza naopak podtrhuje důležitost dialogu, přizpůsobování, sdílení hodnot a informací. Problematické aspekty civilně-vojenských vztahů budou překonány, pokud existuje shoda mezi armádou, politickým vedením a obyvatelstvem ve čtyřech

⁵⁴Diamond, Larry-Platter, Marc F. (eds.): *Civil-Military Relations and Democracy*. 1996, s. 78-79.

⁵⁵Feaver, Peter. 1999. Op.cit., s. 228.

⁵⁶Hunter, Wendy: Contradictions of civilian control: Argentina, Brazil and Chile in the 1990s. *Third World Quarterly*, Vol. 15 (1994), No. IV, s. 633–653.

⁵⁷Burk, James. 2002. Op. cit., s. 16.

⁵⁸Cottey, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster. 2002. Op. cit., s. 33.

⁵⁹Bland, Douglas. 2001. Op.cit., s. 526.

faktorech: složení důstojnického sboru, proces rozhodování, způsob rekrutace a vojenský styl. Významným přínosem je, že autorka akcentuje občanskou společnost jako důležitého aktéra civilně-vojenských vztahů.⁶⁰

1.4.1 Způsob měření

Aby bylo možné vyhnout se této redukcionalistické definici, je nutné přistoupit k analýze civilního řízení a demokratické kontroly podle teorií autorů druhé generace, které zdůrazňují důležitost systému sdílené odpovědnosti.⁶¹ Podle autorů Aurela Croissanta, Davida Kuehna, Paula Chamberse a Siegfrieda Wolfa je definice kontroly následující: „*Jedná se o proces rozdělení rozhodovacích pravomocí, ve kterém mají civilisté autoritu určovat národní politiku a její implementaci. Civilisté mohou svobodně delegovat určité pravomoci v rámci tohoto procesu na armádu, ale ta nemůže rozhodovat sama, ani konat mimo tyto schválené oblasti. Stejně tak jsou to civilisté, kdo určují, jaké konkrétní politiky bude armáda implementovat, a vymezují, kde leží hranice mezi tvorbou politiky a její implementací.*“⁶²

Kontrola armády neznamena, že by se jednalo o klasický dohled ex post na činnost armády. V první řadě musí dojít k tomu, že demokraticky zvolená reprezentace stanoví cíle a úkoly armády i s metodou jejich dosažení. Poté přichází na řadu kontrola jejich naplňování pomocí demokratických principů.⁶³ Alfred Stepan byl jedním z prvních teoretiků, který si uvědomoval, že komprehensivní analýza nesmí obsahovat jen tvrzení, že politický vliv existuje, ale je důležité zkoumat, v jakých oblastech se tak děje a jakou má sílu. Nabídl mechanismus zabývající se měřením civilního řízení a demokratické kontroly podle toho, do jaké míry si armáda udržuje výsady uvnitř definovaných oblastí. Privilegia armády se monitorují podle: 1) existence ústavně garantované role ozbrojených sil v politickém systému, 2) vztahu armády k představitelům exekutivy, 3) uspořádání obranného sektoru, 4) přítomnosti vojáků ve vládním kabinetu, 5) postavení v legislativě, 6) role ozbrojených sil ve

---

⁶⁰Schiff, Rebecca: *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*. 2008, s. 13

⁶¹Croissant, Aurel-Kuehn, David-Lorenz, Philip: *Breaking with the past? Civil-military relations in the emerging democracies of east Asia*. East-West Center [on-line]. 2012. Dostupný z <http://www.eastwestcenter.org/publications/breaking-past-civil-military-relations-emerging-democracies-east-asia> [19. 4. 2013], s. 4.

⁶²Ibidem, s. 4.

⁶³Kříž, Zdeněk. 2001. Op. cit., s. 10.

státní správě, 7) funkce ozbrojených sil ve zpravodajských službách, 8) vztahu k policii, 9) role v policii, 10) postavení ve státních podnicích a 11) role armády v rámci soudnictví.⁶⁴

V tomto ohledu nabízí vynikající analýzu i Narcís Serra. Pro něj jsou civilní řízení a demokratická kontrola završeny, pokud exekutiva definuje vojenskou politiku: ministerstvo implementuje a uplatňuje kontrolu nad ozbrojenými silami, legislativní moc kontroluje exekutivní složku a armádu a vojenský soudní systém je integrován do civilního.⁶⁵

Práce vychází z teorie autorů Aurela Croissanta, Davida Kuehna, Paula Chambersa a Siegfrieda Wolfa, kteří navrhli jednotný konceptuální rámec pro empirické testování stupně kontroly v zemích, které se nacházejí v demokratizačním procesu. Autoři uvádějí, že civilní řízení a demokratickou kontrolu tvoří soubor norem, pravidel a institucí, strukturující rovnováhu mezi aktéry v procesu rozhodování. Definovali oblasti a uvedli indikátory, které napomáhají dosažení ideálního stavu civilně-vojenských vztahů. Právě stupeň autonomie ozbrojených sil v rámci navržených sfér určuje povahu civilně-vojenských vztahů. Je zřejmé, že zkoumané oblasti se budou lišit v závislosti na povaze režimu. V případě států, které demokratizační proces již završily, je nutné se zaměřit na relativní sílu vojenských hodnostářů a civilních představitelů v rozhodovacích procesech týkajících se obrany, především vnitřní a vnější bezpečnosti i vojenské politiky a strategie.⁶⁶ Oblasti je nutné rozšířit pro potřeby států nacházejících se v nedokončeném procesu a autoři je definovali takto: 1) proces výběru elit, 2) veřejná politika, 3) vnitřní bezpečnost, 4) národní obrana 5) organizace vojska.⁶⁷

- 1) K narušení kontroly dojde, když jsou státní úředníci vyloučeni z výběrového procesu, neboť pozice je vyhrazena pro představitele armády, a eventuálně také v případě, že má armáda pravomoc tento výběrový proces ovlivňovat. Kontrola je omezena i v případě, že vojenští představitelé mohou být voleni do veřejných funkcí a armáda má takové pravomoci, že může mít vliv na proces formování či rozpouštění vlády.
- 2) Vliv na veřejnou politiku se zkoumá podle účasti armády na kterékoliv fázi procesu vytváření politického rozhodování: sestavování agendy, formulace politiky, její schvalování a implementace. Pouze civilisté mohou rozhodovat o obsahu, rozsahu

---

⁶⁴Stepan, Alfred. 1988. Op. cit., s. 94-97.

⁶⁵Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 45.

⁶⁶Kohn, Richard. 1997. Op. cit., s. 143.

⁶⁷Croissant, Aurel-Kuehn, David, Chambers-Paul, Wolf, Siegfried: Beyond the Fallacy of Coup-ism: Conceptualizing. Civilian Control of the Military in Emerging Democracies, *Democratization*, Vol. 17 (2010), No. 5, s. 957.

a trvání určitých politik, ať už v oblasti fiskální, ekonomické, zahraniční, či v oblasti domácí politiky. V opačném případě je kontrola oslabena.

- 3) Tato oblast obsahuje všechna rozhodování týkající se obrany a utváření domácího pořádku a práva: protipovstalecké operace, protiteroristické politiky, zpravodajská činnost, vymáhání práva a kontrola ochrany hranic. Kontrola se vyměřuje v závislosti na vlivu armády ve vnitřní bezpečnosti, jejích nevojenských orgánech a na tom, zda civilní orgány uplatňují plný dohled nad udržováním domácího pořádku a bezpečnosti nezávisle na armádě.
- 4) Národní obrana zahrnuje veškerá nařízení s cílem zajištění a obrany teritoriální integrity proti vnějším hrozbám: definování obranných pozic a doktrín, rozmístění jednotek v zahraničí, příprava a řízení války. Mechanismy bránící stát proti vnějším hrozbám musejí být pod vedením legitimních civilních autorit a musejí být implementovány podle jejich předpisů.
- 5) Velikost, struktura, produkce vojenského materiálu, ale také nábor, jmenování a propouštění musí být pod dohledem civilistů. Nezbytná je i ideologická kontrola vojska - jeho výchovy a konceptu vojenské doktríny. Hodnoty armády nesmějí být v rozporu s demokratickými principy.

Ideálním stavem je ustanovení kontroly v rámci všech uvedených sfér. Vojáci mají tradiční povinnost udržovat pořádek a disciplínu v ozbrojených silách, a z toho důvodu musí mít armáda přes ministerstvo obrany autonomii ve vykonávání svých profesních funkcí. Stupeň autonomie musí být schválen politickými autoritami v rámci demokratického právního rámce a musí být subjektem dozoru ústavních autorit. Armáda také není zcela vyloučena z politického procesu - v některých zemích už její představitelé mohou volit, či dokonce být zvoleni jako nezávislí kandidáti na listinách politických stran. Je běžnou praxí, že vojáci – s ohledem na své odborné znalosti - poskytují v rámci konsolidovaných demokracií konzultace civilistům. Není však třeba, aby armáda vykonávala úkoly nad rámec daných povinností a aby se účastnila úsilí o zajištění reformy civilně-vojenských vztahů.⁶⁸ Existence určitých politik a sfér rozhodování nad rámec těchto pravidel, tedy nepodřízených demokratické odpovědnosti, je významným porušením principu civilního řízení

---

⁶⁸Feaver, Peter. 1996. Op. cit., s. 149-178.

a demokratické kontroly a může se stát vyhrazenou sférou, která je neslučitelná s konsolidovanou demokracií.⁶⁹

1.4.2 Aplikace principů civilního řízení a demokratické kontroly

Zdeněk Kříž uvádí, že součástí civilního řízení a demokratické kontroly armády jsou též postupy minimalizace dominantního, v extrémním případě monopolního prosazování armádních zájmů v politice.⁷⁰ Armáda má několik možností, jak omezit rozhodovací proces a narušit civilní řízení a demokratickou kontrolu.

Je nutné odlišovat mezi institucionálními formálními výsadami, pomocí kterých je armáda schopná vykonávat určitou kontrolu nad svou vnitřní správou, zasahovat i do nevojenských sfér státního aparátu, či dokonce modelovat vztah mezi státem a občanskou společností, a snahou o neformální ovlivňování, zahrnující pokusy o provádění neformálních vojenských intervencí a zasahování do politického procesu, či jiné nezákonné chování, pomocí kterých armáda ohrožuje proces rozhodování a vládnutí v zemi. Civilně-vojenské vztahy musejí být studovány jako systém vzájemně provázaných elementů. Pro odstranění existující dominance je nutné se zaměřit jak na reformu formálních, tak neformálních mechanismů. Pouze v případě absence obou těchto ústrojí můžeme hovořit o tom, že je ustanoveno civilní řízení a demokratická kontrola.⁷¹

Demokratická konsolidace vyžaduje přítomnost kontrolní politiky ozbrojených sil zřetelně vymezenou podle konzistentního práva.⁷² Platí, že výkonná a zákonodárná moc by si podle principu dělby moci měly rozčlenit pravomoci nad armádou. Důležité je, aby bylo praktikování parlamentní kontroly dosaženo i přes výbory a posilování odborných znalostí civilistů.⁷³ Nepostradatelnou součástí civilního řízení je i soudní moc - hlídá, že členové armády jsou odpovědní právu. V případě porušení zákonem daných norem má být vojsko potrestáno, avšak musí s ním být vždy jednáno s respektem a je nutné dodržet jeho základní práva a svobody.⁷⁴ Nad armádou je třeba mít i veřejný dohled. Na kontrole by se měly podílet média, nevládní organizace, think-tanky i univerzity. Za prvé - jsou důležitým zdrojem

---

⁶⁹Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 37.

⁷⁰Kříž, Zdeněk. 2001. Op. cit., s. 10.

⁷¹Croissant, Aurel-Kuehn, David, Chambers-Paul, Wolf, Siegfried. 2010. Op. cit., s. 956.

⁷²Bland, Douglas. 2001. Op. cit., s. 532.

⁷³Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 38.

⁷⁴Kohn, Richard. Op. cit., 151.

nevládních informací týkajících se obranného a bezpečnostního sektoru, za druhé - poskytují vhodný prostor pro diskuzi a kritiku ohledně těchto otázek, za třetí - občanská společnost udržuje ostatní aktéry civilně-vojenských vztahů odpovědnými.⁷⁵

Metodologický předpoklad zkoumání mechanismů usilujících o změnu civilního řízení a demokratické kontroly je komplexnost - nestačí je jen zavést, ale je třeba je také implementovat a sledovat jejich dodržování. Civilní kontrola vojska, tedy pokud má být víc než pouhou abstrakcí, je zahrnuta v individuálních přáních a postojích jedinců, odrážejících se v jejich činnostech a rozhodování. Základní rámec ideálů, principů, norem a rozhodování, který tvaruje civilně-vojenské chování v liberálních demokraciích, musí být inkorporován i do důstojnického sboru, politické a občanské kultury a obranného establishmentu.⁷⁶ Přitom nesmí být opomenuta analýza transformace těchto postojů u všech aktérů, neboť pouhá institucionální reforma k civilnímu řízení a demokratické kontrole nevede.⁷⁷

Další metodologickou hypotézou studia je přijetí teze, že teorie civilně-vojenských vztahů nemohou být definitivní a že se v případových studiích mohou vyskytnout odlišnosti. Dogmatické nároky na určitou podobu civilně-vojenských vztahů je nutné odmítnout. I když existuje společné schéma demokratického rámce pro vybudování legálních, behaviorálních a institucionálních struktur pro ustanovení civilní kontroly, jeho přesný obsah závisí na konkrétních zemích. Zdravé civilně-vojenské vztahy jsou produktem dlouhotrvající národní tradice a komplexu formálních a neformálních měřítek ovlivňujících vládu, občanskou společnost a armádu.⁷⁸ Je tedy nutné nalézt takový mechanismus civilně-vojenských vztahů,

---

⁷⁵Kříž, Zdeněk. 2001. Op. cit., s. 12.

⁷⁶Obranným establishmentem jsou myšleny vojenské osoby, veřejní činitelé, vědci či jiné osoby, které pracují v rámci ozbrojených sil, ministerstvu obrany či výborech sněmovny napojených na vojenskou problematiku. Bland, Douglas. 2001. Op. cit., s. 532.

⁷⁷Příkladem špatného zkoumání a nezohlednění domácích omezení je analýza EU ohledně civilního řízení a demokratické kontroly v Turecku, která se zaměřuje právě jen na aplikaci institucionálních reforem a legislativních změn. Před uznáním pokroku ne vždy zkoumá, jestli v případě zavedení požadovaných právních úprav došlo také k jejich implementaci. Podobně nedochází ke zjištění, zda má změna skutečně patřičný efekt na snížení militarizace politického prostředí a postojů v zemi. Opomíjena je tak skutečnost, že docílit změny u občanské společnosti a v politické kultuře není snadný a už vůbec ne krátkodobý proces. Zvolená politika EU prozatím nevede k celkové konsolidaci demokracie. Navíc EU vychází převážně z příkladu zemí střední a východní Evropy a tedy její terminologie nedostatečně reaguje na rozdílné výchozí podmínky a zakotvení armád v jednotlivých zemích. V případě Turecka je to hlavně poručnická role armády. Post-komunistické státy neposkytují v tomto případě vhodný modelový vzorec. Ve státech střední a východní Evropy armády nezasahovaly do politiky, ale byly řízeny komunistickými stranami. Problém pro ně nepředstavovala tolik hrozba domácí intervence, ale spíše nedostatek odborné kvalifikovanosti na poli obranné a bezpečnostní problematiky. Tedy reforma EU byla vyvinuta pro situaci, která se soustředí na znemožnění ovládnutí armády civilními příslušníky a kde se rovněž nevyskytuje výraznější podpora obyvatelstva vojsku. Usul, Ali: *Democracy in Turkey. The Impact of EU political conditionality*. 2011, s. 156 a Cizre, Ümit: Problems of democratic governance of civil-military relations in Turkey and the European Union enlargement zone, *Comparative Politics*, Vol. 29 (2004), No. 2, s. 107-113.

⁷⁸Diamond, Larry-Platter, Marc F. 1996. Op. cit., s. 4.

který je shodný s demokratickými principy, ale je také adaptovatelný na konkrétní podmínky země.⁷⁹ Především je nezbytně nutné, aby rámec autonomie v konkrétní zemi vycházel z analýzy situace v civilně-vojenských vztazích. Armáda v Turecku byla od počátku republiky jednou z nejmocnějších institucí. Z důvodu dlouhotrvajícího historického vlivu armády, její tutelární moci a trvalé účasti na politickém procesu je ustanovení efektivního civilního řízení a demokratické kontroly v Turecku velice náročným krokem. Tyto skutečnosti musejí být zohledněny ve schématu reformy civilně-vojenských vztahů. Nil Satana a Ersel Aydinli jsou přesvědčeni, že absolutní odstranění vlivu armády na politiku je v Turecku nemožné a není zcela pravděpodobné, že Turecko přizpůsobí své civilně-vojenské vztahy plně západnímu modelu. Armáda si ponechá vyšší prestiž a váhu, než je zvykem v západních státech, ale v mezích demokratického kontextu. Podle autorů však může být silnější postavení armády optimálním řešením, s ohledem na postavení v nestabilním regionu a bezpečnostním hrozbám, kterým země čelí.⁸⁰

Zmíněné předpoklady způsobují problém v měření a zodpovězení otázky, zdali jsou civilní řízení a demokratická kontrola efektivní a dostatečné. Civilní řízení a demokratická kontrola v sobě obsahují napětí, které nemůže být zcela eliminováno, ale musí být konstantě řešeno. Civilní řízení a demokratická kontrola jsou produktem národní tradice a závisí na institucích, chování a ideálech, které se vyvinuly v průběhu demokratického procesu, byly ověřeny časem a prošly krizovými situacemi.⁸¹ Jen tak mohou poskytnout vhodný rámec pro analýzu podřízení armády demokratickému procesu a popřípadě poukázat na pravděpodobnost vojenských intervencí či pokusů o ovlivňování směřování politik.

---

⁷⁹Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 12.

⁸⁰Aydinli, Ersel: Civil-Military Relations Transformed. *Journal of Democracy*, Vol. 23 (2012), No. 1, s. 100-108 a Satana, Nil: Transformation of the Turkish Military and the Path to Democracy, *Armed Forces and Society*, Vol. 34 (2008), No. 3, s 358.

⁸¹Kohn, Richard. 1997. Op. cit., s. 144.

2. Faktory ovlivňující civilně-vojenské vztahy v Turecku

2.1 Role armády do roku 2002

Pozice turecké armády jako ochránce národa a iniciátora reformy je pevně zakotvena v turecké společnosti a její vliv předchází samotnému vzniku republiky. V rámci osmanské říše se armádní příslušníci těšili privilegovanému postavení, plynoucímu především z výkladu jejich role šířitele a zastávce islámu. Jejich pravomoc narůstala spolu s úpadkem moci jednotlivých panovníků a janičářů, často působili na politická rozhodnutí v zemi. Janičáři byli v roce 1826 za vlády sultána Mahmuda II. zrušeni a armádní sbor se začal modernizovat. O době, kdy proběhly tyto události, mluvíme jako o začátku westernizace. Z armády se postupně stala jedna z předních institucí a zastávce tohoto procesu.⁸²

Nehledě na provedení reorganizace docházelo k politizaci armády, která napomohla revolučním událostem v roce 1876 a přijetí nové ústavy. Reformní úsilí v Osmanské říši nevydrželo dlouho a armádní představitelé začali opětovně plánovat obnovení ústavní vlády a svržení sultána. Založili tajnou organizaci Výbor jednoty a pokroku (İTC, İttihat ve Terakki Cemiyeti), která hrála klíčovou roli v revoluci v roce 1908, jež je nahlížena jako prototyp armádních zásahů 20. století.⁸³ İTC stanula v čele revoluce, která donutila sultána obnovit éru konstitucionalismu. Do roku 1918 proběhly v Turecku některé reformy, které pak utvořily základ kemalistického reformního programu.⁸⁴

Vývoj na počátku 20. století potvrdil významnou roli armády v zemi a naznačil skutečnost, že armáda bude nadále tvořit součást nového uspořádání, bude se účastnit politického procesu a bude do něj zasahovat. Po pádu Osmanské říše v roce 1918 důležitost armády neupadla, ale konstantně narůstala. Mustafa Kemal a další vojenští představitelé se stali vůdčí silou v koordinaci civilního a vojenského odporu v zemi ve válce za nezávislost v letech 1919-1922 a v procesu budování Turecké republiky.⁸⁵ V nově zformovaném státě byla armáda prohlášena za jeden z hlavních pilířů nové republiky, ochránce státu a národního zájmu. I když linie historické kontinuity mezi Osmanskou říší a Tureckou republikou byla přerušena, armáda se přetransformovala z Osmanské říše do moderního státu a zůstala přitom

---

⁸²Hale, William: *Turkish Politics and Military*. 1993, s. 17.

⁸³Rustow, Dankwart: The Army and the Founding of the Turkish Republic, *World Politics*, Vol. 11 (1959), No. 4, s. 513-552.

⁸⁴Kreiser, Klaus-Neumann, Christoph: *Dějiny Turecka*. 2010, s. 153.

⁸⁵Özbudun, Ergun-Gençkaya, Ömer: *Democratization and the Politics of Constitution-Making in Turkey*. 2009, s. 81.

privilegovanou institucí, podílející se na budování nového státu.⁸⁶ Oproti minulosti měla armáda podle Mustafy Kemala Atatürka⁸⁷ zůstat podřízená civilnímu pořádku, v politickém systému hodnotově neutrální, a měla zcela omezit svou účast v politice.⁸⁸ Politika Mustafy Kemala Atatürka však byla rozporuplná. Na jedné straně sice odmítl účast armády na politice a podřídil ji civilní vládě, ale na druhou stranu jí přidelil pravomoci a role, které sehrály klíčovou roli v pozdějších intervencích a umožnily jí uchovat si značnou nezávislost na politickém procesu a vybudovat si mocné postavení ve společnosti. Díky jeho podpoře se stala armáda jak ochráncem tureckého národa a jeho režimu, tak jakousi pochodní a loajálním hlídačem státní ideologie kemalismu.⁸⁹ Odvolávání se na tyto kompetence bylo využito k zajištění legitimacy jejího chování, neboť pozice ochránce kemalismu je jedním ze základních pilířů její moci.⁹⁰ Tanel Demeril uvádí, že Mustafa Kemal Atatürk propagoval tuto dvojznačnou politiku z důvodu malé podpory, které se republikánskému projektu dostávalo od obyvatel. Armádu jako oporu nutně potřeboval. Důležitost poručnické role armády a přítomnost rétoriky vnějších a vnitřních hrozeb od vzniku republiky byly dané také nastavením bezpečnostní kultury a geopolitickým zobrazením země, která byla obklopena nepřátelskými státy a zatížena obavami z dalšího dělení v návaznosti na Sèvreskou smlouvu.⁹¹

Ambivalentní politika Mustafy Kemala Atatürka, ale i jeho pokračovatele Mustafy İsmeta İnönü, sice nečelila intervencím a status ozbrojených sil se výrazněji zvýšil až v průběhu 2. světové války a vyhlášení mobilizace, ale proces oddělování civilní a vojenské moci vykazoval jisté problematické aspekty a k jeho kompletnímu dokončení nedošlo. Procedura probíhala pomalu a vojenským představitelům se z jejich politických postů nechtělo odcházet. Prokazatelně měla armáda určitý vliv na ekonomické plánování země zejména ve 30. letech. Dalším problematickým bodem byl přetrvávající vliv armády na politickou činnost v regionálních oblastech či uvnitř státní administrativy.⁹²

---

⁸⁶ Ayse, Gül Altınay: *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender, and Education in Turkey*. 2004, s. 122.

⁸⁷ Depolitizace armády nebyla podpořena jen Kemalem, ale také osobností náčelníka Generálního štábu Fevzi Çakmak, který zastával pozici v letech 1925 a 1944 a byl nakloněn této politice. Feroz, Ahmad: *The making of modern Turkey*. 1993, s. 9.

⁸⁸ Hale, William. 1993. Op. cit., s. 76.

⁸⁹ Ideologie je tvořena prvky: republikanismus, vlastenectví, populismus, etatismus, sekularismus a reformismus. In Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred: *Democracy, Islam, and Secularism in Turkey*. 2012, s. 33.

⁹⁰ Cook, Steven: *Ruling But Not Governing: The Military and Political Development in Egypt, Algeria, and Turkey*. 2007, s. 103.

⁹¹ Demirel, Tanel: Soldiers and Civilians: The Dilemma of Turkish Democracy, *Middle Eastern Studies*, Vol. 40 (2004), No. 1, s. 129.

⁹² Hale, William. 1993. Op. cit., s. 80.

2.1.1 Intervention 1960

Tradice intervencí a zásahů, zděděné z doby Osmanské říše, a budování pozice armády jako ochránce režimu a národa se ukázaly jako problematické po druhé světové válce. Paradoxně po provedení tranzice k demokracii armáda navýšila svou moc a začala nová éra v rámci civilně-vojenských vztahů, ve které Turecko čelilo problémům typickým pro nové demokracie: vojenským intervencím v politice a přetrvávající existenci vojenských výsad.⁹³

Země zažila přímé i nepřímé intervence armády. Na rozdíl od tradičních vojenských režimů založených na autoritářské či personální diktatuře armáda v poměrně krátkém období předala moc vždy zpátky civilistům. Ačkoli jednala v autoritářském duchu, intervence byla přechodným opatřením,⁹⁴ než byly odstraněny důležité překážky k nastolení modernizace.⁹⁵ Postoupení moci bylo ale podmíněno přijetím tzv. výstupních opatření, která jí do budoucna měla garantovat vliv na vládnutí, a to bez nutnosti se v něm přímo účastnit.⁹⁶ S každou intervencí se armádě podařilo navýšit kapacitu ovlivňování politického procesu a její pozice posilovala. Ozbrojené síly i v dobách civilní vlády ovlivňovaly dění jak v domácí, tak v zahraniční politice, a to zejména za pomoci veřejných projevů a konzultací s politiky, působnosti vlády byly limitované.⁹⁷

I když přechod k vícestranickému systému měl pozitivní vliv na demokratizaci, narušil podřízenost armády civilní politice a její striktně apolitický postoj. Obrana kemalismu se tak v období absence dostatečné moci a podpory Republikánské lidové strany (CHP, Cumhuriyet Halk Partisi) stala prioritou a legitimizačním zdrojem pro ospravedlnění zásahů v politice. Zapojení armády do politiky a její ovlivňování šlo proti vizi Kemala o hodnotové neutralitě armády a vojsko tedy rozšířilo výklad poručnické role.⁹⁸

---

⁹³Huntington, Samuel: Reforming Civil-Military Relations *Journal of Democracy*, Vol. 6 (1995), No. 4, s. 14.

⁹⁴Přechodné intervence, ve kterých armáda vstupuje do politického prostoru, aby ho reformulovala, a pak se navrácí zpátky do kasáren, je třeba odlišit od těch uskutečňujících se podle osobních zájmů či podle pragmatických či transakčních motivů. Finer, Samuel. 1988. Op. cit.

⁹⁵Satana, Nil. 2008. Op. cit., s. 365.

⁹⁶Pro potřeby práce jsou tzv. exit guarantees přeloženy jako výstupní opatření. Výstupními opatřeními jsou v rámci civilně-vojenských vztahů nejčastěji: tutelární pravomoci, vyhrazené sféry, manipulace s volebním procesem, opatření umožňující nepostihnutelnost politik vojenských režimů, amnestie či jiná odškodnění. Aknur, Müge: *Democratic Consolidation in Turkey: State, Political Parties, Civil Society, Civil-Military Relations, Socio-Economic Development, EU, Rise of Political Islam and Separatist Kurdish Nationalism*. 2012, s. 214.

⁹⁷Jenkins, Gareth: Continuity and change: prospects for civil-military relations in Turkey. *International Affairs*, Vol. 83 (2007), No. 2, s. 343.

⁹⁸Heper, Metin-Evin, Ahmet. *State Democracy and the Military: Turkey in the 1980's*. 1988, s. 160.

Dalším faktorem změny v civilně-vojenských vztazích a loajálnosti armády k vládě bylo členství v mezinárodních institucích. Role a důležitost vojska byly podpořeny nuceným navyšováním jeho rozpočtu a kladným vztahem k USA. Po vstupu Turecka do NATO začala být tato instituce za pomoci západních spojenců moderně vybavována. Zreformován byl i systém výuky a výcviku jejích reprezentantů. Změny se ale netýkaly nižších důstojníků, kteří zůstali věrni autoritářským a konzervativním praktikám a kteří měli hlavní vliv na převrat v roce 1960.⁹⁹

Změna v postavení armády byla zapříčiněna i stylem vládnutí Demokratické strany (DP, Demokrat Parti). V době ekonomické krize nabylo vojsko dojmu, že vláda ohrožuje jeho finanční zdroje, neboť mimo jiné nezvedla platy v závislosti na míře inflace. Adnan Menderes postrádal silné historické napojení na armádu a charisma samotného Mustafy Kemala Atatürka. V průběhu 50. let armáda opakovaně kritizovala zvyšující se politický důraz na podporu náboženství z pozic vládní strany, jež se tak snažila maskovat inflační politiku. Polarizace mezi armádou a vládou se zvětšila také z důvodu častých intervencí Adnana Menderese do systému udělování vojenských hodností, kdy k povyšování docházelo často v důsledku přítomné loajality k vládní straně.¹⁰⁰

První pokus o armádní převrat byl zažehnán už v roce 1946. Následně se dařilo udržet armádu pod kontrolou civilního vedení až do 60. let. Mohutné spory mezi opozicí a vládní stranou, studentské protesty, ekonomická krize a přesvědčení armády, že vládní strana zahájila přípravy pro proces zákazu CHP, vedly 27. 5. 1960 v Turecké republice k prvnímu vojenskému puči.¹⁰¹ Zásah armády byl proveden s cílem obnovit pořádek, demokracii a sociální řád v zemi a měl širokou podporu veřejnosti. Vojáci převzali veškerou správu v zemi, velitel armády Cemal Gürsel se stal prezidentem, premiérem a ministrem obrany, přijata byla nová ústava, která je paradoxně považována za nejdemokratičtější ústavu v historii Turecké republiky.¹⁰² V říjnu 1961 byla vláda vrácena do rukou civilistů.¹⁰³ I přes

---

⁹⁹Zürcher, Erik: *Turkey: A Modern History*. 2004, s. 239.

¹⁰⁰Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred: *Democracy, Islam, and Secularism in Turkey*. 2012, s. 109.

¹⁰¹Hale, William. 1993. Op. cit., s. 94-95.

¹⁰²Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 71.

¹⁰³Co vedlo k předání moci? Podle hlavních charakteristik režimu, také armádě byly od počátku vštěpovány demokratické principy. Toto bylo prohloubeno po přistoupení Turecka k mezinárodním organizacím. Jistě, demokracie v tureckém prostředí byla značně limitována, ale přesto byla armáda vychována k respektu pro tyto hodnoty. Intervence k naplnění osobních vizí a dlouhodobé trvání režimu tak nebyly kompatibilní s hlavní ideovou linií armády. Také obava před ztrátou prestiže armády měla vliv na odmítnutí dlouhodobého setrvání u moci. Dále podle teorie Erica Nordlingera jejich smýšlení nebylo „vládnoucí“, ale spíše „ochranitelské“, tedy dlouhodobá dominance režimu se neplánovala, ale typicky pro kategorii intervencí ochranitelských skupin, po úpravě „nedokonalesti“ v rámci období spíše kratšího charakteru, se armáda stáhne a vrací se zpátky k přechovávání statusu quo. Nordlinger, Eric. 1971. Op.cit., s. 22, Demirel, Tanel: *The Turkish Military's*

některé negativní výstupy intervence¹⁰⁴ byla vláda armády vnímaná pozitivně a právě od této doby začal posilovat trend kladného přijímání zásahu a ochrany státu v případě krize.

V průběhu 60. let se ukázalo, že armáda se nestáhla z procesu politického rozhodování úplně a obnova pořádku v zemi netrvala příliš dlouho. Rychlé znovuoobnovení civilní vlády neuspokojilo mladší důstojníky, kteří v letech 1962 a 1963 provedli několik neúspěšných pokusů o převrat.¹⁰⁵ Turecká republika čelila problémům v politické sféře. Liberální prostředí 60. let a ústava daly vzniknout radikálním pravicovým a levicovým stranám a polarizace stranického systému značně narostla. Nedařilo se sestavit stabilní vlády, naopak docházelo k častému střídání vlád koaličních. Také v ekonomické sféře se objevily vážné problémy.¹⁰⁶

2.1.2 Intervence 1971

Neutichající nepokoje a neschopnost vlády zastavit násilí byly příčinou druhé intervence armády do politiky, která se uskutečnila 12. 3. 1971. Ta však tentokrát neměla podobu vojenského zásahu, ale memoranda adresovaného prezidentu republiky a předsedům obou parlamentních komor. K přímé intervenci mělo dojít v případě, že nebudou splněny požadavky armády. Vláda byla donucena rezignovat, bylo vyhlášeno stanné právo a pozatýkáno mnoho lidí.¹⁰⁷ Armáda politické dění v průběhu dvou let ovlivňovala prostřednictvím tří úřednických kabinetů, vládnoucích s její podporou. Liberálních práva z roku 1961 byla minimalizována.¹⁰⁸ Kompetence armády narostly, především v soudnictví, a TSK byla umožněna větší autonomie. Po parlamentních volbách v říjnu 1973 se Turecká republika navrátila zpět k civilnímu vedení.¹⁰⁹

Decision to Intervene: 12 September 1980, *Armed Forces and Society*, Vol. 29 (2003), No. 2, s. 256, a Heper, Metin-Güney, Aylin: The Military and Democracy in the Third Turkish Republic, *Armed Forces and Society*, Vol. 22 (1996), No. 4, s. 620.

¹⁰⁴Příkladem je zbavení moci a následná poprava představitelů DP a její zákaz. Tachau, Frank-Heper, Metin: The State, Politics, and the Military in Turkey, *Comparative Politics* Vol. 16 (1983), No. 1, s. 21.

¹⁰⁵Hale, William. 1993. Op. cit., s. 149.

¹⁰⁶Feroz, Ahmad. 1993. Op. cit., s. 144.

¹⁰⁷Mezi 18.5-17. 6. 1971 bylo zatčeno 2000 osob. Hale, William. 1993. Op. cit., s. 196-197.

¹⁰⁸Omezena byla hlavně osobní svoboda, svobody tisku, autonomie univerzit a státní televize. Hale, William. 1993. Op. cit., s. 201.

¹⁰⁹Demirel, Tanel: The Turkish Military's Decision to Intervene: 12 September 1980, *Armed Forces and Society*, Vol. 29 (2003), No. 2, s. 258.

2.1.3 Intervence 1980

Jak prokázala druhá polovina 70. let, vojenská intervence a reformy slibovanou stabilitu nepřinesly. Turecké politice stále dominovala vláda koaličních uskupení, fragmentace a polarizace.¹¹⁰ Země neustále čelila ekonomické krizi a přidaly se problémy týkající se nárůstu kurdského separatismu. Obava z narůstající míry domácích problémů, zejména terorismu a politicky motivovaných vražd, působila na rozhodnutí generálů o opětovném ukončení demokratického režimu. Jednotu armády ohrožovala také rostoucí nespokojenost ze strany mladších důstojníků a jejich aspirace na převzetí vlády v zemi. Vojenská intervence byla mnohými přivolávána jako jisté vysvobození a jediné možné východisko z nastalých poměrů. Dokonce i někteří členové parlamentu a žurnalisté volali po zakročení armádou.¹¹¹

Dne 12. 9. 1980 proběhla za pomoci ozbrojených sil přímá vojenská intervence, která měla mnohem závažnější důsledky než dvě předchozí a výrazně ovlivnila podobu domácí politiky, občanských a politických práv. Mnohá opatření, přijatá v rámci puče, platí na turecké politické scéně doposud. Politické strany byly vyhodnoceny jako viníci krize, jejich činnost tak byla pozastavena¹¹² a jejich představitelé zadrženi. Parlament byl rozpuštěn. Výkonná a zákonodárná moc byly svěřeny do rukou představitelů Národní bezpečnostní rady (MGK, Milli Güvenlik Kurulu), ze které byli nuceni odejít všichni civilisté. Nově zformovaná vláda neměla vykonávat běžnou agendu a měla přijmout roli jakéhosi poradního orgánu MGK. Náčelník Generálního štábu Turecké republiky Kenan Evren se stal 14. 9. 1980 prezidentem země.¹¹³

Třetí intervence byla nejrepresivnější, armáda pořádala rozsáhlé akce pro zamezení odporu proti intervenci a probíhajícím reformám.¹¹⁴ Nově přijatá ústava z roku 1982 byla produktem vojenské vlády, vytvořeným podle požadavků důstojnického sboru, a také zvýšila její politický vliv. Obsahovala řadu opatření, podporujících tutelární roli armády. Posílila

---

¹¹⁰V období od roku 1973 do 1980 se zde vystřídalo deset vlád. Hale, William. 1993. Op. cit., s. 215.

¹¹¹Demirel, Tanel. 2003. Op. cit., s. 270.

¹¹²Týkalo se to i CHP, která byla dlouhodobě spolu s armádou vnímána jako ochránce státu a ideálů kemalismu. Jejím zákazem byla podpořena sebeidentifikace armády jako nejvýznamnějšího strážce zmíněných hodnot. Tachau, Frank-Heper, Metin. 1983. Op. cit., s. 31.

¹¹³Zürcher, Erik. 2004. Op. cit., s. 289.

¹¹⁴Vojenský režim popravil 50 osob a na 650 tisíc bylo vzato do vazby. Mnoho lidí se rozhodlo před politikou armády emigrovat. Demirel, Tanel. *Lessons of Military Regimes and Democracy: The Turkish Case in a Comparative Perspective*, *Armed Forces and Society*, Vol. 31 (2005), No. 2, s. 251.

autoritu státu a zahrnovala pouze limitovaný počet základních práv a svobod.¹¹⁵ Ty významně posílily pravomoci prezidenta. Přijato bylo i opatření zákazu činnosti všech politických stran a odborů působících před převratem na dobu 10ti let.¹¹⁶ Kontrolován a monitorován byl také tisk. Nepohodlné noviny byly zrušeny, žurnalisté zadrženi a školství bylo podrobeno armádnímu dozoru. Po přijetí nařízení o nezákonnosti veškerých snah o prokázání neústavnosti přijatých nařízení po 12. 9. 1980 předala armáda 6. 12. 1983 vládu nazpět civilistům.¹¹⁷

Volby v roce 1983 vyhrála Strana vlasti (AP, Anavatan Partisi) pod vedením Turguta Özala, která zahájila liberalizaci systému a pracovala na omezení vlivu armády v politickém procesu a přiblížení civilně-vojenských vztahů liberálně-demokratickému modelu.¹¹⁸ Armáda přestala přímo ovlivňovat každodenní řízení země a běžnou politiku. Özalova vláda si počínala značně nezávisle na armádě také v rámci zahraničí politiky či ve volbě náčelníka Generálního štábu. Důstojnický sbor přestal postupně vnímat turecké ozbrojené síly jako strukturu výhradně autonomní a nezávislou na státu a politických představitelích a politiku národní bezpečnosti jako sektor spadající výhradně pod jejich kompetenci. Pomalu se začalo upouštět i od výhradní interpretace role armády jako jediné instituce odpovědné za obranu republiky před vnějšími a vnitřními hrozbami. Náčelník Generálního štábu Doğana Güreşe prohlásil, že s ohledem na fungující demokracii nebude armáda praktikovat politiku intervencí, a zdálo se, že éra vojenských převratů skutečně skončila. William Hale uvádí, že právě v tomto období se vliv armády stal nejslabším od 50. let.¹¹⁹ Pozitivní vývoj civilně-vojenských vztahů byl přerušen v 90. letech vzrůstajícími problémy v oblasti bezpečnosti státu. Mezi nejvýznamnější hrozby patřilo posílení politického islámu, objevení nových etnických a náboženských identit, znovunavrácení politiky koaličních vlád, ekonomická krize a Válka v zálivu. Největší napětí mezi armádou a vládou vzešlo v důsledku parlamentních voleb v roce 1995, jejichž vítězem se stala Strana blahobytu (RP, Refah Partisi) a Necmettin Erbakan pak prvním premiérem země, hlásícím se otevřeně k islámu.¹²⁰

---

¹¹⁵Práva a svobody, jež byly lidu přiznány, mohly být v případě ohrožení národního zájmu, veřejného pořádku a republiky kdykoliv anulovány, limitovány či suspendovány. Hale, William. 1993. Op. cit., s. 259.

¹¹⁶Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred. 2012. Op. cit., s. 150.

¹¹⁷Hale, William. 1993. Op. cit., s. 269.

¹¹⁸Posuny v civilně-vojenských vztazích umožnila kritika vojenské vlády v letech 1980-1983, která byla značná a vycházela od rozmanitých skupin obyvatelstva a volala po omezení pravomocí vojska. Demirel, Tanel. 2004. Op. cit., s. 136.

¹¹⁹Hale, William. 1993. Op. cit., s. 288.

¹²⁰Jenkins, Gareth. 2007. Op. cit., s. 345.

Zásah armády do politické sféry, který proběhl ve druhé polovině 90. let, se od předchozích lišil a byl nazýván tzv. postmoderním.¹²¹ Uskutečněný nátlak na změnu vlády byl veden pomocí manipulace veřejným míněním. Dělo se tak prostřednictvím organizovaných kampaní, které měly podobu veřejných konferencí, briefingů a deklarací, apelovaly na ohrožení státu a sekularismu politickým islámem a kurdským nacionalismem. Agitace byla podporována širokou veřejností, především médii a představiteli justice.¹²² Na jednání MGK dne 28. 2. 1997 byla zveřejněna deklarace generálů adresovaná vládě. Jejich memorandum o nutnosti zachování sekulární podoby státu a ochrany režimu obsahovalo osmnáct bodů, jimiž se měla vláda bezpodmínečně řídit. Premiér Necmettin Erbakan dokument podepsal. V červnu byl donucen souhlasit s reorganizací vlády a odstoupil z pozice jejího předsedy. Dne 16. 2. 1998 zakázal Ústavní soud z důvodu podkopávání základních principů sekularismu RP a jejím hlavním představitelům pak politickou činnost. Nově zformovaná vláda byla přijatelnější pro armádu a snažila se o implementaci vojenských doporučení z 28. 2. 1997.¹²³

Výsledkem úspěšné kampaně TSK v druhé polovině 90. let bylo obnovení výsadního postavení armády jako ochránce země a navrácení přísné rétoriky sekularismu z počáteční republikánské éry. Armáda opět posílila svou moc a civilně-vojenské vztahy se tím vzdalovaly od liberálně-demokratického modelu. Náčelník Generálního štábu Dokan Gürem veřejně prohlásil, že MGK je podle ústavy oprávněna determinovat národní bezpečnostní politiku, která je správná, a ostatní politiky by se podle ní měly řídit, a TSK začaly více ovlivňovat každodenní politiky přes neformální mechanismy.¹²⁴

2.2. Vlivové mechanismy armády

2.2.1 Neformální

Analýza faktorů a vlivových mechanismů ovlivňujících civilně-vojenské vztahy v Turecku je důležitá, neboť pomůže určit stupeň autonomie ozbrojených sil v rámci zmíněných pěti zkoumaných oblastí civilního řízení a demokratické kontroly. Role turecké armády je více než legálními mechanismy ovlivněna jejich socio-historickou rolí.

---

¹²¹Demirel, Tanel. 2004. Op. cit., s. 130.

¹²²Ibidem, s. 135.

¹²³Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 98.

¹²⁴Usul, Ali. *Democracy in Turkey. The Impact of EU political conditionality*. 2011, s. 147.

Vystupování a politika armády jsou založeny v mnoha ohledech na neformálních mechanismech, které jsou formovány tradicí a zvyky.¹²⁵ Moc armády byla založena na její prominentní roli ochránce státu a jeho režimu a na faktu, že významné funkce zastávají právě bývalí vojenští hodnostáři. Armáda často využívala neformálních mechanismů v podobě přímých promluv, deklarací, schůzek s médii či veřejných ceremoniálů k ovlivňování obyvatelstva.¹²⁶

Jednou z předních a zároveň lišících se charakteristik tureckých civilně-vojenských vztahů je široká podpora obyvatelstva armádě. Armáda představuje ztělesnění ducha tureckého národa, těší se velké úctě a řadí se k jedné z nejdůvěryhodnějších institucí vůbec. Podpora veřejného mínění napomohla prohloubit sebeidentifikaci armády jako výhradního obránce kemalistických principů a stability země. Turecká společnost vložila ozbrojeným silám do rukou jakousi legitimitu, s níž následně obhajovaly své kroky, pozici a kompetence. Byla přesvědčena, že v případě ohrožení je úkolem armády urovnat spory a ochránit zemi.¹²⁷ Bez podpory obyvatelstva by bylo provádění intervencí a zachování širokých pravomocí mnohem složitější.

Zachování důvěryhodnosti bylo pro armádu vždy jednou z priorit. Od počátku 30. let 20. století byl koncept armády jako ochránce vnějších a vnitřních hrozeb a Atatürekových principů podporován výukovým systémem. Takto byl rozšiřován názor, že armáda je součástí běžného života lidí, výukového systému nevyjímaje, a Turecko národem vojáků.¹²⁸ Podobně posloužila i povinná vojenská služba, zavedená od roku 1927.¹²⁹ Prestiž instituce byl navyšován od 50. let, kdy - v důsledku počínajících neshod v politické sféře - byla armáda považována za jistý stabilizační prvek. S postupujícími problémy na politické scéně, s korupčními praktikami politiků, kladně přijímaným postupem v boji proti Straně kurdských

---

¹²⁵Huntington, Samuel. 1995. Op. cit., s. 16.

¹²⁶Michaud-Emin, Linda: The Restructuring of the Military High Command in the Seventh Harmonization Package and its Ramifications for Civil-Military Relations in Turkey, *Turkish Studies*, Vol. 8 (2007), No. 1, s. 26.

¹²⁷Podpora pro krátkodobou vládu armády v časech krize zde byla, ale je třeba říci, že nikdy však pro zachování dlouhodobé vojenské diktatury. Slovy náčelníka Generálního štábu: „turecké ozbrojené síly provádějí intervenci jen na přání lidu a následně se vrací zpět do kasáren, tak jak si to lid přeje.“ Demirel, Tanel. Lessons of Military Regimes and Democracy: The Turkish Case in a Comparative Perspective, *Armed Forces and Society*, Vol. 31 (2005), No. 2, s. 264.

¹²⁸Ayşe, Gül Altınay. 2004. Op. cit., s. 139.

¹²⁹Cizre, Ümit: Problems of Democratic Governance of Civil-Military Relations in Turkey and the European Union Enlargement Zone, *European Journal of Political Research*, Vol. 43 (2004), No. 1, s. 114.

pracujících (PPK, Partiya Karkerên Kurdistan) a konfliktním prostředím na Blízkém východě se vážnost a důležitost vojska v očích veřejnosti zvyšovaly.¹³⁰

Armáda jako instituce a její činnost nebyly po dlouhou dobu předmětem žádné kritiky. Vysoká důvěra v armádu a podpora intervencím vznikly možná právě z důvodu absence této kritiky a nedostatečného vyhodnocení jejích důsledků. Nejen, že se nevytvořila žádná opozice uvnitř společnosti, ale rovněž absence protestů politických aktérů či jakýchkoliv mechanismů limitujících moc vojska umožnila vybudovat pozitivní nahlížení na armádu.¹³¹ Civilní představitelé neprovedli prakticky až do roku 1999 žádné reformy, a to jak ze strachu z dalších intervencí, tak z přesvědčení, že by tyto reformy byly u obyvatelstva značně nepopulární.¹³² Vhodný prostor pro reformy civilně-vojenských vztahů přinesla podpora vstupu do EU ze strany obyvatel a armády.

2.2.2 Formální

Zisk poručnické role a postavení armády jsou popsány v podkapitole 2.1. Turecká armáda jako ochránce národního zájmu na sebe nahlížela jako na sílu nadřazenou politice a všem stranám, tedy ne jako na součást státní administrativy. Přesvědčení, že v případě ohrožení je oprávněná jednat a po nezbytnou dobu řídit politiku, tedy nebýt „pouhým“ nástrojem vlády, plyne i z formálních mechanismů.

Funkce a pravomoci armády jsou popsány v interních dokumentech ozbrojených sil. Tyto teze byly v minulosti využívány jako ospravedlňující důkaz pro intervence armády. Žádný z dokumentů k tomu přímo neopravňuje, ale vzhledem k jejich obecné definici umožňují přizpůsobení jednotlivých pasáží a pojmů. Podle článku 148 vojenského trestního zákoníku a jeho interpretace může být turecká armáda chápána jako „*předvoj revoluce*“ a může intervenovat v politice, pokud bude ohroženo přežití státu.¹³³ Role armády byla podpořena i Vnitřním vojenským řádem č. 277I z roku 1935. Podle článku 34 je povinností armády chránit tureckou zemi a republiku tak, jak je to definováno v ústavním zákoně.¹³⁴

---

¹³⁰Yavuz, Hakan: *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*. 2009, s. 271.

¹³¹Demirel, Tanel. 2005. Op. cit., s. 264.

¹³²Gürsoy, Yaprak. Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. *Istanbul Bilgi University* [on-line]. Květen 2012. Dostupné z: http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 10.

¹³³Capezza, David: Turkey's Military Is a Catalyst for Reform The Military in Politics, *Middle East Quarterly*, Vol. 16 (2009), No. 3, s. 13-23

¹³⁴Jenkins, Gareth: *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics*. 2001, s. 61.

Ústava odkazuje na to, že se jedná o ochranu před vnějšími a vnitřními hrozbami. V roce 1961 se z článku 34 stal článek 35 Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil a jeho obsah byl stanoven následovně: povinností tureckých obranných sil je chránit tureckou zemi a republiku tak, jak je to definováno v ústavě.¹³⁵ Podle článku 4 Ústavy Turecké republiky je lid zdrojem veškeré státní moci. Je však zdůrazněno, že národ vykonává svou suverenitu prostřednictvím autorizovaných agentur, jak je předepsáno zásadami stanovenými v ústavě.¹³⁶ Článek 85/I Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil č. 2II z roku 1961 říká, že TSK v případě ohrožení vnějším a vnitřním nepřítelem chrání tureckou zemi a republiku za použití silových prostředků.¹³⁷ Široký výklad pravomocí je umožněn i zákonem o Národní bezpečnostní radě (článek 2a), který umožňuje široký výklad zajišťování bezpečnosti: „*Národní bezpečnost zahrnuje ochranu ústavního pořádku, národa, jeho integrity a zájmů politických, sociálních, kulturních, ekonomických, i těch, týkajících se mezinárodní sféry, stejně jako ochranu ústavního zákona proti všem vnitřním a vnějším hrozbám.*“¹³⁸ Protokol o spolupráci pro zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku (EMASYA) z roku 1997 zase armádě umožňuje shromažďovat veškeré zpravodajské informace a provádět vojenské operace za účelem udržení vnitřního pořádku bez schválení civilních autorit.¹³⁹ Za pomoci zmíněných opatření se TSK podařilo vytvořit si jakýsi monopol na definici konceptu nepřítele, a tedy i použití prostředků ke zvládnutí této hrozby. Možnost fungovat jako výhradní zdroj definice konceptu bezpečnosti a hrozeb napomohla armádě vybudovat si bezprecedentní postavení ve společnosti a je také jedním ze základních zdrojů její moci.

V roce 1962 byla armádě propůjčena ústavní role, autonomní postavení a vliv v politickém systému a rozhodovacím procesu díky vytvoření Národní bezpečnostní rady (MGK, Milli Güvenlik Kurulu). Ta byla od počátku nejvýznamnějším formálním tutelárním mechanismem, který TSK umožňoval vykonávat poručnickou roli bez nutnosti přímých intervencí.¹⁴⁰

---

¹³⁵Karaosmanoğlu, Ali. 2011. Op. cit., s. 13.

¹³⁶Sarigil, Zeki: The Turkish Military: Principal or Agent? *Armed Forces and Society*, Vol. 23 (2012), no. 1, s. 9.

¹³⁷Heper, Metin-Güney, Aylin: The Military and the Consolidation of Democracy: The Recent Turkish Experience, *Armed Forces and Society*, Vol. 26 (2000), No. 4, s. 26

¹³⁸European Commission. Turkey 2004 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf [1. 5. 2013], s. 14.

¹³⁹European Commission. Turkey 2005 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf [1. 5. 2013], s. 9.

¹⁴⁰Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots? *Democratization*, vol. 19 (2012), no. 4, s. 742.

Tento orgán byl původně navržen jako konzultační ve věcech vnitřní a vnější bezpečnostní problematiky zastřešující premiéra, ministra zahraničních věcí a obrany, a také prezidenta republiky, náčelníka Generálního štábu a všechny velitele ozbrojených sil.¹⁴¹ Vliv této organizace od jejího založení postupně narůstal. Instituce fungovala nad rámec definovaných možností a z MGK se stala významná platforma pro tlumočení stanovisek, požadavků a agendy v otázkách týkajících se nejen národní bezpečnosti a armády civilním zástupcům. Jejím prostřednictvím armáda prakticky zasahovala do veškerého dění. MGK sama mohla formulovat bezpečnostní a zahraniční politiku a směřovat vládu podle svých preferencí. Civilisté povětšinou rozhodnutí armády neblokovali. Vedle vlády se MGK stala dalším významným exekutivním orgánem, jež byl do začátku 21. století klíčovým aktérem tureckého státu a v procesu rozhodování hrál stěžejnější roli.¹⁴² Vzhledem k ústavním dodatkům z roku 1971 a 1972 byla MGK oprávněna udělovat vládě svá doporučení a počet zástupců tureckých ozbrojených sil se zvětšil. Do konce od roku 1982 musela vláda podle článku 118 Ústavy při svém rozhodování prioritně přihlídnout k doporučením MGK, orgán byl v podstatě nadřazený civilnímu vedení a určoval jeho finální politiky. Neustále se navyšoval počet zástupců armády, kteří postupně předčili ty civilní. Armádní představitelé také dominovali v 350ti členném sekretariátu orgánu.¹⁴³ Od roku 1983 si mohli zástupci orgánu vyžádat libovolné informace z každého úřadu a měli také možnost monitorovat implementaci doporučení postoupených vládě.¹⁴⁴

Mezi další instituce, pomocí kterých se armádě podařilo prosadit svůj vliv, patří pozice náčelníka Generálního štábu, prezidenta a ministerstva obrany. Avšak v těchto případech je rozsah působení závislý na jednotlivých osobnostech vykonávajících tyto pozice, na jejich preferencích a zaměření. Se silnými osobnostmi stoupá vliv funkce a klesá s lidmi ochotnými ke kompromisu s civilní vládou.¹⁴⁵ Dalšími tradičními podporovateli armády, kteří jí poskytli politickou moc, a zároveň složkami sekulárního establishmentu jsou: soustava soudů, CHP, určitá média, univerzity a ministerstvo zahraničí.¹⁴⁶ Ahmet Kuru uvádí, že ke spolupráci těchto složek, které jsou považovány za hlavní podporovatele sekularismu, došlo z důvodu spojení se proti společnému nepříteli - islámskému radikalismu, komunismu a kurdskému

---

¹⁴¹Michaud-Emin, Linda: The Restructuring of the Military High Command in the Seventh Harmonization Package and its Ramifications for Civil–Military Relations in Turkey, *Turkish Studies*, Vol. 8 (2007), No. 1, s. 26.

¹⁴²Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 157.

¹⁴³Narli, Nilüfer. 2009. Op. cit., s. 67.

¹⁴⁴Jenkins, Gareth. 2007. Op. cit., s. 344.

¹⁴⁵Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 214.

¹⁴⁶Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 112.

separatismu. Armáda pro ně byla nejefektivnější institucí, která se mohla postarat o eliminaci uvedených hrozeb. Tyto skupiny úspěšně napomáhaly blokovat zásahy exekutivy do systému udělování hodností, zabránily zmocnění civilních soudů soudit vojenské příslušníky a v neposlední řadě zabránily jejich potrestání za intervence.¹⁴⁷

Pozice náčelníka Generálního štábu se v průběhu existence měnila. Pravomoci narůstaly úměrně s posilováním role armády samotné. Z rozhodnutí ústavy z roku 1961 nebyl náčelník Generálního štábu podřízen ministru obrany, ale byl odpovědný premiérovi. Tradičně však řídil vojenské záležitosti zcela nezávisle a úzce spolupracoval s MGK, která akceptovala jeho širokou autoritu. Náčelník Generálního štábu měl společně s TSK absolutní autonomii v obranné, bezpečnostní a vojenské politice. Tyto oblasti byly vyhrazenými sférami armády, vymykajícími se autoritě demokratické vlády a jejímu rozhodování. Bylo tradicí, že armádní rozpočet byl Velkým národním shromážděním (TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi) akceptován bez jakéhokoliv projednání a jeho podoba nebyla podrobena ani veřejné diskuzi. Komise a výbory neprováděly kontrolu obrany a neměly právo jednat o rozpočtu a ani o bezpečnostní politice. TSK tak samostatně rozhodovaly o svých výdajích. Otázka velikosti vojska byla také v kompetenci armády samotné, stejně jako nákup, použití zbraní a dalšího vybavení a přípravy Národní bezpečnostní strategie (MGSB, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi). Náčelník měl rozhodující slovo při volbě nové osoby do funkce. Obdobně systém udělování vojenských hodností probíhal zcela nezávisle přes Vrchní vojenskou radu (YAŞ, Yüksek Askeri Şura), kde byla role civilistů symbolická. Po rozhodnutí orgánu o odchodu do výslužby se nebylo možné odvolat k vyšší instanci.¹⁴⁸

TSK byly spojeny s ministerstvy a jejich byrokratickými pracovníky – především s ministerstvem obrany.¹⁴⁹ Velice častá byla výměna informací a konzultace mezi generály, ministry a politiky, a to i na neformální úrovni, což je označováno za jeden z předních nástrojů moci armády. Jako podpůrné mechanismy TSK fungovaly skupiny, oddělení a střediska založená Generálním štábem na podporu plánování obrany. Podle zvyklosti i ministerstvo zahraničí formulovalo a provádělo politiku podle náčelníka Generálního štábu.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷Kuru, Ahmet. Kuru, Ahmet. 2012. Op. cit., s. 46-48.

¹⁴⁸Satana, Nil. Civil-Military Relations in Europe, the Middle East and Turkey, *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 283.

¹⁴⁹Jenkins, Gareth. 2007. Op. cit., s. 344.

¹⁵⁰Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 217.

Na postavení prezidenta je v Turecku nahlíženo jako na symbol sekularismu a nestranickosti.¹⁵¹ Pravomoci tureckého prezidenta nepředstavují loutkový model některých evropských států. Naopak, náleží mu významná práva, zejména rozhodování o užití ozbrojených sil, jmenování náčelníka Generálního štábu, svolávání jednání MGK, vyhlášení stanného práva, jmenování soudců, státních úředníků či univerzitních rektorů. Významnou skutečností turecké historie je fakt, že prezident (až do funkčního období Turguta Özala) byl volen z řad vysloužilých armádních hodnostářů a civilní příslušníci byli v procesu diskriminováni.¹⁵² Po roce 1989 začala armáda tuto pozici mocenského vlivu ztrácet.

TSK se podařilo získat nezávislost i v rámci výukového systému. Systém internátních vojenských středních škol, stejně jako policejní akademie, nebyl podřízen ministerstvu školství, a fungoval tak prakticky nezávisle na civilním dozoru. Výchova generálů a dalších armádních příslušníků probíhala ruku v ruce se vštěpováním kemalistických principů, povinnosti chránit je a celý stát, ale také se vštěpováním přesvědčení, že vojáci jsou díky svým morálním kvalitám a vlastenectví morálně nadřazení civilistům a že vojsko ztělesňuje samotnou vůli národa.¹⁵³ TSK obdržely výukové pravomoci i pro vzdělávání civilních občanů země. Po roce 1980 byly všechny univerzity podřízeny kontrole Radě vysokých škol (YÖK, Yükseköğretim Kurulu), která měla zajistit, aby byli studenti vychováni výhradně podle Atatürkových zásad kemalismu.¹⁵⁴

Funkcí tureckého četnictva (Jandarma Genel Komutanlığı) bylo především hlídání hranic, udržování pořádku a bezpečnosti v mimoměstských zónách a v těch oblastech, které nespadaly pod autoritu policejních sil. Četnictvo bylo součástí TSK a oficiálně mělo být pod dohledem ministerstva vnitra v časech míru a náčelníka Generálního štábu jen v době války. Kontrola ministerstva vnitra byla vždy nedostatečná, a to i s ohledem na neschopnost policie, jež nebyla v mnoha městech a vesnicích na východě a jihovýchodě země dobře organizovaná a její práci zde suplovalo četnictvo. TSK si tak z četnictva vybudovala jakousi paralelní mocenskou strukturu k policejní síle, pomocí které mohla intervenovat do vnitřní bezpečnosti země.¹⁵⁵

---

¹⁵¹Heper, Metin-Evin, Ahmet. 1988. Op. cit., s. 37.

¹⁵²Celal Bayar, který byl prezidentem v letech 1950-1960, je jedinou výjimkou před rokem 1989. In: Hale, William. 1993. Op. cit., s. 204.

¹⁵³Sarigil, Zeki: Deconstructing the Turkish Military's Popularity, *Armed Forces and Society*, Vol. 35 (2009), No. 4, s. 716.

¹⁵⁴Ayşe, Gül Altınay. 2004. Op. cit., s. 123.

¹⁵⁵Akay, Hale: Security Sector in Turkey: Questions, Problems, and Solutions. *Tesev* [on-line]. Únor 2010. Dostupné z http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/301a9c69-db25-41c5-bcc1-4c9d39a22438/ENGguvenRaporKunyaDuzelti10_03_10.pdf [5. 5. 2013], s. 21.

Institucionalizace moci tureckých ozbrojených sil byla podpořena i existencí Státních bezpečnostních soudů (DGM, Devlet Güvenlik Mahkemeleri), které vznikly v roce 1971, poté byly zakázány a jejich činnost byla opět obnovena v roce 1982. DGM byly založeny vojenskou vládou a přestože formálně patřily do civilní soustavy soudů, vojáci zde zasedali též a orgán byl další tutelární institucí armády. Osoby zde byly souzeny v případě, že se dopustily trestné činnosti proti teritoriální integritě státu, demokratickému pořádku, republice či jiných deliktů, týkajících se vnitřní a vnější bezpečnosti státu.¹⁵⁶ Armádní představitelé zase nemohli být souzeni civilními soudy, ale pouze Nejvyšším vojenským správním soudem, který byl součástí vojenského soudního systému.¹⁵⁷

O vlivu armády mimo politickou sféru svědčí i působení Vojenské organizace vzájemné pomoci (ÖYAK, Ordu Yardımlaşma Kurumu), která funguje od roku 1961. Její mise se od původního plánu na zajištění života vojáků rozšířila na prosazování ekonomických zájmů. Organizace zajišťovala armádě pozici významného ekonomického aktéra, tedy politicko-ekonomickou převahu nad politickým rozhodováním a dalšími finančními skupinami. Vojenské organizaci vzájemné pomoci se tedy podařilo opět převzít některé funkce vyhraněné civilistům, a setřít tak rozdíly mezi oběma sférami.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 211.

¹⁵⁷Özbudun, Ergun: *Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation*. 2000, s. 111.

¹⁵⁸Cook, Steven. 2007. Op. cit., s. 21 a Demirel, Tanel. 2004. Op. cit., s. 130.

3. Změna dynamiky civilně-vojenských vztahů

Před rokem 2002 nebylo v moci Velkého národního shromáždění ani vlády zamezit formálnímu a neformálnímu vlivu armády v politice. Vojsko bylo podřízeno civilnímu vedení jen v kratších obdobích. Podle tabulky č. 1 „Civilní řízení a demokratická kontrola v Turecku - dimenze a indikátory“¹⁵⁹ lze stupeň civilního řízení a demokratické kontroly klasifikovat jako nízký, jelikož silný vliv armády převládal ve všech zkoumaných oblastech - v procesu výběru elit, veřejné politice, vnitřní bezpečnosti, národní obraně a organizaci vojska. Kromě období vlády Turguta Özala nebyly provedeny významnější pokusy o reformu civilně-vojenských vztahů a TSK se podařilo udržet svůj vliv a výhody získané z doby jejích přímých i nepřímých vlád. Široku podporu pro svou činnost měla v tureckém obyvatelstvu. Prakticky v žádné z provedených intervencí nečelila armáda problému legitimacy v očích veřejnosti.

Intervence, historická privilegia, vyhrazené sféry, tutelární pravomoci armády a její přetrvávající autonomie představují nesnadné překážky pro proces ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly nad armádou a dosažení stabilní demokracie.¹⁶⁰ I přes existenci tutelárních prvků Turecko nebylo klasickým tutelárním režimem. Tutelární politika byla v Turecku dynamickou, kontinuální proměnnou, která byla v určitých obdobích na vzestupu, jindy klesala.¹⁶¹ Podle teorie Samuela Fitcha můžeme Turecko přiřadit k režimům s podmíněným vojenským podřízením. Charakteristickými vlastnostmi těchto typů je, že se zde armáda nikdy nepodílela dlouhodobě na vládnutí, nýbrž intervenovala v časech krize ve snaze ochránit zemi. Její respekt k podřízení se civilním autoritám je tak závislý na určitých okolnostech. Vojsko má jistou institucionální autonomii a civilní představitelé se snaží jednat tak, aby se vyhnuli konfrontacím.¹⁶²

Počátky reformního procesu civilně-vojenských vztahů v Turecku je možné pozorovat od roku 1999. Postupně došlo k nahrazení vojenských soudců v soustavě DGM a navýšení počtu civilních příslušníků v MGK. Navíc - vzhledem k úpravě článku 118 Ústavy - už vláda nemusela brát prioritně v úvahu její rozhodnutí. Role armády byla limitována i v tom ohledu,

---

¹⁵⁹ Tabulka se nachází v příloze diplomové práce.

¹⁶⁰ Agüero, Felipe. 1995. Op. cit., s. 125.

¹⁶¹ Sarigil, Zeki. 2012. Op. cit., s. 17.

¹⁶² Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 40.

že jakékoliv posuzování neústavních praktik je v kompetenci Ústavního soudu a armáda není oprávněna na základě svého zhodnocení situace zasahovat.¹⁶³

Zintenzivnění reforem a možnost změny charakteru civilně-vojenských vztahů přineslo až vítězství Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP, Adalet ve Kalkınma Partisi) v parlamentních volbách v roce 2002. Volebního klání se účastnilo 20 politických subjektů, ale zastoupení získaly pouhé dva: AKP se ziskem 34 % a CHP s 19 %. Jednoznačné vítězství AKP bylo umožněno jednak neschopností předchozí vlády řešit rozsáhlou ekonomickou krizi, korupci a následky zemětřesení v roce 1999, a také díky nepřímé intervenci armády v roce 1997 a následné snaze o obnovení přísné politiky sekularismu, která šla proti aktuálním požadavkům a očekáváním společnosti. Naproti tomu AKP poskytla občanům reformní a umírněný program, který apeloval na řešení aktuálních problémů ve společnosti a na demokratizaci země. Pro turecké voliče se AKP stala symbolem odlišné cesty ve vedení země.¹⁶⁴

3.1. Faktor AKP a společnosti

Samotná charakteristika strany a její ideologie jsou předmětem vášnivých debat. Je sporné charakterizovat stranu jako pro-islámskou. Před rokem 2002 neměla AKP ideologické zaměření. S ohledem na intervenci armády v roce 1997 a zákaz stran RP a Strany ctnosti (FP, Fazilet Partisi) si zástupci AKP uvědomovali důležitost přijetí programu vystavěného na liberálním a demokratickém základu. Recep Tayyip Erdoğan usiloval o vytvoření politické strany, jejíž identita se bude shodovat s parametry turecké politiky. AKP v rámci volební kampaně odmítla využití politického islámu a zdůraznila, že je stranou konzervativně-demokratickou, usilující o demokratizaci země a uchování sekulárního charakteru státu.¹⁶⁵ Vágně definovaný koncept konzervatismu však stále způsoboval pochybnosti a kritiku ohledně skutečného směřování strany. AKP prakticky od počátku své vlády čelila nejistotě a musela obhajovat legitimitu svého mandátu vůči sekulárním skupinám. TSK ji považovaly za bezpečnostní hrozbu islámského radikalismu. Vzhledem k dřívějšímu napojení některých

---

¹⁶³Narli, Nilüfer: Changes in the Turkish Security Culture and in the Civil-Military Relations. *ISN* [on-line]. 1. 10. 2009. Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=114829> [20. 3. 2013], s. 68.

¹⁶⁴Çarkoğlu, Ali-Kalaycioğlu, Ersin. *Turkish democracy today*. 2007, s. 2.

¹⁶⁵Yavuz, Hakan. 2006. Op. cit., str. 2

členů AKP na FP a islámskou politiku byla strana vyhodnocena jako subjekt usilující o přetvoření sekulárního Turecka na islámskou republiku a zavedení práva šaría.¹⁶⁶

Žádné veřejné snahy TSK o svrnutí vlády AKP ale po jejím zvolení neproběhly. AKP se těšila velké oblíbenosti ve společnosti. Jako nejsilnější strana od roku 1960 vůbec získala dvě třetiny hlasů a poprvé od roku 1991 mohla být vytvořena jednobarevná vláda. Volby 2002 daly nejen naději na konec éry fragmentace a slabých vlád, ale sekulární skupiny byly donuceny sdílet moc s AKP.¹⁶⁷ AKP určila reformu civilně-vojenských vztahů jako jednu ze svých priorit. Oproti předchozím vládám, které byly zastrašeny narůstajícími vojenskými výsadami a zdráhaly se kritiky a reforem civilně-vojenských vztahů,¹⁶⁸ se AKP stala aktivní na poli národní bezpečnosti a zahraniční politiky a usilovala o zvýšení svého vlivu v těchto oblastech.

Autoři Amos Perlmutter, Samuel Fitch, Richard Kohn i Narcís Serra mají za klíčový faktor vedoucí k civilnímu řízení a demokratické kontrole jednotu civilní vlády, její stabilitu a legitimitu. Slabá, rozdělená a nestabilní vláda může vzbudit v armádě snahu osvojit si na úkor civilistů více moci. Stabilní vláda naopak zvyšuje očekávání, že společnost podpoří civilní vedení proti armádním představitelům.¹⁶⁹ Silná podpora nejenže vyloučila možnost zabránit AKP vládnout, ale rovněž poskytla prostor pro transformaci civilně-vojenských vztahů. Podle Felipeho Agüera většinová podpora vládě omezí možnosti armády blokovat její reformy.¹⁷⁰

Přijetí reforem bylo podmíněno výzvou společnosti. Občanská společnost v Turecku byla, v porovnání se silným státem od dob Osmanské říše, slabá. Její činnost byla z důvodu obav, že autonomní občanská uskupení mohou ohrozit režim a zemi, soustavně kontrolována a omezována.¹⁷¹ Turgut Özal a jeho politika neoliberální ekonomiky, sociální a politické liberalizace podlomily vojensko-byrokratickou sekulární třídu, a naopak podpořily růst malých a středních podniků v oblasti Anatolie, které vytvořily základ nové anatolijsko-buržoazní třídy. Byla to právě tato střední třída s vazbami na sociálně-islamistickou

---

¹⁶⁶Hale, William: *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey*. 2011, s. 25.

¹⁶⁷Cizre, Ümit: *Secular and Islamic Politics in Turkey: the Making of the Justice and Development Party*. 2007, s. 112.

¹⁶⁸Krom vlády Turguta Özala, která také provedla reformy civilně-vojenských vztahů. Toto prokazuje tezi o stabilní vládě a možnosti reforem.

¹⁶⁹Kohn, Richard. 1997. Op. cit., s. 144, Perlmutter, Amos. 1968. Op. cit., Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 83 a Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 69.

¹⁷⁰Agüero Felipe. 1995. Op. cit., s. 156.

¹⁷¹Silná restriktivní opatření vůči občanské společnosti byla přijata především ústavou z roku 1982. Satana, Nil. 2008. Op. cit., s. 361.

a ekonomicko-liberální ideologii, která pomohla zvolit AKP.¹⁷² Její podpora pramenila především z důsledků nepřímé intervence v roce 1997 a implementace přísných protiislámských opatření. Snahou této skupiny obyvatel bylo omezit pravomoci armády a otevřít v Turecku prostor pro konsolidaci demokracie, reformu civilně-vojenských vztahů a přijetí dalších občanských svobod, což mělo přinést záruky pro další rozvoj.¹⁷³ Demokratizaci a vstup do EU požadovaly i další skupiny ve společnosti. Růst občanské společnosti, plurality a vzdělanosti dal podnět ke změnám.¹⁷⁴

3.2 Zahraniční faktor

Felipe Agüero určuje i mezinárodní faktor jako důležitý pro proces ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly.¹⁷⁵ V roce 1999 obdrželo Turecko na summitu v Helsinkách od Evropské unie (EU) oficiální kandidátský status. Evropská komise zhodnotila Turecko jako zemi, kde sice jsou základy demokratického systému položeny, ale je tady třeba provést řadu důležitých reforem. Mezi hlavními byla jmenována přeměna civilně-vojenských vztahů s cílem dosažení civilního řízení a demokratické kontroly.¹⁷⁶ I od Spojených států amerických (USA) vzešel požadavek na vytvoření stabilních institucí zajišťujících demokracii a podřízení ozbrojených sil civilnímu dozoru. V době studené války USA Turecko potřebovaly a nepodnikaly na vojenské vlády žádný větší nátlak, ani je nepodrobilo kritice. Se změnou bezpečnostního rámce po roce 2001 se však situace změnila. Země se měla stát modelovým příkladem spojení demokracie a islámské kultury, který může podpořit stabilitu v regionu. Pro maximální naplnění těchto vizí bylo nutné provést reformu civilně-vojenských vztahů.¹⁷⁷

AKP zvolila vstup do EU a aplikaci Kodaňských kritérií jako hlavní demokratizační motor v zemi. Naplnění těchto kritérií však nebylo pro vládu AKP pouhou vstupenkou do EU, ale i cílem jako takovým. Proklamovala, že propagace těchto hodnot se shoduje s programem AKP a že se Turecko stane skutečnou liberální demokracií se všemi náležitostmi.¹⁷⁸ AKP

---

¹⁷²Aydinli, Ersel. 2012. Op. cit., s. 104.

¹⁷³Yavuz, Hakan. 2009. Op. cit., s. 270.

¹⁷⁴Aydinli, Ersel. 2012. Op. cit., s. 104.

¹⁷⁵Agüero Felipe. 1995. Op. cit., s. 156.

¹⁷⁶Mezi dalšími překážkami konsolidace demokracie byly vyhodnoceny: problematika kurdské otázky a separatistický terorismus, slabý stranický systém, stav občanské společnosti a porušování lidských práv a v neposlední řadě sekularismus a jeho napětí s liberální demokracií. Usul, Ali. 2011. Op. cit., s. 143.

¹⁷⁷Hale, William. 2011. Op. cit., s. 84.

¹⁷⁸Yavuz, Hakan. 2009. Op. cit., s. 108.

doufala, že přístupový proces přinese normalizaci vztahů v politice - zamezí krizím režimu, jež v minulosti vedly k intervencím, a napomůže ekonomickému rozvoji. Dobře si uvědomovala sílu sekulárních skupin v zemi a TSK jako největšího odpůrce své vlády. Věděla, že jediná možnost, jak se udržet u moci a zamezit intervencím, je zavázat se k demokratizaci země, provést liberální reformy a podřídit armádu civilnímu řízení a demokratické kontrole. Podmínky EU tak byly využity jako vhodná legitimizační prezentace závazku pokračování moderního a sekulárního Turecka i vhodný prostředek pro transformaci země.¹⁷⁹

3.3 Reformní proud v armádě

Možnost změny byla podmíněna i nástupem reformního proudu v armádě - tzv. gradualistů, který začal vytlačovat stoupence absolutistické politiky, bránící reformám a schvalující politiku intervencí.¹⁸⁰ Transformace pohledu armády na svou politickou roli je jedním z klíčových faktorů pro dosažení demokratické podoby civilně-vojenských vztahů. Podle Douglase Blanda jsou ideály, které sdílí vojsko, jedním typem ze základních kauzálních variabilit, tvořících základy režimu.¹⁸¹ Pro konsolidaci demokratických civilně-vojenských vztahů je důležité, aby armáda přijala civilní kontrolu dobrovolně a osvojila si demokratické principy nejen jako důležitou strukturální součást ústavy, ale také jako morální povinnost. Pokud ve vojsku stále přetrvává pocit, že je hlavním strážcem země, civilně-vojenské vztahy nemohou být označeny jako demokratické.¹⁸²

Skutečnost, že převrat v roce 1960 byl iniciován prioritně z řad mladších důstojníků, kteří se v průběhu dalších let snažili provést kontra-intervence, ilustruje fakt, že turecká armáda nikdy nebyla zcela jednotná. Je těžké přesně vystopovat, od kdy se ve vojsku vyskytuje progresivnější myšlení, ale Ersel Aydinli poukazuje na to, že souvisí s integrací do mezinárodních organizací a rozvojem globálního trhu.¹⁸³ Lišící se názory ve vojsku byly patrnější po tzv. postmoderní intervenci v roce 1997 a změně bezpečnostního prostředí po

---

¹⁷⁹Toktaş, Şule and Kurt, Ümit: The Turkish Military's Autonomy, JDP Rule and the EU Reform Process in the 2000s: An Assessment of the Turkish Version of Democratic Control of Armed Forces (DECAF), *Turkish Studies*, Vol. 11 (2010), No. 3., s. 393.

¹⁸⁰Aydinli, Ersel. 2012. Op. cit., s. 102.

¹⁸¹Bland, Douglas. 2001. Op. cit. 527.

¹⁸²Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 62.

¹⁸³Aydinli, Ersel. 2009. Op. cit., s. 587.

roce 1989. Na počátku 21. století se bezpečnostní situace změnila a pro účely vstupu do EU nabízelo gradualistické řešení lepší strategii.¹⁸⁴

V srpnu 2002 byl zvolen nový předseda TSK Hilmi Özkök, ten se významně zasloužil o snižování antagonismu mezi armádou a vládou. Gradualisté poukazovali na negativní důsledky proběhlých intervencí a účasti v politice - obzvláště na problémy s disciplínou, bojeschopností a soudržností, ale i s nárůstem fragmentace a volatility. Byli nakloněni spolupráci s civilisty pro dosažení modernizace země. Na druhé straně, pro absolutistické zástupce mohl být tento cíl uskutečněn jen zachováním statusu quo, tedy za pomoci armády a v případě potřeby převzetí správy země.¹⁸⁵

Názorové rozdělení bylo viditelné v otázce přístupového procesu do EU, kdy se výrazně projeví dvě neslučitelné tendence, budované v armádě po dlouhou dobu - snaha o udržení výsadní pozice ve společnosti, autonomie na civilních aktérech a úsilí o přiblížení se evropským zásadám a potažmo tedy podřízení se větší kontrole.¹⁸⁶ Na počátku 21. století zůstaly v menšině názory, že reformy EU týkající se práv menšin a kurdské otázky mohou ohrozit jednotu země a národní bezpečnost, i ty, které prosazovaly větší spolupráci s východními sousedy - Irákem či Ruskem. Naopak, většina vojska byla přesvědčena, že chystané reformy jsou kompatibilní s kemalistickými zásadami.¹⁸⁷ Vstup do EU měl přinést zvýšení životní úrovně a vzdělání obyvatelstva, které následně samo odmítne podporu islamistickým stranám. V neposlední řadě propagace odlišného stanoviska od většinového názoru obyvatelstva by mohla vést ke ztrátě důvěry lidí, která funguje jako legitimizační prostředek jejich aktivit.¹⁸⁸ Souhlas s reorganizací byl ale vyjádřen za předpokladu, že armáda bude v čele tohoto reformního procesu a že změny nepřipraví armádu o veškeré vlivové mechanismy.¹⁸⁹

---

¹⁸⁴Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots?, *Democratization*, Vol. 19 (2012), no. 4, s. 742.

¹⁸⁵Aydinli, Ersel. 2012. Op. cit., s. 102.

¹⁸⁶Hale, William. 2011. Op. cit., s. 86.

¹⁸⁷Usul, Ali. 2011. Op. cit., s. 149.

¹⁸⁸průzkumy z roku 2002 ukazovaly, že 70 % obyvatelstva vstup podporuje. Jenkins, Gareth. 2007. Op. cit., s. 349.

¹⁸⁹Cook, Steven. 2007. Op. cit., s. 132.

4. Civilně-vojenské vztahy v období 2002-2005

4.1 Právní a institucionální reformy 2002-2005

Toto období je charakteristické přijetím několika důležitých reforem pro zvýšení civilního řízení a demokratické kontroly. AKP zahájila reorganizace aktivně - od února 2002 do července 2004 bylo přijato devět harmonizačních balíčků, které novelizovaly tehdejší zákony a obsahovaly i reformy na omezení politických výsad armády.¹⁹⁰

Na prvním místě je třeba uvést, že v rámci druhého harmonizačního balíčku došlo v roce 2002 k posílení civilní kontroly v lokální administrativě, kdy vojenský představitel četnictva nemohl dále zastupovat guvernéra v případě jeho absence.¹⁹¹ V červenci 2003 bylo zrušeno nařízení o účasti reprezentantů MGK v dozorčí radě pro film, video a hudbu.¹⁹² Převratným milníkem pro aplikaci kontroly vztahů se stal až sedmý harmonizační balíček, který byl přijat 30. 7. 2003 a usiloval o přesnější definování pozic a narušení role TSK jako hlavního činitele v procesu artikulace hrozeb a formulování politicko-bezpečnostních odpovědí. Jmenovitě se jedna z nejdůležitějších úprav týkala omezení kompetencí MGK a odstranění jejích exekutivních pravomocí, což byl prvořadý krok k reformě civilně-vojenských vztahů. Za prvé, úprava nařídila, že orgán může být veden civilními příslušníky, nikoliv pouze těmi vojenskými, jak bývávalo zvykem.¹⁹³ Za druhé, generální tajemník MGK byl nadále volen prezidentem republiky, ale v závislosti na návrhu premiéra. Za třetí, nelimitovaný přístup generálního tajemníka MGK k informacím z jednotlivých ministerstev a vládních agentur byl omezen tím, že osoba vykonávající tuto funkci už nemohla monitorovat implementaci doporučení MGK. Za čtvrté, dřívější frekvence měsíčního jednání instituce byla snížena na každý druhý měsíc a prezident se stal výhradní osobou připravující agendu, která se týkala výhradně jen národní bezpečnosti. Za páté, byla anulována úmluva o držení přijatých rozhodnutí v utajení. Za šesté, počet jednotlivých oddělení MGK byl

---

¹⁹⁰Michaud-Emin, Linda. 2007. Op. cit., s. 25.

¹⁹¹Usul, Ali. 2011. Op. cit., s. 127.

¹⁹²European Commission. Turkey 2003 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_tk_final_en.pdf [1. 5. 2013], s. 18.

¹⁹³Od srpna 2004 se stalo ustálenou praxí, že tato pozice byla volena výhradně z řad civilních příslušníků. European Commission. Turkey 2004 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf [1. 5. 2013], s. 165.

zredukován, do jejího sekretariátu bylo dosazeno více civilních příslušníků a působnost sekretariátu byla limitována. Celkový rozpočet MGK byl snížen o 60 %.¹⁹⁴

V roce 2003 byly přijaty reformy týkající se schvalování rozpočtu pro obranu, které byly následně přiřazeny do novely ústavy. Byl stanoven parlamentní dohled nad rozpočtem TSK, který se skládal ze zdrojů přidělených ministerstvem obrany a mimorozpočtových zdrojů od Nejvyššího účetního dvora (Türkiye Cumhuriyeti Sayıştay Başkanlığı). Mimorozpočtové příjmy armády z Fondu na podporu obranného průmyslu (SSDF, Savunma Sanayii Destekleme Fonu) a Fondu tureckých ozbrojených sil (TSKGV, Türk Silahlı Kuvvetleri) byly inkorporovány do rozpočtu pro obranu a vystaveny kontrole jak parlamentu, tak Nejvyššího účetního dvora. Nejvyšší účetní dvůr dostal pravomoci provádět kontrolu též nad veřejným majetkem vlastněným TSK. Bylo nařízeno, že TBMM a prezident mohou kdykoliv požádat o kontrolu. Stále však platilo, že TSK mohou z kontrolního přezkoumávání vyloučit skutečnosti spadající do kategorie vojenského utajení a v podstatě jeho provádění blokovat.¹⁹⁵ V implementaci nařízení však byly značné problémy a prodlevy, rozpočtová komise v TBMM neprováděla kontrolu důsledně. Většina změn začala platit až od roku 2005. V tomto roce došlo ke zrušení statusu utajení týkajícího se majetku TSK.¹⁹⁶

AKP také začala plánovat odstranění „vojenské“ ústavy z roku 1982, která byla nazírána jako jedna z hlavních překážek demokratizace země. K první vlně novelizace ústavy došlo 7. 5. 2004 na základě osmého reformního balíčku. Mezi předpisy bylo i nařízení o odstranění armádních zástupců z řad MGK z YÖK, Nejvyšší rady pro rozhlasové a televizní vysílání (RTÜK, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) a Nejvyšší komunikační rady (HYK, Haberleşme Yüksek Kurulu). DMG jako jedna z nejvýznamnějších institucí zděděná po předchozích vojenských vládách byla zakázána a eliminována z ústavního pořádku.¹⁹⁷

Strana správně vyhodnotila situaci a uvědomila si, že reformy nemohou mít skutečnou moc, aniž by došlo ke změně postoje ve vnímání národní bezpečnosti jako sektoru otevřeného civilní participaci a TSK jako výhradního zdroje identifikace hrozeb. Pomocí apelu na ochranu sekulárních principů republiky a teritoriální integrity navyšovala armáda svou moc od začátku republiky. Po dobu existence Turecké republiky se armádě podařilo vytvořit si silnou pozici a zároveň vytvořit přesvědčení, že otázky týkající se civilně-vojenských vztahů,

¹⁹⁴Cook, Steven. 2007. Op. cit., s. 129 a Özcan, Gencer: National Security Council. In In Cizre, Ümit (ed.): *Democratic Oversight and Reform of the Security Sector in Turkey*. 2008, s. 43.

¹⁹⁵Sarıbrahimoğlu, Lale: Turkish Armed Forces. In Cizre, Ümit (ed.): *Democratic Oversight and Reform of the Security Sector in Turkey*. 2008., s. 72.

¹⁹⁶Uşul, Ali. 2011. Op. cit., s. 135.

¹⁹⁷Yavuz, Hakan. 2006. Op. cit., s. 102.

sekularismu, náboženství či kurdské identity patří pouze do okruhů jejího rozhodování. Civilní příslušníci tak byli historicky dlouhodobě vyloučeni z možnosti rozhodovat o bezpečnostní politice, z toho plyne i jejich znalostní deficit na tomto poli. TSK v minulosti často vyvozovaly svou nadřazenou roli v bezpečnostní problematice z důvodu monopolu odbornosti a prostředků.¹⁹⁸ Ozbrojené síly nesmějí být jediným aktérem zodpovědným za bezpečnost a je nutné také překonat problém většiny zemí nacházejících se v demokratizačním procesu civilně-vojenských vztahů - nedostatek politiků a úředníků s relevantním vzděláním v oblasti bezpečnostní problematiky.¹⁹⁹ AKP se v rámci třetího období rozhodla změnit i tento vlivový mechanismus armády, manifestovala svůj zájem a schopnost participovat jako plnohodnotný aktér na rozhodování o bezpečnostní problematice a dalších strategických otázkách.

Úsilí AKP o desekuritizaci otázek v rámci národní bezpečnosti se týkalo především právě kurdského separatistického hnutí a politického islámu, které byly po roce 1997 a nepřímé intervenci armády vyhodnoceny jako nejnebezpečnější hrozby pro Tureckou republiku.²⁰⁰ Recep Tayyip Erdoğan inicioval diskuzi o nové podobě Národní bezpečnostní strategie (MGSB, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi), jejímž úkolem byla identifikace hrozeb a priorit bezpečnosti a určení strategií pro jejich potlačování. MGSB byla tradičně každých pět let připravovaná náčelníkem Generálního štábu, vláda musela dokument podepsat i bez oprávnění vidět jeho obsah.²⁰¹ Pozitivním krokem bylo i to, že TBMM začalo projednávat efektivnější kontrolní mechanismus nákupu zbraní. Zástupci TSK tradičně rozhodovali o jejich pořízení zcela samostatně, TBMM, ani jeho komise se na tom nijak nepodílely.²⁰² Je třeba zmínit také to, že AKP pokračovala v reformě MKG a další změny se týkaly jeho sekretariátu. Pod vedením Yiğita Alpogana proběhly od roku 2004 výrazné kroky pro jeho demilitarizaci a transformaci na civilní instituci. Samozřejmostí se stalo pravidelné pořádání konferencí a prezentací po skončení jednání, které seznamovaly veřejnost s agendou MKG.²⁰³

Závěrem je nutné poznamenat, že AKP představila také reformy občanských práv a svobod podporující rozvoj občanské společnosti a jejího potenciálu pro kontrolu armády.²⁰⁴ Vznik autonomní občanské společnosti a občanské kultury je pro proces demokratizace

---

¹⁹⁸Narli, Nilüfer. 2009. Op. cit., s. 64.

¹⁹⁹Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 83.

²⁰⁰Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 239.

²⁰¹Michaud-Emin, Linda. 2007. Op. cit., s. 30.

²⁰²Sarıbrahimoğlu, Lale. 2008. Op. cit., s. 71.

²⁰³Özcan, Gencer. 2008. Op. cit., s. 54.

²⁰⁴Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots?, *Democratization*, Vol. 19 (2012), no. 4, s. 746.

stěžejní.²⁰⁵ Stejně tak má vliv na podobu civilně-vojenských vztahů. Významnost participace občanské společnosti na civilním řízení a demokratické kontrole byla zmiňována mnoha teoretiky civilně-vojenských vztahů.²⁰⁶ Turecká společnost sama měla podíl na zpomalování demokratického procesu, poněvadž podporovala armádu a její účast na politice. Intervence sice neponechaly status armády zcela nedotčený, ale i přesto byla armáda po dlouhou dobu pro mnohé nejdůvěryhodnější a nejprestižnější institucí.²⁰⁷

Veřejná diskuze a dialog o civilně-vojenských vztazích jsou důležitou součástí demokratizace.²⁰⁸ Veřejnost, média i nevládní organizace podpořily vstup do EU a začaly postupně odmítat armádu intervenující do politických záležitostí, vyvíjely tlak na demokratizaci TSK, účastnily se diskuzí ohledně MGSB a dalších otázek národní bezpečnosti. Začaly se objevovat rozsáhlé akademické studie o civilně-vojenských vztazích, jež propagovaly naléhavost odtržení armády od politiky, omezení jejího vlivu a její podřízení.²⁰⁹

4.2 Vztah armády a AKP 2002-2005

Legislativní a institucionální reformy napomáhají posilovat civilní řízení a demokratickou kontrolu. V procesu reformy civilně-vojenských vztahů není často schválení reformy náročné, problémy vznikají při implementaci a jejich dodržování.²¹⁰ Z toho důvodu nemohou mít legislativní změny armády finální vliv na podobu civilně-vojenských vztahů, k tomu je zapotřebí i proměna kultury samotné. Změny musejí přijít jak v právní, tak i v postojoyé oblasti. Součástí demokratických civilně-vojenských vztahů musí být taková vojenská kultura, která bude respektovat civilní řízení a demokratickou kontrolu. Historická a tradiční role armády jako ochránce země a její expanzivní výklad mise se musí změnit. Ke stejným změnám má dojít i v myšlení obyvatel.²¹¹

Pro-evropský program AKP poskytl jisté zklidnění veřejné kritiky a zvýšení důvěryhodnosti u TSK. AKP identifikovala a zvolila správný postup pro realizaci civilního řízení a demokratické kontroly v tureckém prostředí, který zahrnoval jak tvorbu konsenzuální politiky, tak zároveň i snahu o nastavení hranic politickému vlivu vojska. TSK činily nátlak

---

²⁰⁵ Linz, Juan- Stepan, Alfred. 1996. Op. cit., s. 7.

²⁰⁶ Například Rebecca Schiff, Douglas Bland, Richard Kohn.

²⁰⁷ Aydinli, Ersel. 2009. Op. cit., s. 581.

²⁰⁸ Fitch, Samuel. 1998. Op. cit., s. 133.

²⁰⁹ Narli, Nilüfer. 2009. Op. cit., s. 63.

²¹⁰ Serra, Narcís. 2010. Op. cit., s. 156.

²¹¹ Toktaş, Şule and Kurt, Ümit. 2010. Op. cit., s. 401.

na vládu ke směřování určitých politik, na druhou stranu postupovaly tak, aby se vyhnuly otevřeným konfliktům a akceptovaly legitimitu rozhodování vlády. Vztah mezi těmito dvěma subjekty v období od roku 2002 do roku 2005 přirovnal Yavuz Hakan ke „hře“ - AKP se snažila testovat benevolenci armády a její meze, zatímco armáda se snažila vyhnout přímé intervenci. Obě skupiny pozorně sledovaly přístupový proces do EU, probíhající reformy a jeden druhého.²¹² Jakýkoliv přímý útok na základní hodnoty Turecké republiky by vyprovokoval reakci a ohrozil by vstup do EU. AKP věděla, že bude muset provést určité kroky, které vyvolají nelibost armády. Strana byla pod tlakem mnoha skupin podporovatelů, kteří doufali, že jisté změny, týkající se např. muslimských šátků, provede.²¹³ Podobně Hilmi Özkök měl snahu spolupracovat s AKP, ale zároveň nemohl zcela ignorovat absolutistické kruhy v armádě. Harmonické vztahy byly narušeny, kdykoliv AKP „zavdala“ TSK nějakou příčinu.²¹⁴

Hilmi Özkök podporoval odchod představitelů absolutistické tradice - několik generálů oponujících liberálním reformám muselo odejít z předních pozic v MGK.²¹⁵ Snažil se také změnit pohled na kemalismus a podrobit vedoucí ideologii armády změnám. Chtěl přebudovat jeden z klíčových mechanismů udržování vlivu armády, a to systémem výcviku armádních příslušníků. Ti si měli vybudovat větší důvěru a respekt v civilní politiku. TSK také začaly měnit svůj vztah ke společnosti. Politika vyvolávání pasivní úcty a strachu se změnila na otevřenější přístup a budování přátelské podpory mezi obyvateli.²¹⁶

Na druhou stranu mnohé z kroků Hilmiho Özköka poukazují na narušení civilního řízení a demokratické kontroly. TSK důrazně protestovaly proti nošení muslimských šátků u manželek členů AKP. Jako odpověď na snahu AKP o povolení nošení šátků na univerzitách vydal náčelník Generálního štábu výhružné tiskové prohlášení, že je v případě přijetí úpravy připraven chránit sekulární podobu státu za jakoukoliv cenu. V důsledku nátlaku na AKP bylo na jistý čas odloženo další projednávání návrhu.²¹⁷ Neshody, které se objevily, byly spojeny s problematikou přechodu jednotek USA do Iráku a s připravovanou půjčkou od USA, jíž armáda zabránila. Další rozepře přinesla Kyperská otázka.²¹⁸ Aktivitu armády iniciovalo

---

²¹²Yavuz, Hakan. 2006. Op. cit., s. 186

²¹³Yavuz, Hakan. 2006. Op. cit., s. 186.

²¹⁴Aydinli, Ersel: Ergenekon, New Pacts, and the Decline of the Turkish “Inner State,” *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2., s. 228

²¹⁵Například velitel pozemních sil a četnictva. Hale, William. 2011. Op. cit., s. 82.

²¹⁶Heper, Metin: Civil-Military Relations in Turkey: Toward a Liberal Model? *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 242.

²¹⁷Yavuz, Hakan. 2006. Op. cit., s. 197.

²¹⁸Sarıbrahimoğlu, Lale. 2008. Op.cit., s. 80

schválení opatření respektující kulturní odlišnost Kurdů, například možnost televizního vysílání v kurdsém jazyce. TSK silně intervenovaly i v záležitostech školství a protestovaly proti snahám zasahovat do vnitřních záležitostí armády či proti úpravám týkajícím se ustanovení dozoru nad rozpočtem pro obranu.²¹⁹

Během prvního vládnoucího období AKP dokázala strana implementovat určité důležité reformy v oblasti civilního řízení a demokratické kontroly. Bylo však prokázáno, že mnoho z těchto úprav bylo blokováno prostřednictvím TSK, a tak nedošlo k významnému stáhnutí se armády z politické oblasti či k jejímu přesvědčení o nutnosti podřídit se civilnímu vedení.

Na prvním místě je třeba zmínit, že i přes aplikaci změn nebyla parlamentní kontrola vykonávána efektivně a rozpočet byl ve sledovaném období přijat bez větších diskuzí. Armádě nahrával také fakt, že byla tradičně limitována nejen nedostatkem zájmu poslanců, ale také nedostatkem jejich znalostí v oblasti obranné a bezpečnostní politiky. Armáda protestovala a zabránila taktéž kontrole Nejvyššího účetního dvora.²²⁰ V procesu přijímání MGSB bylo pozitivním krokem otevření diskuze pro širší veřejnost a na základě požadavku premiéra i jeho výrazná redukce. Ve výsledku byl jeho obsah opět určen náčelníkem Generálního štábu a sekretariátem MGK, takže se příliš nelišil od předešlých verzí. Separatismus, islámský fundamentalismus a levicový extremismus byly znovu označeny jako největší vnitřní hrozby. Dokument byl zveřejněn v roce 2005 a TBMM se projednávání neúčastnilo.²²¹ Pokračující formální vliv byl patrný i v rámci YAŞ a proceduře udělování vojenských hodností a propouštění.²²² Ačkoliv se Hilmi Özkök snažil ovlivňovat domácí a zahraniční politiku pomocí neformálních mechanismů méně, neznamená to, že by se tak nedělo vůbec. Náhradou za omezené formální pravomoci přes MGK se vojenský štáb začal pravidelně scházet každý měsíc na tiskových briefinzích, na nichž byly prezentovány názory vrchních velitelů ozbrojených sil na politické otázky a bezpečnostní a vojenskou politiku. Projevy byly zveřejňovány na webových stránkách a ovlivňovaly široké spektrum obyvatel.²²³

---

²¹⁹Yavuz, Hakan. 2006. Op. cit., s. 200.

²²⁰Karaosmanoğlu, Ali: Armed Forces and Democracy. 2011. Op. cit., s. 72.

²²¹Özcan, Gencer. 2008. Op.cit., s. 52.

²²²Özcan, Gencer. 2008. Op. cit., s. 44.

²²³Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 236.

5. Civilně-vojenské vztahy v období 2005-2007

5.1 Právní a institucionální reformy 2005-2007

Navzdory faktu, že samotný přístupový proces do EU byl zahájen 3. 10. 2005, se reformní program AKP v letech 2005-2007 zastavil. Jednak se AKP snažila o posílení domácí pozice, a pak reorganizací bránily i TSK. Vedoucí představitelé EU vyjádřili znepokojení a zprávy Evropské komise z roku 2005 a 2006 obsahují kritiku přetrvávajícího vlivu TAF na politický proces a zpomalení reform. ²²⁴ Pozitivním krokem byla revize Vojenského trestního zákoníku a schválení výnosu, že civilisté nesmějí být v období míru souzeni vojenskými soudy, s výjimkou případů, kdy trestný čin spáchaly vojenské osoby společně s civilisty. ²²⁵

5.2 Vztah armády a AKP 2005-2007

Dynamika civilně-vojenských vztahů se od roku 2005 změnila. Pro hodnocení tohoto období existuje řada názorů. Ümit Cizre a Metin Heper se domnívají, že tato etapa byla spojena s radikalizací postojů armády a napjatými vztahy, zároveň ale konvergencí politiky AKP a TSK. Pro autory byla ztráta schopnosti AKP pokračovat v reformách civilně-vojenských vztahů spojena s obecným úpadkem jejich demokratizační politiky a upřednostnění strategie odvrácení nátlaku, veřejných projevů, soudních řízení, občanských demonstrací a hrozeb vojenského převratu před nutnými transformacemi. ²²⁶

Oproti tomu William Hale odmítá tvrzení o kooperativním spojení AKP a TSK po roce 2005. Podle autora nebyl úpadek reform a ustoupení armádě zapříčiněn nátlakem či sblížením se se sekulárními kruhy, nýbrž zklamáním z politiky EU vůči Kypru a vzrůstu protitureckých nálad ve Francii a dalších evropských zemích. ²²⁷

Shoda autorů panuje v otázce faktorů vedoucích ke změnám uvnitř armády samotné. Hilmi Özkök byl dlouhodobě kritizován za svůj harmonický přístup k politice AKP. V roce 2006 ho nahradil ve funkci Yaşar Büyükanıt, vykonávající tento post až do srpna 2008. ²²⁸

---

²²⁴ Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 147.

²²⁵ European Commission. Turkey 2006 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf [1. 5. 2013].

²²⁶ Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 145.

²²⁷ Hale, William. 2011. Op. cit., s. 96.

²²⁸ Jenkins, Gareth. 2007. Op. cit., s. 350.

Zvolení nového náčelníka Generálního štábu bylo podpořeno proměnou dynamiky hrozeb podle strukturální teorie v civilně-vojenských vztazích a vzrůstajícími problémy v boji proti povstalcům z PKK a silícím tlakem absolutistů na vojenské vyřešení problému. Rétorika vnějších a vnitřních hrozeb, jejíž kořeny sahají až k počátkům republiky, se v případě Turecka opět prokázala jako důležitá.²²⁹ Obdobě - i díky silné celosvětové podpoře AKP po 11. 9. 2001 i samotných obyvatel Turecka - byla utlumena možnost armády napadat vládu. V nových podmínkách se ale TSK odvážily znovu ovlivňovat veřejný diskurz.²³⁰ Při své inauguraci, která byla vysílána ve státní televizi, vystoupil náčelník Generálního štábu s varováním, že hrozba politického islámu se v zemi zvýšila na znepokojující stupeň a ochrana republiky a sekularismu musí být zajištěna i na úkor snížení demokratizace země. Deklaroval, že zabezpečení republiky a jejích hodnot je povinností armády, nikoliv domácí politiky.²³¹ Yaşar Büyükanıt neodmítal vstup Turecka do EU, ale rozhodně měl k němu a k přijetí dalších reforem mnohem rezervovanější přístup než jeho předchůdce. Provedené reorganizace podle evropského vzoru podle něj negativně ovlivnily možnost řídit politickou sféru.²³²

TSK se v tomto období několikrát pokusily ovlivnit svobodu akademického výzkumu a veřejnou debatu v Turecku, zejména se to týkalo diskuze o bezpečnosti a o menšinových právech. Zásadní kroky podnikly především vůči periodikům, která publikovala negativní články o armádě. Svou činnost musely například ukončit noviny Nokta, přičemž hlavním lobujícím subjektem, aby se tak stalo, byla armáda. Náčelník Generálního štábu častokrát využil vnitřního nařízení a omezoval svobodu tisku tím, že vyloučil nepohodlné novináře z briefingu a konferencí pořádaných armádou.²³³ Další konflikt a veřejná kritika mezi AKP a TSK nastaly v souvislosti s rozhodnutím premiéra zahájit vyjednávání s Kurdskou regionální vládou (KRG, Hikûmetî Herêmi Kurdistan) v severním Iráku.²³⁴ Konfrontační politika stále pokračovala i ohledně Kypru, nošení muslimských šátků, vzdělávacího systému a kurdských práv. Posilování vlivu armády bylo patrné ze schválení dodatku k protiteroristickému zákonu, které jí poskytly rozsáhlejší oprávnění v boji proti terorismu

²²⁹Narli, Nilüfer. 2009. Op. cit., s. 74.

²³⁰Hale, William. 2011. Op. cit., s. 97 a Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 151.

²³¹Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 236.

²³²Cook, Steven. 2007. Op. cit., s. 132.

²³³European Commission. Turkey 2007 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf [1. 5. 2013], s. 15.

²³⁴Hale, William. 2011. Op. cit., s. 90.

a větší nezávislost na civilní moci.²³⁵ Ústup od reformního procesu a opětovná změna rétoriky TSK napomohly ke znovu potvrzení armády jako hlavního aktéra zahraniční politiky, otázek vnitřní bezpečnosti a zamezení reformního procesu v rámci civilního řízení a demokratické kontroly.²³⁶

5.2.1 E-memorandum

Nejnebezpečnějším vystoupením armády, kopírujícím předchozí politiku intervencí a prokazujícím nedostatečnost dosud přijatých opatření na omezení vlivu a přetrvávající poručnickou roli armády, bylo vydání E-memoranda v souvislosti s prezidentskou volbou v roce 2007. Akt se již značně vymykal „nevinné hře“ a slovnímu napadání menšího charakteru a armáda se pokusila o výrazné ovlivnění politiky a budoucí hlavy státu.²³⁷ Nelibost s kandidaturou Abdullaha Güla, předního politika strany AKP a dřívějšího člena RP a SP a zároveň muže, jehož žena na veřejnosti nosila muslimský šátek, plynula z pocitu ohrožení sekularismu politickým islámem.²³⁸ Propagační kampaň na pozastavení voleb byla řízena občanskými subjekty a médii. K odporu se přidaly i některé univerzity a soudy.²³⁹ Při příležitosti ukončení svého mandátu armádu podpořil i dosluhující prezident Ahmet Necdet Sezer, který vydal prohlášení o ohrožení sekularismu.²⁴⁰

První kolo prezidentských voleb proběhlo 27. 4. 2007 a bylo bojkotováno opozičními stranami. Podle očekávání prezident zvolen nebyl a plánovalo se kolo druhé. Ihned po skončení prvního kola hlasování se na webové stránce náčelníka Generálního štábu objevilo

---

²³⁵Yildiz, Uğur-Burç: Civil-military Relations during the period of the Justice and Development Party in Turkey. *Ege Strategic Research Center* [on-line]. Dostupné z <http://esam.ege.edu.tr/english/temmuz-2012.html> [cit. 29. června 2013].

²³⁶Hale, William. 2011. Op. cit., s. 97 a Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 151.

²³⁷Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 149.

²³⁸Nosit muslimské šátky bylo v Turecku zakázáno studentům, učitelům, profesorům, státním úředníkům a politikům. Povaha sekularismu v Turecku hledí i na projevy osobního přesvědčení o podpoře náboženství jako na potenciální prostor, kde se tato smýšlení mohou politizovat. Dochází zde tedy ke stírání prostoru mezi veřejným a soukromým sektorem, a proto je v Turecku nošení muslimských šátků považováno za manifestaci politických přesvědčení. Turecké soudy mají tendenci definovat nošení šátku nejen jako hrozbu sekulárnímu systému, ale také jako zásah a narušování dalších životních stylů a vyznání. Toto se týká zejména veřejných osob, od kterých se očekává, že budou propagovat sekularismus jak ve veřejné, tak v soukromé sféře. Mimo jiné nošení muslimských šátků se stalo kritériem pro posuzování spolehlivosti a vhodnosti při jmenování či povýšení ve státních institucích. Tato praxe jen ilustruje fakt, že po roce 1997 se prosadila politika sběru osobních dat o veřejných osobách. Po volbách 2002 a vítězství AKP tato praxe zintenzívněla. Děje se tak v návaznosti na rostoucí míru personalizace státu a politiky, politizace soukromého života a stírání rozdílu mezi soukromým a veřejným sektorem. Cizre, Ümit. 2007, s. 114-116.

²³⁹Toktaş, Şule and Kurt, Ümit. 2010. Op. cit., s. 394.

²⁴⁰Cizre, Ümit. 2007. Op. cit., s. 148.

ultimativní memorandum s informacemi o tom, že armáda bude volby bedlivě sledovat a v případě zvolení Abdullaha GÜla prezidentem zasáhne vojsko jako ochránce sekularismu.²⁴¹ Vznik E-memoranda byl iniciován absolutistickými kruhy v armádě a jeho autorem byl Yaşar Büyükanıt.²⁴² Význam prohlášení nelze podceňovat, podobného postupu armáda úspěšně využila při intervencích v roce 1971 a 1997. Právě od roku 1997 byl navíc tento incident nejvýraznějším zásahem armády v turecké politice. Vláda memorandum odmítla jako nemístný čin, který v demokratických státech nelze tolerovat. Ke kritice se připojily i opoziční strany a představitelé USA a EU.²⁴³

Hrozby vojska se nenaplnily, přesto však bylo zvolení Abdullaha GÜla prozatím znemožněno, neboť se kvůli plánům na konání druhého kola volby CHP obrátila na Ústavní soud. V důsledku protestů veřejnosti a prohlášení armády rozhodl Ústavní soud ve prospěch opoziční strany a z technického důvodu absence přítomnosti dvou třetin poslanců v TBMM během hlasování v prvním kole zrušil připravované druhé kolo a přikázal opakování celé volby.²⁴⁴

AKP se rozhodla čelit nastalé krizi novými parlamentními volbami a osvětovou kampaní o civilně-vojenských vztazích poukazující na negativní charakter politických zásahů armády do politiky. Hlasování nasměrovala jako referendum mezi pokračováním demokratizace či zachováním statusu quo a armádního vlivu.²⁴⁵ AKP se stala vítězem voleb 22. 7. 2007 a obdržela 47 % procent hlasů. Znovuzvolením a navýšením podpory o 12 % se jí podařilo legitimizovat své kroky a politiku. Opětovně nominovala Abdullaha GÜla jako kandidáta na prezidenta. Ten byl zvolen do funkce 28. 8. 2007. Tímto dnem se definitivně potvrdil neúspěch E-memoranda, pokusu o nepřímou intervenci i úpadek vojenského tutelarismu a o pomalé rozšiřování civilního řízení a demokratické kontroly.²⁴⁶ Proč byla akce armády odsouzena k nezdaru? Ochota provedení převratu byla díky vlivům gradualistů jednoznačně menší, navíc na přímou intervenci nebyla armáda připravená a bylo zřejmé, že

---

²⁴¹Toktaş, Şule and Kurt, Ümit. 2010. Op. cit., s. 394.

²⁴²Buyukanıt autorství tohoto dokumentu potvrdil až v roce 2009. McLaren, Lauren-Cop, Burak. The Failure of Democracy in Turkey: A Comparative Analysis, *Government and Opposition*, Vol. 46 (2011), No. 4, s. 493

²⁴³European Commission. Turkey 2008 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf [1. 5. 2013].

²⁴⁴Rozhodnutí soudu je sporné. Žaloba se zakládala na problematickém základu, neboť v turecké ústavě ani jinde není přesně specifikováno, že prezidentských voleb se musejí přímo zúčastnit dvě třetiny poslanců, ale jen že tento počet je nutný pro zvolení prezidenta. Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred. 2012. Op. cit., s. 159.

²⁴⁵Yavuz, Hakan. 2009. Op. cit., s. 256-257.

²⁴⁶Hale, William. 2011. Op. cit., s. 92.

by se setkala s mohutnými domácími i zahraničními protesty.²⁴⁷ Vojenští velitelé sice vyjádřili nesouhlas s vedením země, odmítli se účastnit slavnostního inauguračního ceremoniálu nového prezidenta a prvního zasedání nového parlamentu, ale nestupňovali dále své jednání a posunuli své smýšlení ke gradualistickým pozicím.²⁴⁸

---

²⁴⁷Ibidem, s. 98.

²⁴⁸Toktaş, Şule and Kurt, Ümt. 2010. Op. cit., s. 395.

6. Civilně-vojenské vztahy v období od 2007 do současnosti

6.1 Příklad Ergenekon

Celkově se armáda po vítězných parlamentních a prezidentských volbách v roce 2007 větším sporům ohledně politických témat vyhýbala. Provedené reformy, implementace desekuritizační strategie, neúspěch intervence pomocí E-memoranda a posílení AKP v souvislosti s vítěznými volbami zapříčinily oslabování vlivu podpůrných sekulárních skupin a opačně nárůst síly pro-islámských konzervativců a liberálů v ekonomice, společnosti, médiích i soudnictví. Dřívější sekulární spojenci ztráceli možnost bránit armádu vůči pokusům o limitaci jejích vlivových mechanismů.²⁴⁹ Další pokles tutelární role armády byl podpořen faktory, které souvisejí s vyšetřováním kauzy s názvem „Ergenekon.”²⁵⁰

Kauza Ergenekon prokazuje přítomnost úsilí o změnu civilně-vojenského nastavení a převahy absolutistů v armádě. Postup AKP svědčí jednoznačně o opuštění dřívějšího modelu spolupráce s TSK na reformním procesu a úsilí o soustředění kontroly do svých rukou. Tato změna politiky AKP není dobrá. Jak bylo vysvětleno v kapitole 1.4, civilně-vojenské vztahy by neměly být založeny na konfliktních vztazích.

Vyšetřování armádních příslušníků bylo v historii Turecka naprosto bezprecedentní a prokázalo, že absolutisté se snažili od roku 2002 získat zpět své pravomoci všemi možnými prostředky. Vyšetřování, které probíhalo v několika vlnách a zahrnovalo široké spektrum osob, přineslo informace ohledně ilegálních aktivit a plánů na převraty. Armáda se prostřednictvím HSYK snažila odstranit z procesů soudce a žalobce, kteří usilovali o zadržení armádních příslušníků. AKP to svým aktivním zásahem a podporou kruhů, usilujících o omezení moci sekulárních skupin, znemožnila.²⁵¹ V první části procesu byly zatčeny především osoby z mediálního a univerzitního prostředí a představitelé občanských společností, další fáze se pak dotkla jak vysloužilých armádních hodnostářů, tak těch aktivně činných. Oficiální vyšetřování začalo krátce po E-memorandu v červnu 2007 a soud s prvními obžalovanými se konal v říjnu 2008. Další kolo soudního procesu pak v červenci 2009.²⁵²

²⁴⁹ Kuru, Ahmet. 2012. Op. cit., s. 37.

²⁵⁰ Aknur, Müge. 2012. Op. cit., s. 238.

²⁵¹ Kuru, Ahmet. 2012. Op. cit., s. 50.

²⁵² Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. *Istanbul Bilgi University* [on-line]. Květen 2012. Dostupné z: http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 7. aEuropean Commission. Turkey

Soudní řízení prokázalo, že osoby patřící do tajné organizace Ergenekon se pokoušely provést státní převrat za pomoci vyvolání atmosféry strachu a opozičního hnutí ve společnosti. Obžaloba uvedla, že byly plánovány útoky proti náboženským skupinám, bombové atentáty v mešitách, vraždy prominentních osobností a útoky na noviny. Zatčeno bylo více než 300 osob, z toho 116 vojenských příslušníků a 6 žurnalistů.²⁵³

Hodnocení kauzy Ergenekon ohledně vlivu na demokratizaci země se liší. Zatímco část autorů hovoří o zcela pozitivním vlivu,²⁵⁴ další poukazují na možná rizika. Gürsoy Yaprak uznává, že proces sice přinesl větší podporu demokracie díky značnému snížení důvěry obyvatel ve vojsko, poklesu politické moci TSK, delegitimizaci vojenských intervencí a odchodu mnoha absolutistických představitelů z armády, ale současně zapříčinil další růst polarizace uvnitř společnosti - mezi voliči AKP a CHP a skupinami pro-islámskými a sekulárními.²⁵⁵ Stejný názor zastává Nil Satana²⁵⁶ a výroční zprávy EU. Polarizace názorů byla dána velkými nedostatky v průběhu vyšetřování procesů a z toho vyplývaly i pochybnosti o jejich spravedlivosti. Soudní řízení trvalo velice dlouho, objevily se chyby a kontroverze - především týkající se dlouhotrvající vyšetřovací vazby některých obžalovaných, odsouzení na základě nedostatečných důkazů a zatčení mnoha žurnalistů a vědeckých pracovníků. Odpůrci procesů zdůrazňovali, že kauza Ergenekon je pouze prostředkem AKP jak se zbavit odpůrců vlády.²⁵⁷

Všechny opoziční politické strany se staly odpůrci procesů a obvinily AKP z nedemokratického jednání. Polarizaci ohledně přístupu k armádě podporovala i CHP, která se často snažila o zrušení reformu a zpomalovala reformní proces. Obyvatelé pak ve svých úsudcích vycházeli především z hodnocení politických stran. Podle provedeného výzkumu zde byl zřetelný rozdíl ve vnímání demokracie. Spokojenost ohledně její aktuální podoby a fungování byla prokazatelně vyšší u voličů AKP, než u voličů CHP.²⁵⁸

2009 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf [2. 5. 2013], s. 6.

²⁵³ Například vedoucí představitelé četnictva a jeho zpravodajských služeb. Například Velî Küçük a Levent Ersöz. Hale, William. 2011. Op. cit., s. 94.

²⁵⁴ Například Aknur Müge. 2012. Op. cit., s. 233.

²⁵⁵ Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. *Istanbul Bilgi University* [on-line]. Květen 2012. Dostupné z: http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 27.

²⁵⁶ Satana, Nil. 2008. Op. cit., s. 382.

²⁵⁷ Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots?, *Democratization*, Vol. 19 (2012), no. 4, s. 748.

²⁵⁸ Na škále od 1-10 voliči AKP ohodnotili svou spokojenost číslem 6,6, kdežto u voličů CHP je to jen 2,9. Düzgüt, Senem Aydın-Keyman, Fuat: EU-Turkey Relations and the Stagnation of Turkish Democracy. In: Aydın-Düzgüt, Senem- Düncker, Anne- Huber, Daniela-Keyman, Fuat-Tocci, Nathalie (ed.): *Global Turkey in*

Další konfliktní linie v turecké společnosti se nacházejí mezi skupinami Kurdů a Turků.²⁵⁹ Všechny tyto příklady naznačují, že polarizace může ohrozit proces demokratizace, jak se už v případě Turecka ve 20. století stalo.²⁶⁰ Pokud má významný segment společnosti podezření, že určitá skupina jedná nedemokraticky, princip demokracie jako „jediné hry ve městě“ může být ohrožen. Kvůli negativním aspektům procesů je v sázce rovněž postojová proměna kultury armády. V procesu konsolidace je důležité, aby armáda stále měla pocit, že její institucionální zájmy jsou chráněny.²⁶¹ Důsledkem vyšetřování kauzy Ergenekon byla silná nedůvěra armády v procesy a pocit každodenního ohrožení, které by mohly v budoucnu podpořit návrat absolutistického smýšlení.

6.1.1 Důsledky kauzy Ergenekon

Kauza Ergenekon měla vliv na další oslabování sekulárních skupin v zemi. Jednou z pozitivních změn z roku 2008 bylo snížení vlivu armády, a naopak zvýšení civilního dohledu nad vojenskými operacemi v Severním Iráku. Bylo rozhodnuto, že veškeré vojenské akce se budou moci odehrávat pouze na základě schválení vlády a TBMM.²⁶²

O klesajícím vlivu sekulárních skupin svědčí konkrétně i soudní proces s AKP, který se překrýval s kauzou Ergenekon a projednáváním návrhu na povolení nošení muslimských šátků na univerzitách. Armáda nebyla za obžalobu o narušování sekulární podoby státu přímo zodpovědná, ale její nedůvěra vůči AKP vytvořila vhodný prostor pro uskutečnění tohoto procesu. Tento čin je mnohými nazýván jako pokus o soudní převrat.²⁶³ V březnu 2008 dal žalobce Vrchního odvolacího soudu (Yargıtay) podnět Ústavnímu soudu (Anayasa

---

Europe. Political, Economic, and Foreign Policy Dimensions of Turkey's Evolving Relationship with the EU. 2013, s. 110.

²⁵⁹Düzgit, Senem Aydın-Keyman, Fuat: EU-Turkey Relations and the Stagnation of Turkish Democracy. In: Aydın-Düzgit, Senem- Duncker, Anne- Huber, Daniela-Keyman, Fuat-Tocci, Nathalie (ed.): *Global Turkey in Europe. Political, Economic, and Foreign Policy Dimensions of Turkey's Evolving Relationship with the EU.* 2013, s. 109.

²⁶⁰Kvůli výrazným nepokojům a konfliktům skupin armáda zasahovala v roce 1971 a 1980. Tehdy se polarizace týkala pravo-levého spektra. Gürsoy, Yaprak. 2010. Op. cit., s. 15.

²⁶¹Agüero Felipe. 1995. Op. cit., s. 165.

²⁶²K souhlasu s tímto krokem byly TSK v podstatě donuceny. V návaznosti na zákaz přechodu vojsk USA v roce 2003 Turecko ztratilo možnost provádět přeshraniční operace. Zástupci TSK byli nuceni vytvořit s AKP jisté partnerství, které umožnilo boj za větší demokratizaci země, a také podniknout razantnější kroky proti rozšířenějším aktivitám PKK v souvislosti s válkou v Iráku. Armáda si dobře uvědomovala, že bez civilní složky by nebylo možné získat mezinárodní souhlas pro operace v severním Iráku. Po souhlasu náčelníka Generálního štábu s tím, že provádění operací bude záviset na rozhodnutí vlády, Turecko obdrželo v roce 2007 souhlas s prováděním přeshraničních operací. Nejenže došlo ke zlepšení vztahů mezi USA a tureckou armádou, ale také s tureckou vládou. Karaosmanoğlu, Ali: Transformation of Turkey's Civil-Military Relations Culture and International Environment, *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 258.

²⁶³Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred. 2012. Op. cit., s. 110.

Mahkemesik) pro zahájení řízení proti AKP za porušování principů sekularismu. Strana byla většinou shledána vinnou z porušení ústavy a provádění anti-sekulárních aktivit, ale pro zákaz činnosti hlasovalo jen šest soudců z jedenácti a výsledkem soudního procesu bylo jen omezení státních příspěvků.²⁶⁴ Rozhodnutí soudu můžeme považovat za vítězství AKP, které dále ilustruje proces poklesu vlivu armády a sekulárních skupin.

Upadající moc TSK byla patrná taktéž na změnách ve společnosti. Podle teorie demokratizace existuje spojení mezi stupněm důvěry obyvatel k armádě a demokratickou konsolidací. Historické zkoumání poukazuje na tentýž výsledek.²⁶⁵ Vysoká důvěra v armádu sama o sobě nemusí vést ke schválení její tutelární role a narušení civilního řízení a demokratické kontroly, ale může podpořit armádu v pokračování této politiky a zobrazování reformem civilně-vojenských vztahů jako nevhodné interference do výsadních záležitostí armády. Vojsko bude hledat hůře legitimitační podporu pro intervence a bojkot reformem.²⁶⁶

V zemích, kde armáda po dlouhou dobu vykonávala svou politickou roli, musí být proveden výzkum týkající se důvěry obyvatelstva v armádu a současně jeho podpory demokracie. Autorka Yaprak Gürsoy uvádí, že výsledky kvantitativního výzkumu v Turecku potvrzují spojení mezi demokratickými postoji obyvatel a jejich smýšlením ohledně armády. Tradičně lidé nahlíželi na vojsko jako na ochránce demokracie a jeho nezbytnou součást. Studie paradoxně prokázala, že u podporovatelů demokracie je důvěra v armádu větší. Jak již bylo uvedeno, pro konsolidovanou demokracii není možné, aby jakákoliv skupina ve společnosti podporovala poručnickou roli armády či schvalovala provádění intervencí do politiky za jakýchkoliv podmínek. V případě Turecka je zřejmé, že podpora armády je znakem nekonsolidované demokracie. Yaprak Gürsoy říká, že tento závěr je spojen s nahlížením obyvatel na koncept demokracie, který se shoduje s minimalistickou verzí demokracie obhajující konání voleb jako důležité podmínky režimu. V případě obyvatel usilujících o nastolení větších liberálních svobod je podpora armády menší.²⁶⁷ Pokud existuje společenská podpora obyvatel, reformy civilně-vojenských vztahů mohou být ohroženy, jelikož armáda může pokračovat v získávání legitimacy právě od lidu. Pokles důvěry tedy

---

²⁶⁴Hale, William. 2011. Op. cit., s. 75.

²⁶⁵Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. Istanbul Bilgi University [on-line]. Květen 2012. Dostupné z: http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 7.

²⁶⁶Demirel, Tanel. 2004. Op. cit., s. 143.

²⁶⁷Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. Istanbul Bilgi University [on-line]. Květen 2012. Dostupné z: http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 9.

naznačuje změnu kultury, demokratizaci postojů a je důležitou podmínkou pro reformu civilně-vojenských vztahů.²⁶⁸

Výroční zprávy EU do roku 2007 zaznamenaly pozitivní vývoj u turecké občanské společnosti.²⁶⁹ Kladně je hodnocen nárůst počtu nevládních organizací, občanských sdružení a pokles armádního vlivu v médiích. Výzkum z roku 2006 uvádí, že „pouhých“ 26,8 % lidí věří, že turecké problémy nevyřeší vláda, ale vojenský režim.²⁷⁰ Při demonstracích proti volbě Abdullaha Gula prezidentem a ve snaze ochránit sekularismus v roce 2007 sice demonstrovalo v Istanbulu okolo 1,000,000 a v Ankaře přibližně 370,000 lidí, masivnější hlasy volající po intervenci ale nebyly slyšet. Naopak, jedním z nejvýznamnějších sloganů manifestací byl tento: „*Nehceme islámskou vládu, ale ani vojenský puč.*“²⁷¹

Po roce 2007 byl zaznamenán výrazný pokles důvěry obyvatel v TSK a navýšení důvěry v demokratické instituce a vládu práva, což bylo spojeno se zmiňovaným procesem Ergenekon.²⁷² Bylo patrné, že dochází ke změně kultury, kdy intervence není vnímána jako relevantní řešení, lidé mají větší zájem o bezpečnostní politiku a požadují reformu civilně-vojenských vztahů a jejich přiblížení se demokratickým hodnotám. Armáda přestávala být pro lidi aktérem modernizace. Bylo to nová, vyvíjející se anatolijsko-buržoazní skupina, která vedla Turecko k větší demokratizaci, podpoře občanských práv a zefektivnění tržní ekonomiky.²⁷³ S dalšími roky důvěra klesala kontinuálně, což bylo spojeno s odhalením dalších procesů. Podle výzkumu z roku 2010 byla míra důvěry v armádu stejná jako u ostatních demokracií.²⁷⁴ Dne 12. 9. 2010 schválili občané v referendu, že dojde k omezení moci armády a pravomoci soudů.²⁷⁵

---

²⁶⁸Trust in army declining but secular-Islamist rift deepening. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 26. 5. 2012. Dostupné z

<http://www.hurriyetdailynews.com/trust-in-army-declining-but-secular-islamist-rift-deepening.aspx?pageID=238&nid=21609> [1. 6. 2013].

²⁶⁹Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots?, *Democratization*, Vol. 19 (2012), No. 4, s. 746.

²⁷⁰Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred. 2012. Op. cit., s. 155.

²⁷¹Polat, Rabia-Karakaya. 2009. Op. cit., s. 137.

²⁷²Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. Istanbul Bilgi University [on-line]. Květen 2012. Dostupné z http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 24.

²⁷³Satana, Nil. 2008. Op. cit., s. 382.

²⁷⁴Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. Istanbul Bilgi University [on-line]. Květen 2012. Dostupné z http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013], s. 6.

²⁷⁵Cizre, Ümit. 2011. Op. cit., s. 57.

Na závěr je třeba poznamenat, že negativním faktorem v rámci transformace jsou zvyšující se restriktce vůči společnosti po roce 2007, především vůči svobodě slova.²⁷⁶ AKP nepodněcuje její účast na kontrolním procesu a zamezuje jí vybudovat si pozici důležitého aktéra civilně-vojenských vztahů. Až na pár výjimek²⁷⁷ společnost nespolupracuje na reformách bezpečnostního a obranného sektoru. Také zvyšující se polarizace ve společnosti brání pozitivnějšímu ohodnocení vývoje. Jak parlamentní volby 2011, tak zmíněné referendum probíhaly v silně-polarizovaném prostředí.²⁷⁸

6.2 Náčelník Generálního štábu İlker Başbuğ

Nový náčelník Generálního štábu İlker Başbuğ sice nastoupil do funkce 28. 8. 2008 se slovy o ohrožení sekularismu a nutnosti obrany republiky, ale v situaci poklesu vlivu sekulárních skupin se rozhodl pro návrat k progresivnějšímu smýšlení a zdálo se, že pod jeho vedením se civilně-vojenské vztahy budou posouvat směrem k větší demokratizaci. Podporoval vstup do EU, potvrdil závazek armády principům demokracie, prohlásil, že se chce vyhybat zapojování se do řešení domácích politických problémů a soustředil se na zahraniční politiku. İlker Başbuğ pokračoval v nastavené linii zlepšování vztahů se společností. V souvislosti s desekuritizační strategií začal diskutovat o otázkách, týkajících se bezpečnosti i s veřejností.²⁷⁹

Na druhou stranu jeho působení prokázalo, že kompletní ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly ustanoveno není a armáda se zásahům nad rámec svých povinností nevyhnula, především co se promlouvání ke společnosti a vydávání veřejných deklarací týkalo.²⁸⁰ Náčelník Generálního štábu často veřejně vystupoval a přesvědčoval obyvatelstvo o stále přítomném ohrožení sekulární podoby státu. Svůj vliv se snažil prosadit i při povyšování důstojníků, velitelů a u jmenování svého nástupce. Ve sporech byla nakonec vytvořena dohoda s AKP.²⁸¹

---

²⁷⁶Turkey-Freedom in the World 20013. *Freedomhouse* [on-line]. Dostupné z <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/turkey> [29. 5. 2013].

²⁷⁷Například The Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV) vyvíjí toto soustavné úsilí.

²⁷⁸Düzgit, Senem Aydın-Keyman, Fuat. 2013. Op.cit., s. 110.

²⁷⁹Aydinli, Ersel. 2009. Op. cit., s. 593 a Narli, Nilüfer. 2009. Op. cit., s. 74

²⁸⁰Toktaş, Şule and Kurt, Ümt.2010. Op. cit., s. 397.

²⁸¹Heper, Metin. 2011. Op. cit., s. 246 a Civil-military standoff in Turkey resolved, for now. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 12. 6. 2013.

Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=standoff-resolved-for-now-civil-military-ties-still-at-odds-2010-08-09> [9. 6. 2013].

İlker Başbuğ se také výrazně zapojoval do kauz procesu Ergenekon, především ve druhé půli svého funkčního období. Zdaleka nebyl jediným, kdo v rámci TSK nesouhlasil s tímto soudním řízením. Proces byl veden pod tlakem některých vyšších důstojníků, kteří veřejně podpořili obžalované. İlker Başbuğ vydával veřejné komentáře k průběhu vyšetřování a k jednotlivým obviněním. Existují důkazy, že se některá z nich snažil ukončit. Bez přítomnosti ministra obrany se scházel i s premiérem země za účelem konzultace procesů.²⁸² Nejvýraznější prohlášení o tom, že soudní řízení se jen snaží ještě více rozdělit a oslabit armádu a že je nutné ho ukončit, bylo učiněno v červnu 2009. Zpráva obsahovala varování vládě, aby na sebe přestala nahlížet jako na sílu nadřazenou turecké armádě.²⁸³ Tyto neformální výhrůžky a snaha o směřování nebyly kompatibilní se zdravými civilně-vojenskými vztahy, přesto však vztahy AKP a TSK nebyly tak vyhrocené, jak za jeho předchůdce Yaşara Büyükanıta. Přímé kritice vlády se armáda vyhýbala, stejně jako neblokovala reformy týkající se civilně-vojenských vztahů.

6.3. Právní a institucionální reformy od roku 2007

Pokles vlivu TSK a přístup nového náčelníka Generálního štábu İlker Başbuğa, nepřinesly okamžité znovuoobnovení reforem. Od poloviny roku 2008 se dokonce zdálo, že se proreformní tažení AKP zcela zastavilo. Ačkoliv EU ve výroční zprávě negativně ohodnotila vývoj v Turecku, do značné míry to bylo přímo úměrné rétorice EU a prohlášení jejích členů, že Turecko nikdy do EU nevstoupí. Na pozastavení reforem mělo rovněž vliv posílení AKP. S navýšenou podporou ve společnosti a klesajícím vlivem sekulárních skupin²⁸⁴ si mohla dovolit být mnohem méně závislá na EU a její demokratizační politice.²⁸⁵

V roce 2009 stála AKP před volbou přistoupení k důrazným reformám s cílem stát se členem EU, nebo zvolit kompromisní řešení a akceptovat status quo, který vyhovoval sekulárním skupinám. První varianta přinášela úskalí možných protiakcí, následování druhé možnosti by naopak mohlo vést ke ztrátě příznivců. AKP podpořena klesající důvěrou lidí

---

²⁸²Berlin, David Pion. Turkish Civil-Military Relations: A Latin American Comparison, *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 302.

²⁸³Sarigil, Zeki. 2012. Op. cit., s. 19.

²⁸⁴Klesající vliv sekulární skupin neznamená, že by byl zcela eliminován. Například byl překažen záměr strany v podobě přijetí nové ústavy či došlo k anulování nařízení povolující nošení muslimských šátků na univerzitách. Court annuls Turkish scarf reform. *BBC News* [on-line]. 5. 6. 2008. In <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7438348.stm> [5. 6. 2013].

²⁸⁵Düzgüt, Senem Aydın-Keyman, Fuat. 2013. Op. cit., s. 111.

v armádu a sekulárními kruhy, neúspěšným pokusem o intervenci pomocí E-memoranda, probíhajícími procesy a desekuritizací představila další reformy civilně-vojenských vztahů v roce 2009.²⁸⁶ Druhé kolo reformy civilně-vojenských vztahů, ve kterém se už zřetelně začíná reflektovat převaha volených orgánů, se oficiálně rozběhlo v roce 2010.²⁸⁷

Mezi prvními opatřeními bylo v březnu 2009 přesnější vymezení a odlišení funkcí policie a četnictva. Celkem 31 měst bylo převedeno ze správy četnictva do kompetence policie. Pozitivum této změny zastiňuje skutečnost, že do současné doby schází adekvátní kontrola ministerstva nad činností četnictva, četnictvo stále neposkytuje veškerá zpravodajská data policejním orgánům a jeho rozpočet není vystaven parlamentnímu projednávání. Nadto jsou disciplinární přestupky řešeny náčelníkem Generálního štábu a ministerstvo je obcházeno a neexistuje nezávislá agentura pro stížnosti ohledně vymáhání práva, která by vyšetřovala porušování lidských práv, špatné zacházení či jiná pochybení četnictva.²⁸⁸ Negativem je také neochota převedení pravomocí spojených se střežením hranic na civilní autority. Předpokládá se, že existující agentura na ochranu hranic převezme kompletně své závazky až v roce 2014.²⁸⁹

Nová legislativa, umožňující civilním soudům soudit v době míru vojenské osoby za pokusy o puč, činy ohrožující národní bezpečnost či organizovaný zločin, byla přijata v červnu 2009. Zákon odstranil taktéž zbývající pravomoci vojenských soudů soudit civilisty v době míru. CHP podala stížnost k ústavnímu soudu, který ustanovení anuloval.²⁹⁰ AKP na změnách trvala a jejich opětovné prosazení se záhy podařilo.

Dne 7. 5. 2010 byl schválen balíček zahrnující ústavní dodatky a novelizace, které jsou důležité pro pokles moci turecké armády a posun Turecka blíže k evropským standardům. Premiér Recep Tayyip Erdoğan při jeho hodnocení vyjádřil přesvědčení, že tato reforma je „*milníkem demokracie*.“²⁹¹ Za prvé, reforma omezuje vliv armády a značnou autonomii její justice. Dále - novou podobu dostala HSYK, která jmenuje soudce a prokurátory a rozhoduje o disciplinárních opatřeních. Právě tento orgán v minulosti velice často vystupoval proti vládě

---

²⁸⁶Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots?, *Democratization*, Vol. 19 (2012), No. 4, s. 748.

²⁸⁷Cizre, Ümit. 2011. Op. cit., 2011, s. 59.

²⁸⁸European Commission. Turkey 2012 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf [2. 5. 2013], s. 13.

²⁸⁹Turkey to establish civilian border control, immigration agencies. *Today's zaman* [on-line]. 13. 1. 2010. Dostupné z http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&link=198389 [2. 6. 2013].

²⁹⁰Akay, Hale. 2010. Op. cit., s. 18.

²⁹¹Cizre, Ümit. 2011. Op. cit., s. 59.

a v řadě případů bránil zahájení stíhání vojenských představitelů za účast na povstání. Nově se mohli dříve vyloučení soudci a státní zástupci vrátit zpět do svých pozic v rámci HSYK. Pravomoci vojenských soudů byly opětovně sníženy a jejich působnost byla vymezena jurisdikcí týkající se vojenské služby a jejich povinností. Zločiny civilistů i vojáků proti státní bezpečnosti či ústavnímu pořádku mají být posuzovány výhradně soudy civilními a v případě trestné činnosti spáchané v rámci svých úředních povinností budou náčelník Generálního štábu a velitelé ozbrojených sil souzeni u vyšších soudních instancí. Nově se také mohou vojáci odvolat proti rozhodnutí YAŞ o vyloučení z armády k civilnímu soudu. Problematické je, že ve složení tohoto orgánu stále existuje převaha vojenských hodnostářů.²⁹² Také byla zrušena imunita pro vůdce krvavého povstání z roku 1980.²⁹³

Úsilí o prohloubení civilního řízení a demokratické kontroly se projevilo v poklesu role MGK. Pozitivem bylo, že v roce 2010 se vláda podílela na tvorbě dokumentu MGSB, podle něhož by se armáda měla řídit při řešení domácích problémů a jímž byla hrozba náboženského radikalismu vyloučena ze seznamu výstrah.²⁹⁴ V únoru 2012 byla zrušena povinná výuka národní bezpečnosti vojenských hodnostářů pro studenty středních škol.²⁹⁵ V říjnu 2012 provedla turecká vláda úpravy nezbytné pro regulaci mechanismu nákupu zbraní, nad kterým získala větší pravomoci.²⁹⁶ Kladně je hodnoceno také omezení manipulací a ovlivňování sdělovacích prostředků ve prospěch vojska, přejímání většího počtu civilních osob do technických oblastí a servisu a snížení vojenských odvodů.²⁹⁷

Ve třetím sledovaném období byly podniknuty kroky ke zvýšení civilních kapacit v bezpečnosti a odstranění poručnické role armády. Konkrétně bylo v únoru 2010 založením Kanceláře pro veřejný pořádek a bezpečnost (KDGM, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı), která převzala od MGK zodpovědnost za vývoj protiteroristické politiky, rozhodnuto, že armáda už nemá hrát hlavní roli v tomto procesu. Pro překonání negativní kritiky a absence adekvátního sdílení a výměny zpravodajských informací mezi civilními

---

²⁹²Turkish government moves to amend criticized military code. *Hürriyet Daily News* [on-line]. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-moves-to-amend-criticized-military-code.aspx?pageID=238&nid=49618> [19. 7. 2013].

²⁹³Kuru, Ahmet. 2012. Op. cit., s. 11.

²⁹⁴Düzgit, Senem Aydın-Keyman, Fuat. 2013. Op. cit., s. 118.

²⁹⁵European Commission. 2012 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf [2. 5. 2013], s. 12.

²⁹⁶Turkey's New Procurement Rules Give Greater Control to Civilians. *Defense News* [on-line]. 29. 10. 2012. Dostupný z <http://www.defensenews.com/article/20121029/DEFREG04/310290005/Turkey-8217-s-New-Procurement-Rules-Give-Greater-Control-Civilians> [17. 6. 2013].

²⁹⁷Satana, Nil. 2008. Op.cit., s. 380.

a vojenskými bezpečnostními orgány bylo vytvořeno Centrum pro zpravodajské služby.²⁹⁸ Protokol o spolupráci při zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku (EMASYA), pomocí kterého armáda mohla jednat za účelem ochrany vnitřní bezpečnosti v rámci měst bez nutnosti souhlasu jejích civilních představitelů, byl v únoru 2010 zrušen. Možnosti navýšení civilního řízení a demokratické kontroly však byly znemožněny dodatečným schválením zákona o provinčních správních orgánech, který taktéž umožňuje provádět vojenské operace bez souhlasu místních civilních orgánů.²⁹⁹

Oproti předchozím letům bylo zaznamenáno, že v souvislosti s procesy arabského jara se armáda soustředila více na vnější hrozby.³⁰⁰ Co se týče formálního odejmutí pravomocí TSK na zajišťování vnitřní bezpečnosti, v TBMM byl předložen v lednu 2013 návrh zákona, jenž měl provést revizi článku 35 Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil a článku 2 o Národní bezpečnostní radě. Součástí úprav byl také výslovný zákaz TSK podílet se na politických aktivitách.³⁰¹ Restrikce jednání armády jako obránce země před vnitřními hrozbami a ustanovení nové mise, zaměřené na mezinárodní spolupráci a lidskou bezpečnost, jsou podle strukturální teorie v procesu konsolidace civilně vojenských vztahů důležité, protože odvedou pozornost od domácího intervencionalismu.³⁰²

Politický vývoj v Egyptě a svržení vlády armádou na začátku července 2013, stejně tak jako protivládní demonstrace v tureckých městech zahájené v květnu 2013, měly velký vliv na urychlení legislativního procesu a schválení tohoto návrhu za podpory většiny parlamentních stran dne 13. 7. 2013.³⁰³ Současná podoba článku 35 Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil znemožňuje TSK výhradní monopolizaci konceptu vnitřního ohrožení a jeho znění je následující: *„Povinností ozbrojených sil je chránit turecké území proti vnějším hrozbám a nebezpečím, zajistit uchování a posilování vojenské moci, které bude garantovat jejich odstrašení, a v závislosti na rozhodnutí TBMM vykonávat povinnosti v souvislosti*

---

²⁹⁸European Commission. Turkey 2010 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [2. 5. 2013], s. 12.

²⁹⁹Kuru, Ahmet. 2010. Op. cit., s. 11. a European Commission. Turkey 2011 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [2. 5. 2013].

³⁰⁰Mercan, Sezgin. 2013. Op. cit., s. 116.

³⁰¹Turkish government moves to amend criticized military code. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 27. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-moves-to-amend-criticized-military-code.aspx?pageID=238&nID=49618&NewsCatID=338> [3. 7. 2013].

³⁰²Serra, Narcís: Beyond Treaties to Democracy from the Armed Forces, Police, and Intelligence: The Spanish Case. In Stepan, Alfred (ed.): *Democracies in Danger*. 2010, s. 90.

³⁰³Amending Article 35 and our captivity. *Today's zaman* [on-line]. Dostupné z http://www.todayszaman.com/columnistDetail_getNewsById.action?newsId=320859 [19. 7. 2013].

s misemi v zahraničí a spolupracovat na uchovávání mezinárodního míru.³⁰⁴ Z článku 2 o Národní bezpečnostní radě byla obdobně vypuštěna povinnost chránit území Turecké republiky a její nezávislost.³⁰⁵

Podoba článku 35 Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil patřila k nejvíce kritizovaným přetrvávajícím vlivovým mechanismům vojska. Implementace a dodržování nových znění zákona představují jednu z nejdůležitějších změn pro demokratizaci civilně-vojenských vztahů a aplikaci civilního řízení a demokratické kontroly v Turecku. Z důvodu nedokončeného legislativního procesu zákona v době psaní studie, ho nelze momentálně zahrnout do finálního zhodnocení. Jeho respektování a dodržování bude možno analyzovat až postupně a jen na základě těchto podkladů bude možno určit případné posuny ve stupni civilního řízení a demokratické kontroly. K podpoře těchto kroků je důležité podřídit proces vzdělávání a výcviku vojska zásadám civilního řízení a demokratické kontrole. V současné době k tomu nedošlo, vzdělávací proces spadá do kompetencí vojska samotného a širší přijetí konceptu je v Turecku ohroženo.

Je nutné poznamenat, že vláda plánuje provedení dalších reorganizací. Parlamentní strany se v únoru 2013 shodly, že v brzké době dojde také k dalšímu snížení kompetencí MGK a podřízení náčelníka Generálního štábu ministerstvu obrany. Konkrétní návrhy pro tyto změny prozatím představeny nebyly.³⁰⁶

Závěr uveďme nejvíce patrnou sférou, v níž AKP naprosto selhává v přijímání nutných reforem pro ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly. Jedná se o schvalování rozpočtu a výdajů TSK. AKP se neřídí doporučeným modelem civilního řízení a demokratické kontroly rovnoměrného rozdělení pravomocí a nesnaží se TBMM poskytnout nutné kompetence, aby se mohlo stát relevantním aktérem v tomto procesu. Transparency International zařadila na škále národních obranných rozpočtů Turecko do kategorie států, kde je transparentnost nízká až střední.³⁰⁷ Přetrvávající problémy jsou

---

³⁰⁴Turkish government moves to amend criticized military code. *Hürriyet Daily News* [on-line]. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-moves-to-amend-criticized-military-code.aspx?pageID=238&nid=49618> [19. 7. 2013].

³⁰⁵Turkish government moves to amend criticized military code. *Hürriyet Daily News* [on-line]. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-moves-to-amend-criticized-military-code.aspx?pageID=238&nid=49618> [19. 7. 2013].

³⁰⁶Yetkin, Murat. Undoing military coups in Turkey. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 22. 2. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/undoing-military-coups-in-turkey.aspx?pageID=449&nID=41639&NewsCatID=409> [1. 7. 2013].

³⁰⁷Kritéria pro zařazení do této skupiny jsou následující: Existuje legální rámec pro regulaci a kontrolu rozpočtu a základní informace o tomto procesu jsou zveřejňovány, v praxi však chybějí kapacity a ochota provádět tyto audity. Častou praxí jsou existence mimorozpočtových zdrojů armády, které nejsou zahrnuty v kontrole. In

následující. V praxi jsou informace udělené zákonodárcům v TBMM a příslušným komisím limitovány, což znemožňuje provádět reálnou kontrolu vojenských výdajů. Projednávání rozpočtu je vykonáváno jen zběžně. Přetrvávajícím problémem je také nedostatek znalostí z oblasti bezpečnostní problematiky ze strany poslanců. Stenoprotokoly z parlamentních jednání týkající se celkového rozpočtu jsou dostupné, ne však ty, které souvisejí s prostředky na obranu. Třebaže mezinárodní organizace NATO a SIPRI dostávají a zveřejňují oficiální údaje o vojenských výdajích, není stejný přístup uplatňován pro turecká média či veřejnost. Jejich zástupcům je umožněn přístup k datům přes mezinárodní instituce, ale nikoliv přes národní orgány.³⁰⁸ I když bylo Nejvyššímu účetnímu dvoru přiřazeno větší oprávnění při konání kontroly nad výdaji armády, v praxi má orgán s prováděním auditů značné problémy.³⁰⁹ Navíc je Vědecká a technická výzkumná rada Turecka (TÜBITAK, *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Arastırma Kurumu*), která poskytuje prostředky pro financování výzkumných programů ministerstva obrany, stále zcela vyjmuta z jeho kontroly.³¹⁰ Do budoucna se připravuje odejmutí privilegií ÖYAK a umožnění jejích auditů.³¹¹

Přetrvávajícím negativem je i pokračující úloha náčelníka Generálního štábu ve formulaci bezpečnostní a obranné politiky a nedostatečné rozdělení rolí mezi TSK, MGK, kanceláři premiéra, ministerstvem obrany, ministerstvem zahraničí a TBMM.³¹²

Gorbanova, Mariya – Wawro, Leah: The transparency of Defence Budgets. *Transparency International* [online]. Dostupný z

http://transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/Report%20on%20Defence%20Budget%20Transparency_0.pdf [15. 6. 2013].

³⁰⁸Gorbanova, Mariya – Wawro, Leah: The transparency of Defence Budgets. *Transparency International* [online]. Dostupný z

http://transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/Report%20on%20Defence%20Budget%20Transparency_0.pdf [15. 6. 2013].

³⁰⁹Satana, Nil: Parliamentary Oversight of Defence-related Expenditures: The Turkish Case. In Kayhan, Mert-Hartog, Merijn (eds.): *Promoting Good Governance in the Security Sector: Principles and Challenges*. 2013, s. 53.

³¹⁰Satana, Nil. 2013. Op. cit., s. 50.

³¹¹Yavuz, Ercan. Military-run giant ÖYAK loses its economic privileges. *Today's zaman* [on-line]. 16. 1. 2011. Dostupný z

http://www.zaman.org/newsDetail_getNewsById.action;jsessionid=32853FEABD374A4A101F1E3D76835936?newsId=232588&columnistId=0 [15. 6. 2013].

³¹²Mercan, Sezgin: Civil-Military Cooperation on Foreign Policy-Making: The Case of Turkey. In Kayhan, Mert-Hartog, Merijn (eds.): *Promoting Good Governance in the Security Sector: Principles and Challenges*. 2013, s. 115.

6.4 Další prošetřování armádních kauz

Oproti důsledné snaze AKP vyrovnat se s minulostí a intervencemi neprobíhá obdobná snaha o vyšetřování menších prohřešků armády proti právnímu řádu. Tato skutečnost ilustruje fakt, že snažení AKP o kompletní reformu civilně-vojenských vztahů není soustavné a že by reformní proces měla strana provádět komplexněji. Ačkoliv občané a nevládní organizace podali řadu trestních oznámení na prohlášení představitelů TSK a náčelníka Generálního štábu a jejich snahu vyloučit určitá média z vojenských brífinků, k žádným vyšetřováním nedošlo.³¹³ Je nutné soustavné úsilí o prošetřování prohřešků armády proti lidským právům, a to především v pohraničních oblastech, v současnosti se tak však neděje.³¹⁴

Pokusy o další intervence armády byly odhaleny v lednu 2010. V kauzách se opět jednoznačně prokázala jak významná role gradualistů, kteří odmítli spolupráci s absolutisty na přípravě intervencí a přispěli k tomu, že podobné procesy byly zablokovány, tak nedostatečná kontrola nad vojskem.³¹⁵ V červenci 2010 soud v Istanbulu přijal obžalobu týkající se 196ti podezřelých, včetně mnoha sloužících generálů a admirálů, pro plánování pokusu o svržení vlády AKP. Tento projekt s názvem „Mlat“³¹⁶ byl údajně naplánován v roce 2003 pod záštitou armády. Obvinění pokračovala i v roce 2011 a 2012 a zatýkání byla rozsáhlá. I u příležitosti vyšetřování tohoto procesu se objevily námitky proti objektivnosti procesů a porušování práv obžalovaných. Definitivní verdikt soudu padl v září 2012, kdy bylo v tomto procesu odsouzeno celkem 325 vysloužilých a sloužících vojenských hodnostářů.³¹⁷

AKP se rozhodla, že proběhne vyrovnání se s minulostí a zpětně se uskuteční i procesy s aktéry již provedených převratů. Dne 2. 5. 2011 začala fungovat Komise pro vyšetřování převratů a memorand, která byla důležitá nejen pro samotné soudní řízení, ale rovněž informovala veřejnost o negativech armádního zasahování a vojenských vlád.³¹⁸ Náčelník Generálního štábu İsmail Hakkı Karadayı, zodpovědný za převrat v roce 1997, byl

---

³¹³European Commission. Turkey 2010 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [2. 5. 2013], s. 12.

³¹⁴Analyst Akay: Koşaner would serve society greatly if he made public confessions. *Today's zaman* [on-line]. 11. 9. 2011. Dostupné z http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=256475 [1. 7. 2013].

³¹⁵Toktaş, Şule and Kurt, Ümt. 2010. Op. cit., s. 394.

³¹⁶Původní název Balyoz Harekâtı.

³¹⁷Düzgit, Senem Aydın-Keyman, Fuat. 2013. Op. cit, s. 121.

³¹⁸The coup commission's praiseworthy performance. *Today's zaman* [on-line]. 2. 12. 2012. Dostupné z <http://www.todayszaman.com/columnist-300000-the-coup-commissions-praiseworthy-performance.html> [16. 6. 2013].

shledán vinným a odsouzen.³¹⁹ V září téhož roku bylo souzeno dalších 102 vojenských představitelů za účast na post-moderním převratu v roce 1997.³²⁰ Dne 4. 4. 2012 se konal soud s přímými účastníky vojenského převratu z roku 1980. Obžalován byl Kenan Evren a Tahsin Sarikaya.

Současně neustále probíhá vyšetřování okolo organizace Ergenekon. Bývalý náčelník Generálního štábu İlker Başbuğ byl v lednu 2012 obžalován z toho, že v roce 2009 financoval desítky internetových stránek a jejich kampaň na diskreditaci vlády AKP.³²¹ Polarizace společnosti ohledně probíhajících procesů byla viditelná u příležitosti vynesení dalších rozsudků na začátku dubna 2013. Policie zasahovala proti stovkám lidí demonstrujících proti vyšetřování.³²² Finální verdikt soudu a ukončení více než pětiletého procesu má nastat 5. 8. 2013.³²³

6.5 Náčelníci Generálního štábu Sebahattin Işık Koşaner a Necdet Özel

Stejně jako jeho předchůdci i nový náčelník Generálního štábu Sebahattin Işık Koşaner nastoupil do své funkce v srpnu 2010 s prohlášením, že armáda bude nadále vystupovat jako hlavní obránce sekularismu a demokracie. V jeho funkčním období se běžně vyskytovaly spory s vládou, v návaznosti na probíhající procesy vydával prohlášení s obdobnými komentáři.³²⁴ Napětí také vzbuzoval fakt, že AKP se poprvé ve svých funkčních obdobích zapojila do rozhodování YAŞ. Prezident a premiér změnili dřívější dlouholetý precedens a začali intenzivně spolupracovat a komentovat volbu vysokých vojenských hodnostářů.³²⁵ Ve sporu musel náčelník Generálního štábu nakonec ustoupit a bylo zřejmé, že systém jmenování hodnostářů začal fungovat pod důslednějším dozorem. Na protest proti nastalé situaci, zasahování civilního vedení do záležitostí vojska a probíhajícím procesům s armádními představiteli se Sebahattin Işık Koşaner a další velitelé ozbrojených sil vzdali

³¹⁹European Commission. 2012. Op. cit., s. 7.

³²⁰37 suspects released in Feb 28 coup probe. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 14. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/37-suspects-released-in-feb-28-coup-probe.aspx?pageID=238&nID=48854&NewsCatID=338> [29. 6. 2013].

³²¹Sarigil, Zeki. 2012. Op. cit., s. 10.

³²²Riot police clash with protesters at Turkish military coup trial. CCN [on-line]. 8. 4. 2013. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2013/04/08/world/turkey-courthouse-protest> [29. 6. 2013].

³²³Court set to give Ergenekon trial verdict August 5. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 21. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/court-set-to-give-ergenekon-trial-verdict-august-5.aspx?pageID=238&nid=49259> [29. 6. 2013].

³²⁴Sarigil, Zeki. 2012. Op. cit., s. 14.

³²⁵Cizre, Umit. 2011. Op. cit., s. 67.

svých funkcí. Při rezignačních proslovech důrazně napadali legitimitu procesů.³²⁶ Demise velitelů zemi nedestabilizovala a situace byla pro ni významným předělem. Poprvé vlastně došlo po kolizi s civilní mocí k větším rezignacím, což poukazuje na stále více klesající roli armády.

Na druhou stranu je důležitá i skutečnost, že transformace postojů v armádě tak rychlou změnu neprodělávaly. Několik měsíců po podaných rezignacích se na internetu objevila nahrávka, ve které Sebahattin Işık Koşaner kritizoval vládu, neboť žádní civilisté by neměli TSK radit, nebo jí oponovat v otázkách vnitřní bezpečnosti. Zlehčoval snahy vlády o revizi článku 35 Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil, neboť povinnost TSK chránit Tureckou republiku je jejím nezrušitelným historickým údělem.³²⁷ Nahrávka obsahovala sdělení, že další snahy o zavedení větší transparentnosti nad rozpočtem armády a funkce veřejného ombudsmana budou zablokovány.³²⁸

Necdet Özel vykonává funkci náčelníka Generálního štábu od srpna 2011. Profil TSK se v souvislosti s jeho nástupem, probíhajícími reformami a soudními procesy výrazně změnil. Necdet Özel se snaží udržovat nekonfrontační vztahy s AKP. TSK mají podle něj sloužit zemi zcela podle mechanismů kompatibilních s parlamentní demokracií. Oslav 89. výročí založení Turecké republiky v říjnu 2012 se zúčastnili vojenští velitelé spolu s manželkami politiků nosícími muslimské šátky bez veřejné kritiky. Před pěti lety to byl pro TSK důvod k vydání E-memoranda a následnému odmítání účasti na podobných setkáních.³²⁹

Necdet Özel pokračuje i v nastavené politice neformálního ovlivňování. Veřejně kritizoval výuku kurdského jazyka na školách, vyšetřovací procesy a diskuzi navrhuující další omezení vojenských soudních pravomocí.³³⁰ Oproti svým předchůdcům velmi omezil frekvenci těchto výstupů. Negativním vystoupením bylo zcela samostatně vydané veřejné prohlášení o pokračování boje proti terorismu, ačkoliv přibližně měsíc před tím vyhlásila PKK jednostranné příměří a postupné stahování z Turecka. V situaci, ve které PKK podminila

---

³²⁶Turkey: Military chiefs resign en masse. *BBC News* [on-line]. 29. 7. 2011. Dostupné z <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14346325> [15. 6. 2013].

³²⁷Sarigil, Zeki. 2012. Op. cit., s. 14.

³²⁸Analyst Akay: Koşaner would serve society greatly if he made public confessions. *Today's zaman* [on-line]. 11. 9. 2011. Dostupné z http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=256475 [1. 7. 2013].

³²⁹In Turkey, a Break From the Past Plays Out in the Streets. *NY Times* [on-line]. 29. 10. 2012. Dostupné z <http://www.nytimes.com/2012/10/30/world/europe/in-turkey-protests-reveal-break-from-the-past.html?pagewanted=all> [30. 6. 2013].

³³⁰Yildiz, Uğur-Burç: Civil-military Relations during the period of the Justice and Development Party in Turkey. *Ege Strategic Research Center* [on-line]. Dostupné z <http://esam.ege.edu.tr/english/temmuz-2012.html> [cit. 29. června 2013].

svůj odsun absencí provokací ze strany armády, je toto vyjádření, neschválené ministerstvem obrany, nebezpečné.³³¹

Určité stáhnutí z politické sféry a prostoru zajišťování vnitřní bezpečnosti může reflektovat současná situace. Pozoruhodně největší protesty posledních let vyjadřující nesouhlas s politikou Recepta Tayyipa Erdoğan, jež začaly na konci května 2013 lokálním protestem v Istanbulu a následně se přenesly do mnoha oblastí země, armáda nechává bez jakýchkoliv komentářů. Premiér dokonce vyhrožoval nasazením armády pro ukončení protestů. Proti demonstrujícím zasahovaly jednotky četnictva.³³² Armáda se také prozatím zdržela kritiky velkého omezení svých kompetencí - u příležitosti změny článku 35 Vnitřního vojenského zákona ozbrojených sil a článku 2 o Národní bezpečnostní radě. Tato neúčast ilustruje posuny v civilně-vojenských vztazích a snížení zapojování armády do každodenní politiky.

---

³³¹Turkish army says fight against terrorists continues. *Hürriyet Daily News* [on-line] 22. 4. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-army-says-fight-against-terrorists-continues.aspx?pageID=238&nID=45382&NewsCatID=338> [30. 6. 2013].

³³²New EMASYA-like protocol involves military in domestic security. *Today's zaman* [on-line]. 28. 6. 2013. Dostupné z <http://www.todayszaman.com/news-319464-new-emasya-like-protocol-involves-military-in-domestic-security.html> [5. 7. 2013].

Závěr

I přes výraznou roli armády v politickém procesu se Turecko nikdy nestalo klasickým pretoriánským vojenským státem, které bychom mohli nalézt například v Jižní Americe. Přesto však její role a působení zabránily dokončení demokratizačního procesu prostřednictvím intervencí a aktivit přechodných vlád, ovlivňování politického rozhodování, historických privilegií, pravomocí a přetrvávající autonomie v politice.

Práce splnila vytyčené cíle a poskytla pohled na mechanismus demokratizace a úpravy poměrů z pohledu civilně-vojenských vztahů. Absence civilního řízení a demokratické kontroly byly identifikovány jako ústřední problém civilně-vojenských vztahů a překážka jejich demokratizace. S každou intervencí se armádě podařilo posilovat vliv a oslabovat civilní vedení. Pro eliminaci těchto jevů byly od roku 2002 přijaty legislativní a institucionální úpravy, které měly prohloubit civilní autoritu, zabránit politickým intervencím, eliminovat nedostatky právního řádu týkající se role armády, tutelární politiky a vyhrazené sféry armády. Bylo prokázáno, že v procesu reformy civilně-vojenských vztahů není těžké schválit reorganizace, problematická je však jejich implementace a dodržování. S tím se Turecko potýká dodnes. Pro efektivní revizi civilně-vojenských vztahů je třeba dojít k proměnám i v postojové oblasti a u všech aktérů civilně-vojenských vztahů.

Schválené legální a institucionální reformy z let 2002-2005 podporují úsilí o ustanovení civilního řízení a demokratické kontroly. Strana spravedlnosti a rozvoje začala s reformou velice dobře a splnila výchozí teoretické podmínky pro úspěšnost projektu v podobě jeho graduálnosti, existence široké podpory obyvatel a mezinárodního společenství a samotného souhlasu armády s provedením určitých reorganizací. Pozitivní vývoj však byl po roce 2005 přerušen a začalo výrazně konfrontační a mnohem bezpečnější období civilně-vojenských vztahů. Armáda se pokusila zabránit volbě prezidenta a byly odhaleny plány na další státní převraty, což prokázalo, že demokracie stále není uznávána jako jediná „hra“. Vzhledem k posílení pozice po parlamentních volbách a oslabení vojska po zmíněných neúspěších začala Strana spravedlnosti a rozvoje usilovat o výraznější snížení moci armády. Soudní řízení utlumila společenskou podporu armády a umožnila znovuobnovit úsilí o nastolení rovnováhy civilně-vojenských vztahů. V roce 2010 se rozběhlo druhé reformní kolo, které pokračuje až do současnosti.

Na základě těchto skutečností zaznamenala studie dílčí progres v rámci civilního řízení a demokratické kontroly oproti situaci před rokem 2002, kdy byla prokázána velice nízká úroveň. K přijetí ideálního modelu ale nedošlo. Současnou aplikaci konceptu je v Turecké republice možno označit jen jako částečnou, a přestože došlo k jisté demokratizaci civilně-vojenských vztahů, tyto stále neodpovídají běžným standardům konsolidovaných demokracií. Pozitivně můžeme hodnotit fakt, že došlo k narušení dříve naprosto nezpochybnitelné pozice armády v tureckém státu a k posílení civilní vlády ve veřejné politice, vnitřní bezpečnosti, národní obraně a v organizaci vojska. Ke skutečné eliminaci vlivu došlo však jen u kategorie procesu výběru elit. Klesající role armády se projevuje ve většinové akceptaci rozhodnutí civilní moci, uskutečněných rezignacích vojenských příslušníků po střetu s vládou či blokováním pokusů o intervence z pozic gradualistů. Je vysoce pravděpodobné, že role armády v určitých sférách zůstane větší, než je běžné například pro evropské státy, nelze však akceptovat vyskytující se výhrůžky, konflikt s civilními autoritami a držení určitých privilegií. Dále přetrvávají i problémy v organizaci bezpečnostního sektoru, kdy náčelník Generálního štábu vládne velkou mírou autonomie a není zodpovědný ministerstvu obrany. Nezbytná je reorganizace ministerstva obrany, kdy nejdůležitější je zajistit zřetelné pravomoci pro řízení ozbrojených sil a Vrchní vojenské rady. Civilní vedení musí též ustanovit kontrolu nad vnitřní bezpečností prostřednictvím policie, kompletně nahradit ústavu z roku 1982 přijatou armádou k udržení jejích tutelárních pravomocí, zvýšit úroveň odborných znalostí civilních příslušníků v oblasti bezpečnostní problematiky a začít provádět důslednou kontrolu rozpočtu armády, včetně všech jejích mimorozpočtových zdrojů. Nezbytné je i odstranění neformálních vlivových mechanismů vojska.

Další rozvoj a instalace úplné demokratické kontroly a civilního řízení jsou ohroženy nevhodným nastavením. Země by měla reformu provádět na základě sdílení odpovědnosti, harmonie a kooperace v civilně-vojenských vztazích. To však Strana spravedlnosti a rozvoje obchází, uhýbá z dříve nastavené linie a snaží se maximalizovat kontrolu nad ozbrojenými silami. Armádu, Velké národní shromáždění a společnost z tohoto procesu vytěšňuje. Vojsko je vyšetřováním značně poškozeno a přesvědčeno, že soudní řízení nejsou objektivní a usilují jen o jeho paralyzaci. Armádě by měly být poskytnuty struktury pro obnovu kapacit a mělo by dojít k novému definování jejího obrazu a role. Pro zajištění efektivnosti a účinnosti celého bezpečnostního sektoru se budou muset změnit mise a aktivity tureckých ozbrojených sil, které by se měly více soustředit na zahraniční dimenzi, mírové operace a humanitární pomoc. Zkoumání restrukturalizace bezpečnostního sektoru představuje výzvu pro další

výzkum demokratizace civilně-vojenských vztahů. Podobně musí parlament s kvalifikovaným personálem pro oblast obrany a občanská společnost spolu s think-tanky hrát stěžejní roli v procesu civilního řízení a demokratické kontroly.

Práce dále prokázala, že reforma civilně-vojenských vztahů nemusí mít na demokratizaci jen pozitivní vliv a že její výsledek zůstává v Turecku prozatím smíšený. Překážky demokratizace v podobě vyhrazených sfér armády v oblasti bezpečnost a obrany se podařilo částečně narušit, tutelární instituce v podobě Národní bezpečnostní rady a Státních bezpečnostních soudů byly zrušeny, ale poručnická role armády pro ochranu pořádku zůstává. Diskriminace ve volebním procesu a vyhrazené posty pro armádu se podařilo odstranit úplně. Velký problém zůstává v oblasti vnímání demokratických procedur a institucí jako nejvhodnější možnosti vlády a řešení konfliktů v rámci systému zákonů. Uvnitř společnosti došlo k výrazným proměnám postojů, kdy vláda armády už není vnímána jako vitální možnost a jsou většinově akceptovány reformy civilně-vojenských vztahů. Stejný progres se v pozicích armády neuskutečnil. Vojáci si stále udržují přesvědčení, že oni jsou těmi správnými ochránci národní jednoty, integrity a kemalistických principů. Pro existenci kompletního civilního řízení a demokratické kontroly je důležitá podpora tohoto konceptu přes veřejné vystupování a chování, výukový systém a reinterpretaci kemalismu. Hodnoty armády nesmějí být v rozporu s demokratickými principy a vojsko musí být tolerantní a respektovat legitimitu civilních příslušníků. Změna kultury vojska je velmi pozvolný proces a je třeba soustavného úsilí.

Velice negativním jevem reformy civilně-vojenských vztahů, který znemožňuje ohodnotit vývoj jako pozitivní, je nárůst polarizace ve společnosti, zastíňující výrazně dosažené výsledky a zamezující prohlubování demokracie. Navíc změna civilně-vojenských vztahů by měla být podpořena reformním úsilím i v dalších oblastech. To se neděje a demokratický deficit země se neustále zvyšuje, turecká demokracie stagnuje a selhává v dosažení plně funkční demokracie.

Recep Tayyip Erdoğan odvážně deklaroval, že éra intervencí v Turecku dávno skončila. Z minulosti víme, že totéž již kdysi bylo prohlášeno a následně i porušeno. Jistě, jejich pravděpodobnost se hodně snížila, ale na finální hodnocení si musíme počkat. Nevhodné založení civilně-vojenských vztahů a přetrvávající výsady armády mohou v kombinaci se stále stoupající polarizací ve společnosti či jinými faktory - jako je nestabilita vlády, ekonomický úpadek, znovunavrátivší se podpora společnosti intervencím a eskalace

kurdské otázky - opět přeformulovat nynější podobu civilně-vojenských vztahů a zcela zvrátit doposud získanou formu civilního řízení a demokratické kontroly.

Seznam použité literatury

Odborná literatura

Akay, Hale: Security Sector in Turkey: Questions, Problems, and Solutions. *Tesev* [on-line]. Únor 2010. Dostupné z http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/301a9c69-db25-41c5-bcc1-4c9d39a22438/ENGguvenRaporKunyaDuzelti10_03_10.pdf [5. 5. 2013].

Aknur, Müge: *Democratic Consolidation in Turkey: State, Political Parties, Civil Society, Civil-Military Relations, Socio-Economic Development, EU, Rise of Political Islam and Separatist Kurdish Nationalism*. Boca Raton, Florida: Universal Publishers, 2012.

Atasoy, Yıldız: *Turkey, Islamists and Democracy: Transition and Globalisation in a Muslim State*. London: I. B. Tauris, 2005.

Altınay, Ayşe Gül: *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender, and Education in Turkey*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.

Aydın-Düzgüt, Senem- Duncker, Anne- Huber, Daniela-Keyman, Fuat-Tocci, Nathalie (eds.): *Global Turkey in Europe. Political, Economic, and Foreign Policy Dimensions of Turkey's Evolving Relationship with the EU*. Rome: Istituto Affari Internazionali (IAI), 2013.

Azak, Umut: *Islam and Secularism in Turkey: Kemalism, Religion and the Nation State*. London: I. B. Tauris, 2010.

Bruneau, Thomas-Tollefson, Scott (eds.): *Who guards the guardians and who*. Austin: University of Texas Press, 2006.

Bruneau, Thomas. *Patriots for Profit: Contractors and the Military in U. S. National Security*. Stanford: Stanford University Press, 2011.

Bruneau,Thomas-Matei, Florina C. (eds.): *The Routledge Handbook of Civil-Military Relations*. New York: Routledge, 2012.

Çarkoğlu, Ali-Kalaycıoğlu, Ersin: *Turkish democracy today. Elections, Protest and Stability in an Islamic Society*. Cornwall: TJ International Ltd, 2007.

Cizre, Ümit (ed.): *Secular and Islamic Politics in Turkey: the Making of the Justice and Development Party*. New York: Routledge, 2007.

Cizre, Ümit (ed.): *Democratic Oversight and Reform of the Security Sector in Turkey*. Zürich: LIT Verlag, 2008.

Croissant, Aurel-Kuehn, David-Lorenz, Philip: Breaking with the past? Civil-military relations in the emerging democracies of east Asia. *East-West Center* [on-line]. 2012. Dostupné z <http://www.eastwestcenter.org/publications/breaking-past-civil-military-relations-emerging-democracies-east-asia> [19. 4. 2013].

Cook, Steven: *Ruling But Not Governing: The Military and Political Development in Egypt, Algeria, and Turkey*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007.

Cottey, Andrew-Edmunds, Timothy-Forster, Anthony (eds.): *Democratic Control of the Military in Postcommunist Europe: Guarding the Guards (One Europe or Several)*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.

Diamond, Larry-Plattner, Marc-Chu, Yun-han-Tien, Hung-mao (eds.): *Consolidating the Third Wave Democracies: Regional Challenges*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997.

Diamond, Larry- Plattner, Marc (eds.): *Civil-Military Relations and Democracy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.

Diamond, Larry: *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World*. New York: Henry Holt and Company, LLC, 2008.

Finer, Samuel: *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. Boulder: Westview Press, 1988.

Fitch, Samuel: *The Armed Forces and Democracy in Latin America*. Baltimore: Johns Hopkins University, 1998.

Feaver, Peter: *Armed Servants: Agency, Oversight and Civil Military Relations*. England: Harvard University Press, 2003.

Feroz, Ahmad: *The Making of Modern Turkey*. London and New York: Routledge, 1993.

Fluri, Philipp-Gustenau, Gustav- Pantev, Plamen (eds.): *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism*. New York a Heidelberg: Physica-Verlag HD, 2005.

Gombár, Eduard: *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum, 1999.

Gorbanova, Mariya – Wawro, Leah: The transparency of Defence Budgets. *Transparency International* [on-line]. Dostupné z

http://transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/Report%20on%20Defence%20Budget%20Transparency_0.pdf [15. 6. 2013].

Gunther, Richard-Diamandouros, Nikiforos-Puhle, Hans-Jürgen (eds.): *The Politics of Democratic Consolidation in Southern Europe*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1995.

Gürsoy, Yaprak: Civil-Military Relations as a Component of Democratic Consolidation in Turkey: A Comparison with Greece. In Müftüler-Baç, Meltem-Stivachtis, Yiannis (eds.): *Turkey-European Relations: Dilemmas, Opportunities, and Constraints*. Lanham: Lexington Books, 2008, s. 303-324.

- James, Patrick-Choi, Seung-Whan (eds.): *Civil-Military Dynamics, Democracy, and International Conflict*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Jenkins, Gareth: *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics*. Oxford; New York: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 2001.
- Hale, William: *Turkish Politics and Military*. New York: Routledge, 1993.
- Hale, William: *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey*. New York: Routledge, 2011.
- Heper, Metin-Evin, Ahmet (eds.): *State, Democracy and the Military Turkey in the 1980s*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1988.
- Heper, Metin: *The State and Kurds in Turkey. The Question of Assimilation*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Huntington, Samuel: *The Soldier and the State*. Cambridge: Harvard University Press, 1957.
- Huntington, Samuel: *The Common Defense: Strategic Programs in National Politics*. New York: Columbia University Press, 1961.
- Huntington, Samuel: *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- Huri, Tursan: *Democratisation in Turkey: The Role of Political Parties*. Bruxelles: P.I.E. - Peter Lang, 2004.
- Chambers, Paul- Croissant, Aurel (eds.): *Democracy Under Stress: Civil-Military Relations in South and Southeast Asia*. Bangkok: Institute of Security & International Studies, 2010.
- Kalaycioglu, Ersin-Carkoglu, Ali: *Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society*. London: I. B. Tauris, 2007.
- Kayhan, Mert-Hartog, Merijn (eds.). (2013) Promoting Good Governance in the Security Sector: Principles and Challenges. *CEE* [on-line]. Dostupné z <http://www.cess.org/publications/papers/view/?id=30> [1. 7. 2013].
- Kreiser, Klaus- Neumann, Christoph: *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. (Přeložil Petr Kučera).
- Kříž, Zdeněk: *Armáda v demokracii. Civilní řízení a demokratická kontrola armády*. Brno: Vojenská akademie v Brně, 2001.
- Kuru, Ahmet-Stepan, Alfred (eds.): *Democracy, Islam, and Secularism in Turkey*. New York: Columbia University Press, 2012.
- Lewis, Bernard: *The Emergence of Modern Turkey*. London: Oxford University Press, 2001.
- Linz, Juan-Stepan, Alfred: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1996.

- McLaren, Lauren: *Constructing Democracy in Southern Europe. A Comparative Analysis of Italy, Spain and Turkey*. New York and London: Routledge, 2008.
- Nordlinger, Eric: *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*. New Jersey: Prentice Hall, 1971.
- Rubin, Barry-Heper, Metin (eds.): *Political Parties in Turkey*. London: Frank Cass, 2002.
- Sarvaš, Štefan (ed.): *Bezpečnosť a armáda v modernej spoločnosti*. Praha: Institut sociologických štúdií Fakulty sociálnych vied Univerzity Karlovy, 1997.
- Serra, Narcís: *The Military Transition: Democratic Reform of the Armed Forces*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Schiff, Rebecca: *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*. Abingdon: Routledge, 2009.
- Stepan, Alfred: *The Military in Politics: Changing Patterns in Brazil*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press, 1971.
- Özbudun, Ergun: *Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000.
- Özbudun, Ergun-Gençkaya, Ömer: *Democratization and the Politics of Constitution-Making in Turkey*. Budapest: Central European University Press, 2009.
- Ulus, Özgür Mutlu. *The Army and the Radical Left in Turkey: Military Coups, Socialist Revolution and Kemalism*. London: Tauris Academic Studies, 2011.
- Usul, Ali-Resul: *Democracy in Turkey. The Impact of EU political conditionality*. Oxford: Routledge, 2011.
- Yildiz, Uğur-Burç: Civil-military Relations during the period of the Justice and Development Party in Turkey. *Ege Strategic Research Center* [on-line]. Dostupné z <http://esam.ege.edu.tr/english/temmuz-2012.html> [29. 6. 2013].
- Yavuz, Hakan: *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Yavuz, Hakan: *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*. Salt Lake City: University of Utah Press, 2006.
- Valenzuela, Samuel: Democratic Consolidation in Post-Transitional Settings: Notion, Process, and Facilitating Conditions. In: Scott Mainwaring, Scott-Valenzuela, Samuel-O'Donnell, Guillermo: *Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1992.
- Zürcher, Erik: *Turkey. A Modern History*. London: I.B.Tauris, 2004

Odborné články

Aydinli, Ersel: Ergenekon, New Pacts, and the Decline of the Turkish “Inner State”. *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2., s. 227-239.

Aydinli, Ersel: A Paradigmatic Shift for the Turkish Generals and an End to the Coup Era in Turkey, *Middle East Journal*, Vol. 63 (2009), No. 4, s. 581-596.

Aydinli, Ersel: Turkey Under the AKP: Civil-Military Relations Transformed, *Journal of Democracy*, Vol. 23 (2012), No. 1, s. 100-108.

Berlin, David Pion: Turkish Civil-Military Relations: A Latin American Comparison, *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 293-304.

Berlin, David Pion: The Study of Civil-Military Relations in New Democracies, *Asian Journal of Political Science*, Vol. 19 (2011), No. 3, s. 222-230.

Bland, D. L.: *Patterns in Liberal Democratic Civil-Military Relations*, *Armed Forces & Society*, Vol. 27, No. 4, Summer 2001, pp. 525-540.

Bland, Douglas: A Unified Theory Of Civil-Military Relations, *Armed Forces & Society*, Vol. 26 (1999), No. 1, s. 7-26.

Burk, James: Theories of Democratic Civil-Military Relations, *Armed Forces & Society*, Vol. 29 (2002), No. 1, s. 7-29.

Bruneau, Thomas-Matei, Cristiana-Florina: Towards a New Conceptualization of Democratization and Civil-Military Relations, *Democratization*, Vol. 15 (2008), No. 5, s. 909-929.

Capezza, David: Turkey's Military Is a Catalyst for Reform The Military in Politics, *Middle East Quarterly*, Vol. 16 (2009), No. 3, s. 13-23.

Cizre, Ümit: The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy, *Comparative Politics*, Vol. 29 (1997), No. 2, s. 151-166.

Cizre, Ümit: Problems of Democratic Governance of Civil-Military Relations in Turkey and the European union Enlargement Zone, *European Journal of Political Research*, Vol. 43 (2004), No. 1, s. 107-125.

Cizre, Ümit: Disentangling the Threads of Civil-Military Relations in Turkey: Promises and Perils. *Mediterranean Quarterly*, Vol. 22 (2011), No. 2, s. 57-75.

Cizre, Ümit: The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy, *Comparative Politics*, Vol. 29 (1997), No. 2, s. 151-166.

Cottey, Andrew-Timothy Edmunds-Anthony Forster: The Second Generation Problematic: Rethinking Democracy and Civil-Military Relations, *Armed Forces and Society*, Vol. 29 (2002), No. 1, s. 31-56.

Croissant, Aurel-Kuehn, David, Chambers-Paul, Wolf, Siegfried: Beyond the Fallacy of Coup-ism: Conceptualizing. Civilian Control of the Military in Emerging Democracies, *Democratization*, Vol. 17 (2010), No. 5, s. 950-975.

Demirel, Tanel: The Turkish Military's Decision to Intervene: 12 September 1980, *Armed Forces and Society*, Vol. 29 (2003), No. 2, s. 253-280.

Demirel, Tanel: Civil-Military Relations in Turkey: Two Patterns of Civilian Behavior Towards the Military, *Turkish Studies*, Vol. 4 (2003), s. 1-25.

Demirel, Tanel: Soldiers and Civilians: The Dilemma of Turkish Democracy, *Middle Eastern Studies*, Vol. 40 (2004), No. 1, s. 127-150.

Demirel, Tanel. Lessons of Military Regimes and Democracy: The Turkish Case in a Comparative Perspective, *Armed Forces and Society*, Vol. 31 (2005), No. 2, s. 245-271.

Feaver, Peter: Civil-Military Relations, *Annual Review of Political Science*, Vol. 2 (1999), s. 211-241.

Gürsoy, Yaprak: Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy. *Istanbul Bilgi University* [on-line]. Květen 2012. Dostupné z: http://eu.bilgi.edu.tr/docs/working_paper_23-05-2012.pdf [8. 5. 2013].

Gürsoy, Yaprak: The changing role of the military in Turkish politics: democratization through coup plots?, *Democratization*, Vol. 19 (2012), no. 4, s. 735-760.

Jenkins, Gareth: Continuity and change: prospects for civil–military relations in Turkey. *International Affairs*, Vol. 83 (2007), No. 2, s. 339–355.

Heper, Metin-Güney, Aylin: The Military and Democracy in the Third Turkish Republic, *Armed Forces and Society*, Vol. 22 (1996), No. 4, s. 619-642.

Heper, Metin-Güney, Aylin: The Military and the Consolidation of Democracy: The Recent Turkish Experience” *Armed Forces and Society*, Vol. 26 (2000), No. 4, s. 635-657.

Heper, Metin: Civil-Military Relations in Turkey: Toward a Liberal Model? *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 241-252.

Huntington, Samuel: Reforming Civil-Military Relations *Journal of Democracy*, Vol. 6 (1995), No. 4, s. 9-17.

Karaosmanoğlu, Ali: Armed Forces and Democracy. *Bilgesam* [on-line]. 16. 8. 2011. Dostupné z: <http://www.bilgesam.org/en/images/stories/rapor/armedforces.pdf> [4. 5. 2013].

- Karaosmanoğlu, Ali: Transformation of Turkey's Civil-Military Relations Culture and International Environment, *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s.. 253-264.
- Kemp, Kenneth-Hudlin, Charles: Civil Supremacy over the Military: Its Nature and Limits, *Armed Forces & Society*, Vol. 19 (1992), No. 1, s. 7-26.
- Kohn, Richard: How Democracies Control the Military, *Journal of Democracy*, Vol. 8 (1997), No. 4, s. 140-153.
- Kuru, Ahmet: The Rise and Fall of Military Tutelage in Turkey: Fears of Islamism, Kurdism, and Communism. *Insight Turkey*, Vol. 14 (2012), No. 2, 2012, s. 37-57.
- Kříž, Zdeněk-Daněk, Pavel: Politický vliv turecké armády, *Politologická revue*, Vol. 2 (2011), s. 35-52.
- McLaren, Lauren-Cop, Burak. The Failure of Democracy in Turkey: A Comparative Analysis, *Government and Opposition*, Vol. 46 (2011), No. 4, s. 485–516.
- Michaud-Emin, Linda: The Restructuring of the Military High Command in the Seventh Harmonization Package and its Ramifications for Civil–Military Relations in Turkey, *Turkish Studies*, Vol. 8 (2007), No. 1, s. 25-42.
- Narli, Nilüfer: Civil-Military Relations in Turkey. In Fluri, Philipp-Gustenau, Gustav-Pantev, Plamen (Eds.): *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe*, Heidelberg: Physica-Verlag 2005, s. 229-258.
- Narli, Nilüfer: Changes in the Turkish Security Culture and in the Civil-Military Relations. *ISN* [on-line]. 1. 10. 2009. Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=114829> [20. 3. 2013]
- Rustow, Dankwart: The Army and the Founding of the Turkish Republic, *World Politics*, Vol. 11 (1959), No. 4, s. 513-552.
- Perlmutter, Amos: The Praetorian State and the Praetorian Army: Toward a Taxonomy of Civil-Military Relations in Developing Politics, *Comparative Politics*, Vol. 1 (1969), No. 3, s. 382-404.
- Polat, Rabia-Karakaya: The 2007 Parliamentary Elections in Turkey: Between Securitisation and Desecuritisation, *Parliamentary Affairs*, Vol. 62 (2009), No. 1, s. 129-148.
- Sarigil, Zeki: Deconstructing the Turkish Military's Popularity, *Armed Forces and Society*, Vol. 35 (2009), No. 4, s. 709-727.
- Sarigil, Zeki: The Turkish Military: Principal or Agent? *Armed Forces and Society*, Vol. 23 (2012), No. 1, s. 1-23.
- Satana, Nil: *Transformation of the Turkish Military and the Path to Democracy*, *Armed Forces and Society*, Vol. 34 (2008), No. 3, s. 357-388.

Satana, Nil. Civil-Military Relations in Europe, the Middle East and Turkey, *Turkish Studies*, Vol. 12 (2011), No. 2, s. 279-292.

Tachau, Frank-Heper, Metin: The State, Politics, and the Military in Turkey, *Comparative Politics* Vol. 16 (1983), No. 1, s. 17-33.

Toktaş, Şule and Kurt, Ümt: The Turkish Military's Autonomy, JDP Rule and the EU ReformProcess in the 2000s: An Assessment of the Turkish Version of Democratic Control of Armed Forces (DECAF), *TurkishStudies*, Vol. 11 (2010), No. 3, s. 387-403.

Yildiz, Uğur-Burç: Civil-military Realtions during the period of the Justice and Development Party in Turkey. *Ege Strategic Research Center* [on-line]. Dostupné z <http://esam.ege.edu.tr/english/temmuz-2012.html> [29. června 2013].

Publicistické zdroje

Amending Article 35 and our captivity. *Today's zaman* [on-line]. 14. 7. 2013. Dostupné z http://www.todayszaman.com/columnistDetail_getNewsById.action?newsId=320859 [19. 7. 2013].

Analyst Akay: Koşaner would serve society greatly if he made public confessions. *Today's zaman* [on-line]. 11. 9. 2011. Dostupné z

http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=256475 [1. 7. 2013].

Civil-military standoff in Turkey resolved, for now. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 12. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=standoff-resolved-for-now-civil-military-ties-still-at-odds-2010-08-09> [9. 6. 2013].

Court annuls Turkish scarf reform. *BBC News* [on-line]. 5. 6. 2008. Dostupné z <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7438348.stm> [5. 6. 2013].

Court set to give Ergenekon trial verdict August 5. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 21. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/court-set-to-give-ergenekon-trial-verdict-august-5.aspx?pageID=238&nid=49259> [29. 6. 2013].

In Turkey, a Break From the Past Plays Out in the Streets. *NY Times* [on-line]. 29. 10. 2012. Dostupné z <http://www.nytimes.com/2012/10/30/world/europe/in-turkey-protests-reveal-break-from-the-past.html?pagewanted=all> [30. 6. 2013].

New EMASYA-like protocol involves military in domestic security. *Today's zaman* [on-line]. 28. 6. 2013. Dostupné z <http://www.todayszaman.com/news-319464-new-emasya-like-protocol-involves-military-in-domestic-security.html> [5. 7. 2013].

Riot police clash with protesters at Turkish military coup trial. *CCN* [on-line]. 8. 4. 2013. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2013/04/08/world/turkey-courthouse-protest> [29. 6. 2013].

The coup commission's praiseworthy performance. *Today's zaman* [on-line]. 2. 12. 2012. Dostupné z <http://www.todayszaman.com/columnist-300000-the-coup-commissions-praiseworthy-performance.html> [16. 6. 2013].

Trust in army declining but secular-Islamist rift deepening. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 26. 5. 2012. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/trust-in-army-declining-but-secular-islamist-rift-deepening.aspx?pageID=238&nid=21609> [1. 6. 2013].

Turkey to establish civilian border control, immigration agencies. *Today's zaman* [on-line]. 13. 1. 2010. Dostupné z http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&link=198389 [2. 6. 2013].

Turkey: Military chiefs resign en masse. *BBC News* [on-line]. 29. 7. 2011. Dostupné z <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14346325> [15. 6. 2013].

Turkish army says fight against terrorists continues. *Hürriyet Daily News* [on-line] 22. 4. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-army-says-fight-against-terrorists-continues.aspx?pageID=238&nID=45382&NewsCatID=338> [30. 6. 2013].

Turkish government moves to amend criticized military code. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 27. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-moves-to-amend-criticized-military-code.aspx?pageID=238&nid=49618> [19. 7. 2013].

37 suspects released in Feb 28 coup probe. *Hürriyet Daily News* [on-line]. 14. 6. 2013. Dostupné z <http://www.hurriyetdailynews.com/37-suspects-released-in-feb-28-coup-probe.aspx?pageID=238&nID=48854&NewsCatID=338> [29. 6. 2013].

Výroční zprávy Evropské unie

European Commission. Turkey 1999 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/turkey_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2000 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/tu_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2001 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/tu_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2002 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/tu_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2003 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_tk_final_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2004 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2005 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf [1. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2006 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf [2. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2007 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf [2. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2008 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf [2. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2009 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf [2. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2010 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [2. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2011 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [2. 5. 2013].

European Commission. Turkey 2012 Progress Report. *EC Europe* [on-line]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf [2. 5. 2013].

Přílohy

Tabulka č. 1: Civilní řízení a demokratická kontrola v Turecku - dimenze a indikátory

	1960-2002 NÍZKÉ	2002-2013 ČÁSTEČNÉ
Proces výběru elit	<ul style="list-style-type: none"> *Funkce prezidenta: až do roku 1989 volen z vysloužilých armádních hodnostářů *Funkce náčelníka Generálního štábu *Většina míst v MGK a jeho sekretariátu vyhrazena pro armádu, MGK veden výhradně vojáky *Vyhrazená místa v DGM *Vliv na formování vlády 	<ul style="list-style-type: none"> *Kontrola v rámci této složky je ustanovena
Veřejná politika	<ul style="list-style-type: none"> *Přes MGK měla armáda exekutivní roli ve státě *Vliv na rozpočet *Vliv na zahraniční i domácí politiku *Ekonomický vliv prostřednictvím ÖYAK *Vliv ve vzdělávacích strukturách skrz YÖK *Vliv v médiích-HYK a RTÜK *Veřejné vystupování a ovlivňování přes neformální mechanismy 	<ul style="list-style-type: none"> *MGK je poradním orgánem vlády *Vliv na rozpočet *Vliv na zahraniční i domácí politiku *Ekonomický vliv prostřednictvím ÖYAK *Veřejné vystupování a ovlivňování přes neformální mechanismy
Vnitřní bezpečnost	<ul style="list-style-type: none"> *Bezpečnostní politika je vyhrazenou sférou armády *Formulace MGSB *Vymáhání práva-vliv ve DGM *Vliv ve zpravodajských službách *Kontrola hranic *Vliv v četnictvu 	<ul style="list-style-type: none"> *Bezpečnost není vyhrazená sféra armády. Náčelník Generálního štábu stále hraje významnou roli ve formulaci bezpečnostní politiky *Vliv ve zpravodajských službách *Kontrola hranic *Vliv v četnictvu
Národní obrana	<ul style="list-style-type: none"> *Obranná politika je vyhrazenou sférou armády *Náčelník Generálního štábu není podřízen ministru obrany *Výhradní formulace protiteroristické politiky *Parlamentní kontrola TSK absentuje 	<ul style="list-style-type: none"> *Národní obrana není vyhrazená sféra. Náčelník Generálního štábu není podřízen ministru obrany a má významnou roli při formulaci obranných politik. *Formulaci protiteroristické politiky sdílená *Parlamentní kontrola TSK problematická
Organizace vojska	<ul style="list-style-type: none"> *Ideologická kontrola chybí *Vliv na velikost, strukturu, produkci vojenského materiálu *Systém povyšování je vyhrazenou sférou rozhodování armády 	<ul style="list-style-type: none"> *Ideologická kontrola chybí *Vliv na velikost, strukturu, produkci vojenského materiálu částečný *Vliv na systém povyšování částečný

Zdroj: autorka

Seznam zkratek

AKP, Adalet ve Kalkınma Partisi: Strana spravedlnosti a rozvoje

CHP, Cumhuriyet Halk Partisi: Republikánská lidová strana

DGM, Devlet Güvenlik Mahkemeleri: Státní bezpečnostní soudy

EU, Evropská unie

FP, Fazilet Partisi: Strany ctnosti

İTC, Výbor jednoty a pokroku

HYK, Haberleşme Yüksek Kurulu: Nejvyšší komunikační rada

MGK, Milli Güvenlik Kurulu: Národní bezpečnostní rada

MGSB, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi: Národní bezpečnostní strategie

ÖYAK, Ordu Yardimlasma Kurumu: Vojenská organizace vzájemné pomoci

PPK, Partiya Karkerên Kurdistan: Strana kurdských pracujících

RP, Refah Partisi: Strana blahobytu

RTÜK, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Nejvyšší rada pro rozhlasové a televizní vysílání

SP, Saadet Partisi: Strana ctnosti

TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi: Velké národní shromáždění

TSK, Türk Silahlı Kuvvetleri: Turecké ozbrojené síly

YAŞ, Yüksek Askeri Şura: Vrchní vojenská rada

YÖK, Yükseköğretim Kurulu: Rada vysokých škol